

ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดในประเทศไทย



นางสาววิลาวัลย์ คำจตุ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOCIAL CAPITAL AND PROVINCIAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN THAILAND



Miss Wilawan Dumjuti

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Economics Program in Economics

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

511615

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดในประเทศไทย

โดย

นางสาววิลาวัลย์ ดำจตุ


สาขาวิชา

เศรษฐศาสตร์

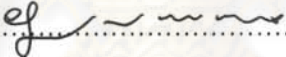
อาจารย์ที่ปรึกษา

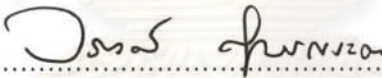
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับเป็น ส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ



..... คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ทีรณ พงศ์มพัฒน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพันธ์ จีราธิวัฒน์)


..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา)


..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ)


..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศิริมา บุญนาค)

ศูนย์วิทยุโทรพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิลาวัลย์ คำจตุติ : ทูทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดในประเทศไทย.

(SOCIAL CAPITAL AND PROVINCIAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN THAILAND)

อ. ที่ปรึกษา: ผศ. ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา, 104 หน้า.

ทูทางสังคมเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของคนในสังคม ทูทางสังคมมีลักษณะทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งเกิดขึ้นบนความไว้วางใจกัน บรรทัดฐาน ค่านิยม และวัฒนธรรมร่วมกัน ทูทางสังคมมีทั้งการรวมกลุ่มกันในแบบ สถาบัน องค์กร หรือเครือข่าย และมีความสัมพันธ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาลักษณะทูทางสังคม พิจารณาความแตกต่างของระดับทูทางสังคมในระดับจังหวัด และวิเคราะห์ผลกระทบของทูทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการพิจารณาตัวแปรแทนทูทางสังคมบางตัว

ผลการศึกษาพบว่าตัวแปรทูทางสังคมมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาค่าความยากจน โดยปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลในทิศทางลบต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่เดียวกันตัวแปรทูทางสังคมก็มีส่วนช่วยให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กล่าวคือปัจจัยสัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งมีผลในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร และปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลในทิศทางบวกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรแต่อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ในทางตรงกันข้ามตัวแปรทูทางสังคมบางตัวก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในแก้ไขปัญหาค่าความยากจนและการกระจายรายได้ กล่าวคือปัจจัยการมีสหภาพแรงงานมีผลในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ และปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีผลในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ และมีผลในทิศทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรและรายได้ครัวเรือน

แม้ว่าในการศึกษาคั้งนี้จะไม่พบผลกระทบของทูทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญอันเนื่องมาจากข้อจำกัดของข้อมูล อย่างไรก็ตามปัจจุบันพบว่าองค์กรชุมชนซึ่งเป็นทูทางสังคมที่มีการก่อตัวขึ้นใหม่อย่างหลากหลาย จากการศึกษาพบว่า องค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินมีแนวโน้มเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับต่ำ กล่าวคือในจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรและรายได้ครัวเรือนน้อย แต่มีจำนวนคนจนและมีอัตราการพึ่งพิงสูง รวมทั้งเป็นจังหวัดที่มีการใช้จ่ายภาครัฐต่อหัวหมวดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจน้อยจะมีแนวโน้มมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงนัยว่า การพัฒนาเศรษฐกิจที่ขาดความสมดุลอย่างที่ผ่านมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดทูทางสังคม

สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์ ลายมือชื่อนิสิต วิลาวัลย์ คำจตุติ
ปีการศึกษา 2550 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา วรเวศม์ สุวรรณระดา

4885582829 : MAJOR ECONOMICS

KEY WORD: SOCIAL CAPITAL/ECONOMIC/DEVELOPMENT/PROVINCIAL/THAILAND

WILAWAN DUMJUTI: SOCIAL CAPITAL AND PROVINCIAL ECONOMIC

DEVELOPMENT IN THAILAND.THESIS ADVISOR: ASST. PROF.WORAWET

SUWANRADA, Ph.D., 104 pp.

Social capital is defined as the tangible and intangible relationship among people in a society which bases on trust, standard, value and culture. Formal or informal cooperation between people in forms of institute organization or network can be also classified as social capital. This thesis focused on various types of social capital at provincial level of Thailand and analyzed their effects on provincial development.

Our results confirm the fact that some types of social capital namely people's community participation contributes on poverty reduction. In addition, some types of social capital for example political participation or people's community participation contributes positively on gross provincial product per capita's expansion. Unfortunately, the latter's effect is not statistically significant. In contrast, labor union or safety in life and properties at provincial level do not contribute on poverty reduction or provincial economic development.

However, in Thai society at the present time, there is newly established social capital in the form of community organization throughout the country. We confirm the fact that low economic development stimulates the formation of Olson type social capital in a province. Other economic factors like poor government redistributive policy and high dependency ratio stimulate the establishment of Olson type social capital. This study implies that the past unbalanced economic development is a factor which forms social capital.

Field of study.....Economics..... Student's signature.. *Wilawan Dumjuti*.....
 Academic year2007..... Advisor's signature.. *Worawet Suwanrada*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของผู้เขียน ผู้จุดประกายความคิด และดูแลเอาใจใส่แก่ผู้เขียนเสมอมา ขอบพระคุณ รศ.ดร.สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์รวมถึงกรรมการวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ และ ผศ.ศิริมา บุนนาค สำหรับข้อคิดและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่สามารถสำเร็จลุล่วงได้หากปราศจากข้อมูลสำหรับทำวิจัย ผู้เขียนขอขอบพระคุณ คุณเยาวลักษณ์ เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และบรรณารักษ์ห้องสมุด กรมโรงงานอุตสาหกรรม

ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา น้องสาวและน้องชาย ที่ให้การสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือและคอยถามไถ่เป็นกำลังใจแก่ผู้เขียนมาโดยตลอด

ขอบคุณ คุณทัศนวรรณ ชาวอุปถัมภ์ คุณกิตติพงศ์ เจียมวิทยานุกูล คุณสุภาวดี ทรัพย์ศิริไพบูลย์ คุณกิงกนก รัตนมณี เพื่อนๆกลุ่มวิทยานิพนธ์ "เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการให้" และเพื่อนๆปริญญาตรี สำหรับข้อมูล ความรู้และความช่วยเหลือต่างๆ ตลอดจนกำลังใจ ขอขอบคุณเพื่อนหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิตทุกคนสำหรับมิตรภาพและช่วงเวลาที่น่าจดจำ

คุณประโยชน์ใดๆที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอมอบความดีให้แก่บุคคลที่ได้กล่าวนามมาข้างต้นและผู้ที่มีได้กล่าวนาม หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการทำวิจัย.....	9
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
วิธีดำเนินการวิจัย.....	11
ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย.....	11
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวคิดและทฤษฎี.....	12
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	24
บทที่ 3 บทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับพื้นที่.....	38
สถานภาพทุนทางสังคมของประเทศไทยในอดีต.....	38
การก่อตัวของทุนทางสังคมในปัจจุบัน.....	40
ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับจังหวัดของประเทศไทย.....	58
บทที่ 4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ในระดับจังหวัด.....	67
วิธีการวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ.....	68
ผลการศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ.....	70
การก่อตัวขึ้นใหม่ของทุนทางสังคม.....	81

	หน้า
บทที่ 5 บทสรุป.....	88
สรุปผลการวิจัย.....	89
ข้อจำกัดในการศึกษา.....	92
รายการอ้างอิง.....	93
ภาคผนวก.....	97
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	104



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ณ
หน้า

ตารางที่ 1.1	ดัชนีความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาระหว่างภูมิภาค โดยใช้ตัวชี้วัด ของ Theil.....	2
ตารางที่ 1.2	จำนวนองค์การชุมชนรายประเภท.....	6
ตารางที่ 2.1	สรุปวรรณกรรมปริทัศน์เกี่ยวกับการวัดทุนทางสังคม.....	28
ตารางที่ 4.1	สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2545 และ 2547.....	71
ตารางที่ 4.2	สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรทุนทางสังคมปี พ.ศ. 2545 และ 2547.....	71
ตารางที่ 4.3	อธิบายสมมติฐานของตัวแปรในแบบจำลองของสมการที่ 4.5.....	72
ตารางที่ 4.4	อธิบายสมมติฐานของตัวแปรในแบบจำลองของสมการที่ 4.6.....	73
ตารางที่ 4.5	อธิบายสมมติฐานของตัวแปรในแบบจำลองของสมการที่ 4.7.....	74
ตารางที่ 4.6	ผลการวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคม ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ.....	77
ตารางที่ 4.7	อธิบายสมมติฐานของตัวแปรในแบบจำลองของสมการที่ 4.12 - 4.13....	83

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญญภาพ

		ญ หน้า
แผนภูมิที่ 1.1	จำนวนคนจนจำแนกตามภาค.....	3
แผนภูมิที่ 1.2	จำนวนองค์กรชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2549.....	5
แผนภูมิที่ 1.3	การเปรียบเทียบระหว่างทุนทางสังคมกับผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ต่อประชากรปี พ.ศ. 2547.....	7
แผนภูมิที่ 1.4	การเปรียบเทียบระหว่างทุนทางสังคมกับมูลค่านี่สินปี พ.ศ. 2547....	8
แผนภูมิที่ 1.5	การเปรียบเทียบระหว่างทุนทางสังคมกับรายได้เฉลี่ยปี พ.ศ. 2547.....	8
แผนภูมิที่ 3.1	จำนวนองค์กรชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2549 รายภาค.....	53
แผนภูมิที่ 3.2	จำนวนองค์กรชุมชนปี พ.ศ. 2547.....	54
แผนภูมิที่ 3.3	จำนวนองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและ องค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน.....	55
แผนภูมิที่ 3.4	รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนปี พ.ศ. 2547.....	55
แผนภูมิที่ 3.5	อัตราร้อยละของครัวเรือนที่เป็นหนี้ปี พ.ศ. 2547.....	56
แผนภูมิที่ 3.6	มูลค่านี่สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ปี พ.ศ. 2547.....	57
แผนภูมิที่ 3.7	สัดส่วนคนจนปี พ.ศ. 2547.....	57
แผนภาพที่ 3.1	เปรียบเทียบระดับสัดส่วนความไว้วางใจ ปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547.....	50
แผนภาพที่ 3.2	เปรียบเทียบระดับสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิด เห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น ปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547	49
แผนภาพที่ 3.3	เปรียบเทียบระดับสัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547.....	50
แผนภาพที่ 3.4	เปรียบเทียบระดับของจำนวนสหภาพแรงงาน ปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547.....	51

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับเป็นเวลาหลายทศวรรษที่ประเทศไทยเข้าสู่ยุคการพัฒนาประเทศ ซึ่งเริ่มต้นเมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จนถึงปัจจุบันคือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) การพัฒนาเศรษฐกิจถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประเทศ กล่าวคือการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้ประชาชนมีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น มีสินค้าและบริการให้อุปโภคบริโภคมากขึ้น ทำให้ประชากรมีอายุขัยเฉลี่ยสูงขึ้น ในการวัดระดับการพัฒนาเศรษฐกิจจะถือเอาการขยายตัวทางเศรษฐกิจหรือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ (สมชาย สิริเชียรทรรณ, 2540) ซึ่งประเทศไทยได้ใช้เครื่องชี้วัดระดับการพัฒนาประเทศเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆทั่วโลกที่สำคัญได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) และผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product: GNP) ซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นมาในช่วงปลายทศวรรษที่ 1940 พร้อมกับระบบบัญชีประชาชาติ (National Account) (Hardi and Zdan อ้างถึงใน ดนัย กิติภรณ์, 2544) ตลอดจนการวัดระดับการพัฒนาในระดับภูมิภาคโดยใช้ ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (Gross Provincial Products) ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาค (Gross Region Products) และ ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร (Gross Provincial Products per capita)

อย่างไรก็ตามการพัฒนาเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดปัญหาหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมเศรษฐกิจไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นั่นคือปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคและระหว่างจังหวัดต่างๆภายในภูมิภาคเดียวกัน ความเจริญทางเศรษฐกิจยังคงกระจุกตัวอยู่ในบางภูมิภาคและบางจังหวัด เช่นเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นต้น (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และ ศรินภา ปาเจย, 2544)

เมื่อพิจารณาความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ด้วยตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำของ Theil โดยเปรียบเทียบความสมดุระหว่างสัดส่วนรายได้กับสัดส่วนประชากรในแต่ละภูมิภาค จากตารางที่ 1.1 พบว่าสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคในปี พ.ศ. 2547 แย่กว่าช่วง พ.ศ. 2539-2545 โดยดัชนีของ Theil ปี พ.ศ. 2547 มีค่าเพียง 0.17 เทียบกับ 0.28 ในปี พ.ศ. 2545 กรุงเทพมหานครและ

ปริมาณพลได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากกว่าทุกภาค มีค่าดัชนีสูงถึง 0.25 หรือสัดส่วนรายได้ของครัวเรือนสูงกว่าสัดส่วนประชากร รองลงไปเป็นภาคกลางมีค่าดัชนี 0.02 ส่วนภาคอื่นๆ มีค่าดัชนีติดลบ หรือสัดส่วนรายได้ครัวเรือนต่ำกว่าประชากร ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคทำให้ความเจริญกระจายออกจากกรุงเทพมหานครไปยังจังหวัดต่างๆของภาคกลางที่อยู่ใกล้กรุงเทพเท่านั้น ดังเห็นได้จากค่าดัชนี Theil ของภาคกลางเพิ่มขึ้นจาก 0.008 ในปี พ.ศ. 2545 เป็น 0.024 ในปี พ.ศ. 2547 แต่ภาคอื่นๆไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนา

ตารางที่ 1.1 ดัชนีความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาระหว่างภูมิภาค โดยใช้ตัวชี้วัดของ Theil

ภาค	2539	2543	2545	2547
กทม. และปริมาณพล	0.345201	0.324642	0.384272	0.253834
ภาคกลาง	0.004546	0.026745	0.008454	0.023976
ภาคเหนือ	-0.02328	-0.02984	-0.02861	-0.02572
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-0.06996	-0.07205	-0.0685	-0.0702
ภาคใต้	-0.01363	-0.0109	-0.01554	-0.010309
รวม	0.242874	0.238603	0.28008	0.171495

หมายเหตุ : ค่า Theil Inequality = 0 เมื่อสัดส่วนรายได้เท่ากับสัดส่วนประชากรในแต่ละภาค

ค่า Theil Inequality > 0 เมื่อสัดส่วนรายได้สูงกว่าสัดส่วนประชากรในแต่ละภาค

ค่า Theil Inequality < 0 เมื่อสัดส่วนรายได้ต่ำกว่าสัดส่วนประชากรในแต่ละภาค

ที่มา : ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ สศช. , 2547

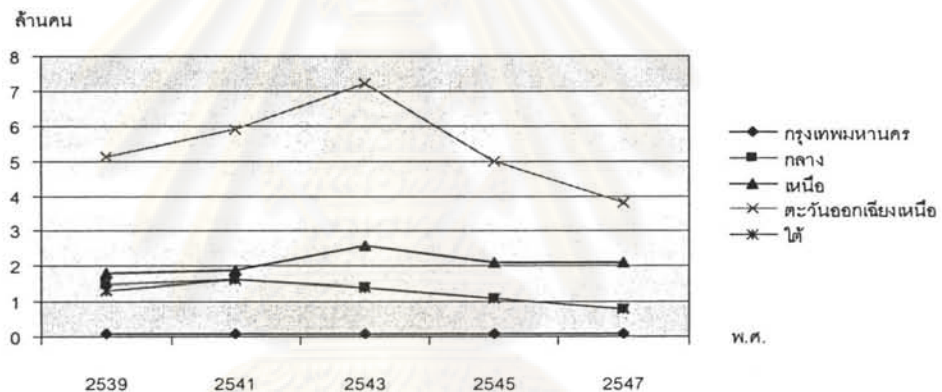
เมื่อพิจารณาให้ละเอียดยิ่งขึ้นในระดับจังหวัดภายในภูมิภาคเดียวกัน โดยดูจากความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้รายภาค ในปี พ.ศ. 2539, 2541, 2543 และ 2545 ซึ่งจะยกตัวอย่าง 3 จังหวัดแรกที่มีความเหลื่อมล้ำภายในจังหวัดสูงสุดพบว่า (สศช. , 2545)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้สูงสุด 3 จังหวัดแรกคือ สุรินทร์ นครพนม กาฬสินธุ์

ภาคเหนือ จังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้สูงสุด 3 จังหวัดแรกคือ น่าน พิจิตร เชียงราย
ภาคใต้ จังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้สูงสุด 3 จังหวัดแรกคือ กระบี่ พัทลุง นราธิวาส
กรุงเทพและปริมาณพล จังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้สูงสุด 3 จังหวัดแรกคือนนทบุรี กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี

และเมื่อพิจารณาสถานการณ์ความยากจนในระดับภูมิภาค จากแผนภูมิที่ 1.1 พบว่าในปี พ.ศ. 2545 คนยากจนส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 52.6 ของคนยากจนทั่วประเทศอยู่ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงไปเป็นภาคเหนือร้อยละ 22.1 ผลของการพัฒนาระหว่างปี พ.ศ. 2545-2547 จำนวนคนจนลดลง อย่างไรก็ตามภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีคนยากจนมากที่สุดถึง 3.8 ล้านคน ในขณะที่ภาคเหนือมีคนยากจนมากเป็นอันดับสอง จำนวน 2.1 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 27.3 ของคนจนทั่วประเทศ

แผนภูมิที่ 1.1 จำนวนคนจนจำแนกตามภาค



ที่มา : ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ สศช. ,2547

ดังนั้นการดำเนินนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคจำเป็นต้องหาเครื่องมือทำงานใหม่ๆ ที่มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากขึ้น ที่ผ่านมามีเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจได้อาศัย ปัจจัยทางเศรษฐกิจซึ่งประกอบด้วยทุน แรงงาน และ เทคโนโลยี เป็นสำคัญ แต่ขาดการพิจารณาปัจจัยทางสังคมหากปัจจัยทางสังคมสามารถสนับสนุนและมีผลเชิงบวกต่อการพัฒนา จะมีส่วนช่วยทำให้ประเทศสามารถบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจได้ ในทางตรงกันข้ามหากปัจจัยดังกล่าวไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาหรือส่งผลกระทบต่อเชิงลบต่อการพัฒนา จะทำให้ประเทศบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาได้ยากหรือใช้เวลานาน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาถึงปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยหนึ่งที่ได้ถือว่าเป็นปัจจัยทางสังคมคือ "ทุนทางสังคม" (Social capital) จากการศึกษาของ Putnam et al. (1993) เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศอิตาลีเมื่อปี 1970 ซึ่งเป็นปีที่อิตาลีเข้มแข็งมาก พบว่ามีความแตกต่างในฐานทางเศรษฐกิจระหว่างตอนเหนือและตอนใต้ของประเทศอิตาลี ซึ่งเขาพบว่าความสำเร็จทางเศรษฐกิจในตอนเหนือของประเทศอิตาลีมาจากการเป็นสมาชิกของสมาคม (Associations) ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว (Solidarity) และความมีจิตใจเป็นสาธารณะ (Public spiritedness) ในทางตรงกันข้าม เขาได้อธิบายว่าความยากจนในอิตาลีตอนใต้เป็นเพราะประชาชนขาดทุนทางสังคม เขาเห็นว่าทุนทางสังคมประกอบด้วย ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norm) และเครือข่าย (Network) โดยจะประสบความสำเร็จได้เมื่อมีความร่วมมือที่เชื่อมโยงและมีความไว้วางใจกัน ซึ่งสอดคล้องกับ (Unger D., 1998 อ้างถึงใน รัตนพงษ์ จันทวงษ์, 2546) ที่กล่าวว่าทุนทางสังคม ถือเป็นปัจจัยการผลิตใหม่ที่มีส่วนช่วยกระตุ้นและขยายมูลค่าทางเศรษฐกิจให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนเป็นปัจจัยที่มีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาทางสังคม ความยากจน และปัญหาการจัดสรรทรัพยากรอีกด้วย

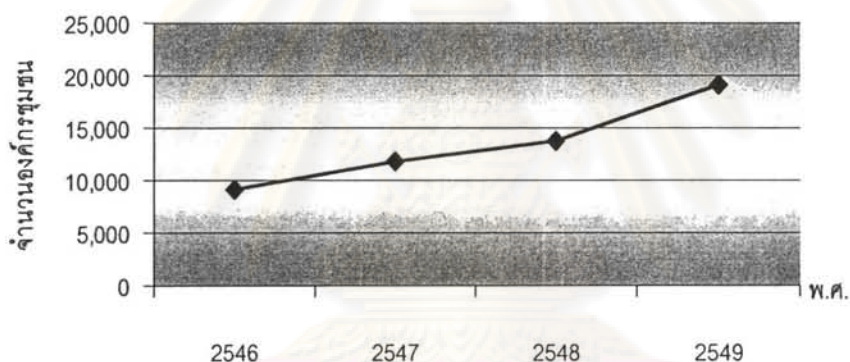
ปัจจุบันทุนทางสังคมได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมากในสังคมไทยนอกจากนี้คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (2547) ยังได้กำหนดให้ทุนทางสังคมเป็นวาระแห่งชาติสำหรับวาระแห่งชาติเรื่องทุนทางสังคมนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากความตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งถือเป็นทุนสำคัญที่มีส่วนเสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีของคนในสังคมและช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครองของประเทศมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัด การบรรเทา แก้ไขปัญหาและฟื้นฟูให้คนไทยและสังคมไทยให้กลับมาดำรงสถานะเดิมได้จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมช่วยสนับสนุน ยกตัวอย่างในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านประเมินว่า การที่สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้เนื่องจากมีทุนทางสังคมมากมายหลายมิติช่วยเป็นตาข่ายรองรับช่วยเหลือคนและสังคมในเบื้องต้น

ทุนทางสังคมเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยมีลักษณะเป็นนามธรรมและรูปธรรม และมีความสัมพันธ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทุนทางสังคมประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน ค่านิยม การต่างตอบแทน การมีส่วนร่วมในสังคม และการรวมกลุ่มกันในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่ม องค์กร และเครือข่าย เป็นต้น ทุนทางสังคมสามารถพิจารณาได้จากการเป็นสมาชิกสโมสร การเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง การมีส่วนร่วมในสังคม รวมทั้งการนับจำนวนกลุ่มและองค์กรต่างๆ เช่น

องค์กรทางการเมือง องค์กรแรงงาน องค์กรด้านธุรกิจ องค์กรทางศาสนา องค์กรทางศิลปะและวัฒนธรรม เป็นต้น

สำหรับทุนทางสังคมประเทศไทย สามารถพิจารณาจากการรวมตัวกันประชาชนในรูปของ องค์กร ชุมชน และเครือข่าย ในสาขาต่างๆ ซึ่งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้แบ่งองค์กรชุมชน ออกเป็น 10 ประเภท จากแผนภูมิที่ 1.2 ในปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนองค์กรชุมชน 9,158 องค์กร และใน ปี พ.ศ. 2547-2549 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น 11,756 13,818 และ 19,163องค์กร ตามลำดับ และ เมื่อพิจารณารายประเภทขององค์กรชุมชนที่เพิ่มขึ้นจากตารางที่1.2 พบว่า กลุ่มองค์กรทางการเงินมี จำนวนเพิ่มขึ้นมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มธุรกิจชุมชน/อาชีพ

แผนภูมิที่ 1.2 จำนวนองค์กรชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2549



ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2549

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1.2 จำนวนองค์กรชุมชนรายประเภท

ประเภท	พ.ศ. 2546	พ.ศ. 2547	พ.ศ. 2548	พ.ศ. 2549
กลุ่มองค์กรการเงิน	5,278	1,000	760	2,282
กลุ่มธุรกิจชุมชน/อาชีพ	2,823	1,083	903	1,794
กลุ่มสวัสดิการชุมชน	568	170	189	775
กลุ่มวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	102	93	57	140
สื่อชุมชน	5	1	5	7
ประชาสังคม	38	43	6	8
ความร่วมมือ	1	1	4	6
กลุ่มสิ่งแวดล้อม/ทรัพยากร	319	206	133	278
รชข้อมูล	24	1	5	53
องค์กรภาคี	0	0	0	2
รวม	9,158	2,598	2,062	5,345

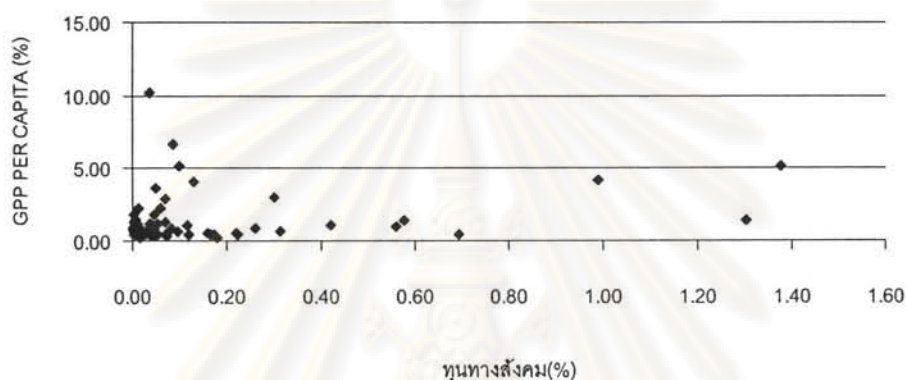
ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2549

นอกจากข้อมูลจำนวนองค์กรชุมชนแล้ว ยังพบว่าจำนวนสหภาพแรงงานที่พระราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545-2547 (กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, 2547) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2545 มีสหภาพแรงงานทั้งประเทศเท่ากับ 1,160 สหภาพแรงงาน ในปี พ.ศ. 2547 มี สหภาพแรงงานทั้งประเทศเท่ากับ 1,340 สหภาพแรงงานโดยกรุงเทพมหานครมีจำนวนสหภาพมากที่สุดโดยมี 382 สหภาพแรงงาน รองลงมาคือ สมุทรปราการ มี 543 สหภาพแรงงาน ปทุมธานีมี 117 สหภาพแรงงาน ซึ่งสามารถสังเกตได้ว่าสหภาพแรงงานมีการกระจุกตัวอยู่เฉพาะเขตกรุงเทพและปริมณฑล เท่านั้น

และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์เบื้องต้นระหว่างทุนทางสังคมโดยวัดจากจำนวนองค์กร และจำนวนสหภาพแรงงานในระดับจังหวัดกับผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร ในรูปร้อยละในปี พ.ศ. 2547 จากแผนภูมิที่ 1.3 พบว่าระดับทุนทางสังคมจังหวัดมีความสัมพันธ์กับผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระดับทุนทางสังคมสูงแต่มีผลิตภัณฑ์มวลรวม

จังหวัดต่อประชากรอยู่ในระดับต่ำ ตรงกันข้ามกับจังหวัดในภาคตะวันออกและเขตกรุงเทพและปริมณฑลที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรอยู่ในระดับสูงแต่มีระดับทุนทางสังคมต่ำ

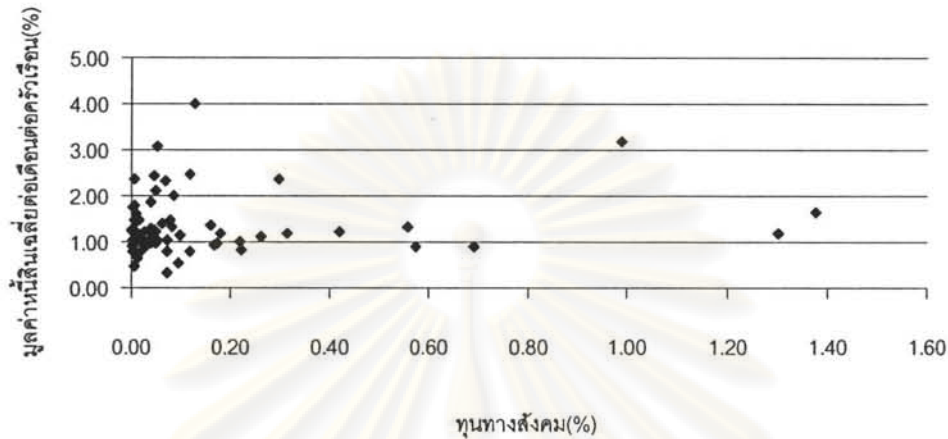
แผนภูมิที่ 1.3 การเปรียบเทียบระหว่างทุนทางสังคมกับผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร ปี พ.ศ. 2547



จากแผนภูมิที่ 1.4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับทุนทางสังคมกับมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ (บาท) พบว่าระดับทุนทางสังคมมีผลเป็นไปในทิศทางตรงข้ามกับมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ (บาท) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระดับทุนทางสังคมสูงจะมีมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำ ขณะที่ในภาคอื่นๆมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าระดับทุนทางสังคม โดยเฉพาะในภาคกลางและเขตกรุงเทพและปริมณฑล

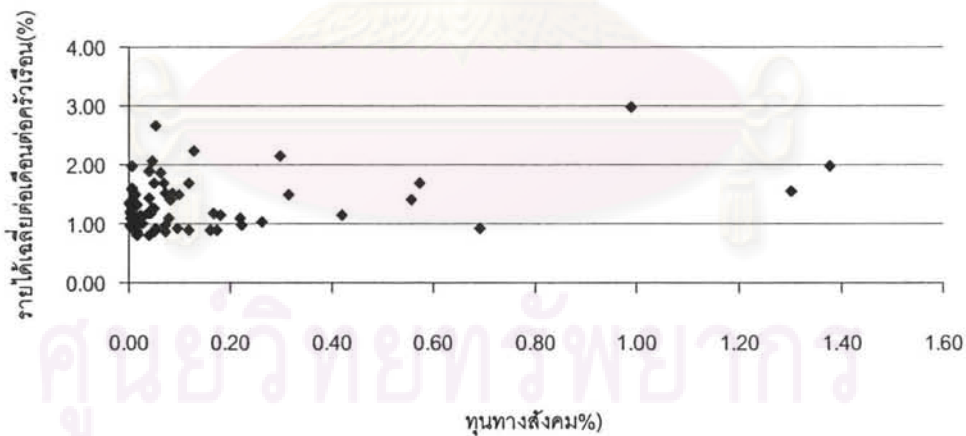
ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1.4 การเปรียบเทียบระหว่างทุนทางสังคมกับมูลค่าหนี้สินปี พ.ศ. 2547



จากแผนภูมิที่ 1.5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน พบว่าระดับทุนทางสังคมมีผลตรงกันข้ามกับรายได้เฉลี่ยซึ่งสังเกตได้จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีทุนทางสังคมสูงแต่รายได้เฉลี่ยต่ำขณะที่จังหวัดในเขตภาคตะวันออก ภาคกลางมีระดับทุนทางสังคมต่ำแต่มีรายได้เฉลี่ยสูง

แผนภูมิที่ 1.5 การเปรียบเทียบระหว่างทุนทางสังคมกับรายได้เฉลี่ยปี พ.ศ. 2547



จากการศึกษาของ Woolcock M. และ Narayan D. (2000) พบว่าได้มีงานศึกษาวิจัยจำนวนมากพยายามที่จะวัดผลและเชื่อมโยงเรื่องทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยกำหนดมาตรการและตัวชี้วัดอันหลากหลาย เพื่อประเมินตัวชี้วัดทางการลดความยากจน การดำเนินงานของ

รัฐบาล ความขัดแย้งระหว่างชนชาติ และการเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ซึ่งการวัดทุนทางสังคม ไม่สามารถนำมาตรวจการอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวได้ เนื่องจากความหลากหลายของทุนทางสังคม และธรรมชาติและรูปแบบของทุนมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา งานวิจัยต่างๆ ได้พยายามผสมผสานวิธีการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้ได้ตัวแทนของทุนทางสังคมที่ใกล้เคียงที่สุด ซึ่งที่ผ่านมามีงานวิจัยด้านทุนทางสังคมในประเทศไทยเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ทุนทางสังคมในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งจะสะท้อนทุนทางสังคมได้ชัดในระดับจุลภาค

แต่จากปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายรายได้ที่ยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย ตลอดจนความสำคัญของทุนทางสังคมดังที่กล่าวมา จึงเป็นที่น่าสนใจว่าทุนทางสังคมมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับจังหวัดหรือไม่และมีความแตกต่างในระดับจังหวัดอย่างไรเพื่อสะท้อนภาพรวมของทุนทางสังคมในประเทศไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาลักษณะทุนทางสังคมและพิจารณาความแตกต่างของระดับทุนทางสังคมในระดับจังหวัด
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับจังหวัด

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1. ทำการวัดระดับทุนทางสังคมในระดับจังหวัดของประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลดังนี้

- 1) ข้อมูลจำนวนองค์กรชุมชนปี พ.ศ. 2547
- 2) ข้อมูลจำนวนสหภาพแรงงานปี พ.ศ. 2545 และพ.ศ. 2547
- 3) ข้อมูลสถิติอาชญากรรมปี พ.ศ. 2545 และพ.ศ. 2547
- 4) ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี พ.ศ. 2545 และพ.ศ. 2547

ข้อที่ 35 คือครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น และข้อที่ 37 คือคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง

2. วิเคราะห์ความแตกต่างของระดับทุนทางสังคมระหว่างจังหวัด

3. วิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมกับตัวแปรที่แสดงการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับจังหวัด ได้แก่

- 1) ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร (Gross Provincial Product per capita)
- 2) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน (บาท)
- 3) จำนวนคนจนด้านรายได้ (คน)

1.4 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ทุนทางสังคมในเชิงนามธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ของคนในสังคมซึ่งเกิดขึ้นจาก

- ความไว้วางใจ (Trust) หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อใจในผู้อื่น โดยมีความคาดหวังว่าผู้อื่นจะตอบสนองด้วยการกระทำกลับมาในวิธีเดียวกัน
- บรรทัดฐาน (Norm) หมายถึง แบบแผนสำหรับใช้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติของคนในสังคม
- ค่านิยม (Value) หมายถึง สิ่งที่สังคมถือว่ามีค่าพึงปรารถนา ต้องการให้เป็นเป้าหมายของสังคมและปลูกฝังให้สมาชิกของสังคมยึดถือเป็นเป้าหมายในการดำเนินชีวิต
- การช่วยเหลือเกื้อกูล (Reciprocity) หมายถึง การกระทำใดๆอย่างมีจุดประสงค์ระหว่างบุคคลหนึ่งกับอีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งไม่ได้มาจากการบังคับหรือจากการซื้อ
- วัฒนธรรม (Culture) หมายถึง พฤติกรรมหรือสิ่งที่คนในสังคมสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่ของกลุ่มคนนั้น

ทุนทางสังคมในเชิงรูปธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการรวมกลุ่มหรือเข้าร่วมกลุ่มกันโดยมีแรงจูงใจทางการเงินหรือไม่ก็ได้ ซึ่งมีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยแบ่งเป็น

- องค์กร (Organization)
- สถาบัน (Institution)
- เครือข่าย (Network)
- สมาคม (Association)

- สหภาพ (Union)
- กลุ่ม (Group)

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ได้รับประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ทราบถึงระดับทุนทางสังคมในระดับจังหวัดของประเทศไทย
2. ทราบถึงผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค
3. เพื่อขยายความเข้าใจและส่งเสริมการใช้ทุนทางสังคมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

1.7 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ได้แบ่งออกเป็น 5 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัย คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนแรก แนวคิดและทฤษฎี ซึ่งแบ่งเป็น แนวคิดทุนทางสังคมและทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจ

ส่วนที่สอง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแบ่งเป็น การวัดทุนทางสังคมและ ผลกระทบของทุนทางสังคมในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

บทที่ 3 บทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับพื้นที่

บทที่ 4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับจังหวัด

บทที่ 5 บทสรุป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดทุนทางสังคม

“ทุนทางสังคม” เป็นคำศัพท์ที่แปลความหมายมาจาก “Social capital” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งกล่าวได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมนั้นเป็นแนวคิดที่มาจากนักวิชาการตะวันตก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจที่มาและความหมายของทุนทางสังคม จากนักวิชาการตะวันตกเป็นอันดับแรก แล้วจึงทำความเข้าใจต่อแนวคิดนี้ของนักวิชาการไทยเป็นอันดับต่อมา

ทุนทางสังคม(Social capital) ได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในการอภิปรายของ Lyda Judson Hanifan (อ้างถึงในวรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548) ในหนังสือ rural school community centres ซึ่งอธิบายถึงสิ่งต่างๆที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของคน อาทิ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี (Good will) การสร้างมิตรภาพ (Fellowship) ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) และการติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคม (Social relationships) ระหว่างบุคคลหรือครอบครัวที่ทำให้เกิดหน่วยทางสังคมขึ้นมา

อย่างไรก็ดี ในช่วงปี 1980s มีนักสังคมวิทยา 2 ท่านที่สำคัญและได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างมากในการบุกเบิกและวิเคราะห์แนวความคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นต้นแบบแนวคิดในปัจจุบัน คือ Pierre Bourdieu และ James S. Coleman (ปีนวดิ ศรีสุพรรณ, 2547) Pierre Bourdieu (อ้างถึงใน Baron S., Field J. และ Schuller T., 2000) อธิบายว่าทุนทางสังคมคือทรัพยากรที่มีอยู่จริงหรือมีศักยภาพ ซึ่งเชื่อมโยงกับเครือข่ายถาวรซึ่งมีสัมพันธภาพอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ James S. Coleman (1988) อธิบายว่าทุนทางสังคมคือ ชุดของความสัมพันธ์ระหว่างคน และเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความคาดหวังร่วมกัน การมีค่านิยมร่วมกัน และความรู้สึกไว้วางใจร่วมกัน

ต่อมาแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย จาก Robert D. Putnam นักรัฐศาสตร์ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยของประเทศอิตาลีเมื่อปี 1970 พบว่าทุนทางสังคมมีส่วนส่งเสริมการปกครองในระบบประชาธิปไตย (วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์,

2548) โดย Putnam (1993) ได้กล่าวถึงลักษณะทุนทางสังคมอย่าง Favor Bank ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งที่มีมานานในสังคมเกษตรกรรมทุกแห่งในโลก นั่นคือการช่วยเหลือกันในลักษณะ "ลงแขก" หรือ "ปลาหนึ่งตัวกินให้นานที่สุด" แต่ปัจจุบันที่ชีวิตของแต่ละคนค้ำจนถึงสิทธิส่วนตัวมากขึ้น ค้ำจนถึงแต่การจัดการส่วนบุคคล ลดความรับผิดชอบต่อสิ่งที่เป็นของคนอื่นหรือส่วนรวม ทำให้มีชีวิตที่ห่างกันมากขึ้น ทำให้ ทุนทางสังคมลดลง

Putnam อธิบายว่า ทุนทางสังคมประกอบด้วย ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Networks) ซึ่งจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการติดต่อกันและไว้วางใจกันและเป็นสิ่งสำคัญที่มีส่วนเพิ่มทุนผลประโยชน์ในเชิงทุนอื่นๆ ทั้งทุนที่เป็นกายภาพ (Physical Capital) ทุนในเชิงเศรษฐกิจ หรือทุนในเชิงของมนุษย์ (Human capital) โดยการเพิ่มทุนทางสังคมขึ้นอยู่กับศักยภาพขององค์กรทางสังคม (Social organization) สอดคล้องกับ Woolcock M. และ Narayan D. (2000) ที่ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า คือบรรทัดฐานและเครือข่ายซึ่งเกิดได้จากการกระทำร่วมกัน ซึ่งการสร้างกลุ่มและรูปแบบของกิจกรรมทางสังคมหรือการทำกิจกรรมร่วมกันคือปัจจัยสำคัญ และ Francis Fukuyama (2002) ที่อธิบายว่าทุนทางสังคม หมายถึง บรรทัดฐานหรือคุณค่าร่วมที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันทางสังคม โดยมีมุมมองในเชิงวัฒนธรรม

World Bank (อ้างถึงในวรวิมล โรมรัตนพันธ์, 2548) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมว่า เป็นสถาบัน (Institutional) ความสัมพันธ์ (Relationships) และบรรทัดฐาน/จารีต (Norms) ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นทั้งคุณภาพและปริมาณของการปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคม ทุนทางสังคมไม่ใช่เกิดได้ในสถาบันทั้งหมดของสังคมแต่เป็นกาวที่เชื่อมสถาบันเหล่านั้นเข้าด้วยกันด้วย บรรทัดฐาน/จารีต และความสัมพันธ์ในสังคมเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในโครงสร้างสังคม ซึ่งสามารถทำให้ผู้คนเกิดความร่วมมือเพื่อเป้าหมายที่ปรารถนาสูงสุด ซึ่งในส่วนของความสัมพันธ์นั้น (Relationships) ยังได้สอดคล้องกับความคิดของ Christiaan Grootaert และ Thierry van Bastelaer (อ้างถึงในสศช., 2547) ที่ว่าทุนทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์และคุณค่าที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจด้วย

นอกจากนั้น ทุนทางสังคมอาจถูกมองในลักษณะที่เป็นเจตคติและคุณค่าที่เกิดจากการดำเนินงานระหว่างคนภายในชุมชนและความช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนาจากภายนอกชุมชน ทุนทางสังคมในมิติของ World Bank อาจไม่ใช่ระบบคิดและวิธีปฏิบัติที่เกิดขึ้นใน

องค์กร ชุมชน หรือสังคมเสมอไป ทูทางสังคมสามารถเกิดจากภายนอกองค์กร ชุมชน หรือสังคมได้ด้วย โดยที่ World Bank ได้ยกตัวอย่างความช่วยเหลือหรือการรับการพัฒนาจากภายนอกชุมชน

สำหรับคำว่าทูทางสังคมในประเทศไทยเพิ่งจะปรากฏไม่นาน แต่ถ้าพิจารณาจากปรากฏการณ์จะเห็นได้ชัดว่า สิ่งที่ถูกเรียกว่าทูทางสังคมปรากฏในสังคมไทยมาช้านานแล้ว โดยอยู่ในรูปของความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทรกัน หรือความมีน้ำใจต่อกัน อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการกล่าวถึงทูทางสังคมมากขึ้น หลังจากเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ปี 2540 และหน่วยงานที่ทำให้คำว่าทูทางสังคม แพร่หลายมากที่สุด ได้แก่ กองทุนเพื่อสังคม (SIF) ที่ได้มองว่าทุนของชุมชนเป็นทูทางสังคมอย่างหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วย (ทุน) ฐานทรัพยากรธรรมชาติ และฐานวัฒนธรรม ความเชื่อเพื่อเผ่าแม่ การหลอมจิตใจ หลอมความคิด และการฝึกกำลัง การสร้างทักษะในการจัดการ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (วรุณี โรมรัตนพันธ์, 2548)

ซึ่งนักวิชาการที่ได้ให้ความหมายทูทางสังคมในเชิงรูปธรรมและนามธรรมคือ อมรา พงศาพิชญ์ (2543) กล่าวว่าทูทางสังคมคือความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบัน และ/หรือ องค์กรต่างๆทั้งในรูปปัจเจก กลุ่ม และเครือข่าย ทั้งนี้รวมค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือซึ่งมีผลต่อวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม

ขณะที่นักวิชาการท่านอื่นได้ให้ความหมายทูทางสังคมในเชิงนามธรรม ได้แก่ ประเวศ วะสี (2542) ได้ให้ความหมายของทูทางสังคมว่า คือการที่คนมารวมกัน เอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เพื่อนำไปสู่พลังทางสังคมที่จะแก้ปัญหาต่างๆได้ทุกอย่าง ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2542) อธิบายว่า ทูทางสังคมถือว่าเป็นนามธรรม หมายถึงความเข้มแข็งของชุมชน ท้องถิ่น ความสามัคคี การรวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยที่จะจัดการ จัดระบบต่างๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน สิ่งต่างๆเหล่านี้เรียกว่าทูทางสังคม ซึ่งจะเป็พื้นฐานของท้องถิ่นและชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็งอย่างจริงจัง และยั่งยืน ขณะที่อานันท์ กาญจนพันธ์ (2541) ได้อธิบายว่าทูทางสังคม คือ วิธีคิด ระบบความรู้ ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการการใช้ทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะเป็ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งจัดเป็เรื่องที่ต้องอาศัยวิธีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้ ภูมิปัญญา อีกทั้งยังต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับกับการใช้ความรู้ นั้น ซึ่งอาจเป็ในรูปของจารีต ประเพณี

กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรเข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้นๆ เช่น การใช้ทรัพยากรต่างๆ การจัดการทุน เป็นต้น

และในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้อธิบายว่าทุนทางสังคมเป็นเรื่องของคุณค่าที่มีอยู่และคงอยู่ในสังคม ทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับนามธรรม เช่น ความมั่นคงทางจิตใจ ความเชื่อ ความเอื้ออาทร การพึ่งพากัน ฯลฯ ที่อาจจับต้องมิได้ แต่ต้องใช้เวลาในการสร้างและสั่งสมให้มี (ศร., 2547) ซึ่งสศช.ได้สรุปความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย คือ ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำของคนในสังคม โดยคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย ความเป็นธรรมในสังคมและประโยชน์ต่อส่วนรวม (สศช., 2547)

เนื่องจากมีความหลากหลายในการให้คำนิยาม ความหมายของทุนทางสังคม ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าทุนทางสังคมมีลักษณะทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ทุนทางสังคมเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งเกิดขึ้นบนความไว้วางใจกัน บรรทัดฐาน คำนิยม และวัฒนธรรมร่วมกันซึ่งมีทั้งการรวมกลุ่มกันในแบบ สถาบัน องค์กร เครือข่ายหรือชุมชน โดยมีทั้งลักษณะที่มีความสัมพันธ์กันแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

นอกจากนี้ยังมีนักคิด นักวิจัย และนักวิชาการมากมายให้ทัศนะของทุนทางสังคมไว้ อย่างหลากหลายโดยสามารถสรุปได้เป็น 4 ทัศนะหลัก Woolcock M. และ Narayan D. (2000) คือ

1) ทัศนะเชิงชุมชนนิยม (Communitarian view)

ผู้สนับสนุนทัศนะนี้ เห็นว่าทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับองค์กรระดับท้องถิ่น เช่น สมาคม สโมสร และองค์กรประชาชน การวัดทุนเหล่านี้ คือการพิจารณาจากจำนวน และความหนาแน่นของกลุ่มเหล่านี้ในชุมชนหนึ่งๆ นั่นคือยิ่งมีมากยิ่งดี และจะส่งผลต่อการให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน อย่างไรก็ตาม ทัศนะนี้มองข้ามผลกระทบในทางลบในกรณีที่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในทางที่ผิด เช่น การค้ายาเสพติด อาชญากรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีผู้โต้แย้งว่า หลักฐานจากหลายประเทศพบว่าการรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้ ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจเสมอไป เช่นในประเทศเคนยา ที่มีองค์กรชุมชนในลักษณะนี้กว่า 200,000 องค์กร แต่สมาชิกก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากปัญหาความยากจนได้เนื่องจากองค์กรเหล่านี้ โดยส่วนใหญ่ไม่ได้เชื่อมโยงกับองค์กรและทรัพยากรจากภายนอกมากนัก รวมทั้งการไม่สามารถเข้าถึงอำนาจที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่ม

2) ทักษะเชิงเครือข่ายนิยม (Network view)

แนวคิดนี้ มองความสัมพันธ์ของคนทั้งในแนวราบ นั่นคือระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน และใน แนวตั้ง หรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรอื่นๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน จากการศึกษาของ Granovetter (1973) พบว่า นอกจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและมีเป้าประสงค์ร่วมกันแล้ว ชุมชนยังต้องการการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ชนชั้น ชนชาติ เพศภาวะ เศรษฐสังคม ด้วย หากไม่แล้วชุมชนนั้นๆ จะสนองประโยชน์ให้แก่คนบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาอีกหลายชิ้น ที่เห็นว่าทุนทางสังคมควรประกอบด้วย 2 รูปแบบ ได้แก่ “การยึดโยงและเชื่อมโยง” (Bonding and Bridging)

จากการศึกษาของนักวิจัยคนเดิมในปี 1995 และ van Bastelaer ในปี 1999 มีตัวอย่างที่เป็นเครื่องพิสูจน์ทักษะในเรื่องนี้ ได้แก่ การดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ที่แรกเริ่มจำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อนฝูงและคนภายในชุมชน (Bonding) ในด้านต่างๆ เช่น เงินลงทุน ทรัพยากร และแหล่งจำหน่ายสินค้า แต่เมื่อธุรกิจขยายตัว ผู้ประกอบการจำเป็นต้องแสวงหาปัจจัยด้านการผลิตและการตลาดจากภายนอก (Bridging)

นอกจากนี้ เครือข่ายทางสังคมยังช่วยตอบสนองความต้องการของคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจระดับต่างๆ ด้วย เช่น ในกลุ่มคนยากจน เครือข่ายของคนจนมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองการจัดการความเสี่ยง และความสามัคคี ในขณะที่กลุ่มคนที่มีฐานะดี เครือข่ายจะช่วยส่งเสริมการทำงานในเชิงรุก เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี และความเป็นไปในตลาดโลก โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มผลผลิต กำไร และส่วนแบ่งการตลาด

3) ทักษะสถาบันนิยม (Institutional view)

ผู้สนับสนุนทักษะสถาบันนิยม มีความเห็นว่าความสำเร็จของเครือข่ายชุมชนและประชาสังคมต่างเป็นผลพวงของการมีบรรยากาศทางด้านการเมือง กฎหมาย และสถาบันที่เอื้อต่อการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่าย กล่าวคือชุมชน และเครือข่ายที่ถือเป็นการรวมกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวของตัวเอง แต่จะต้องพึ่งพาปัจจัยทางด้านสถาบันที่เป็นทางการด้วย ทั้งนี้ มีงานวิจัยหลายชิ้นที่พิสูจน์แนวคิดในเรื่องนี้ เช่น การกระจายอำนาจในประเทศบราซิล ที่เน้นความสำคัญของการมีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่ดี เพื่อเป็นแรงผลักดันให้กิจกรรมในท้องถิ่น/ชุมชน ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Judith Tendler, 1997) และผลการศึกษาของ Gollier และ Gunning (1999) และ Rodrik (1998, 1999) ที่ยืนยันว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ล้ำหน้าเป็นผลจากสังคม/ชุมชนที่แตกแยก และมีสถาบันทางการที่อ่อนแอ หรือไม่มีระบบบริหารจัดการที่ดี

4) ทักษะการรวมพลัง (Synergy view)

นักวิชาการกลุ่มนี้ได้เสนอแนวคิดที่ผสมผสานแนวคิดเรื่องเครือข่าย และสถาบันเข้าด้วยกัน และได้ทดลองทำการศึกษาในประเทศต่างๆ 5 ประเทศ (อินเดีย เม็กซิโก รัสเซีย เกาหลีใต้ และบราซิล) ผลการศึกษาโดยสรุป พบว่า การพัฒนาต้องการความร่วมมืออย่างเข้มข้นระหว่างภาคีการพัฒนาต่างๆ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาครัฐ และภาคประชาสังคม ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินการทั้งของภาครัฐ และภาคสังคมต่างก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ในขณะเดียวกัน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชนเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพยากรที่จำเป็นเพียงพอต่อการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ต้องการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementarities) และการเป็นหุ้นส่วน (Partnership)

ทักษะดังกล่าวเห็นว่าเป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ตัวแทนของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จะต้องปรับเจตคติของตนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยนักวิจัยและผู้กำหนดนโยบายมีหน้าที่ 3 ประการคือ 1) การระบุลักษณะและขอบเขตของความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนหนึ่ง และสถาบันที่เป็นทางการ รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย 2) การพัฒนากลยุทธ์ของสถาบัน โดยยึดโยงกับความเข้าใจในความสัมพันธ์ทางสังคมเหล่านั้น และ 3) การระบุถึงวิธีการที่ทำให้ทุนทางสังคมช่วยผลักดันให้เกิดความร่วมมืออย่างกว้างขวาง ความไว้วางใจ และสร้างประสิทธิภาพของสถาบัน

วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548) ได้แบ่งกลุ่มของการจัดองค์ประกอบของทุนทางสังคมออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรก จะเป็นทุนทางสังคมที่ระบุถึงเรื่องของโครงสร้างและหน้าที่ของทุนทางสังคม โดยอธิบายในรูปของระบบหรือกระบวนการทำงานของทุนทางสังคม กลุ่มที่สอง จะเป็นทุนทางสังคมที่นำเสนอถึงผลลัพธ์หรือปรากฏการณ์ของทุนทางสังคม การนำเสนอทุนทางสังคมในกลุ่มที่สองจะมีลักษณะเป็นภาพรวม หรือการบูรณาการของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น

1) การมองในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ (Structural/function based)

ผู้ที่ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคมที่มีลักษณะเชิงโครงสร้างและหน้าที่ ได้แก่ Bain และ Hicks (อ้างถึงในวรุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548) ได้แบ่งทุนทางสังคมออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (Macro) และระดับจุลภาค (Micro)

ระดับจุลภาค (Micro level) ในระดับจุลภาค ทูทางสังคมถือเป็นศักยภาพของ การรวมตัวขององค์กรในแนวนอน รวมทั้งเครือข่ายในการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ อัน ได้แก่

1. เรื่องเกี่ยวกับสาระหรือวิถีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆของ ประชาชน (Cognitive) ซึ่งอยู่ในรูปของการให้คุณค่า (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ทศนคติ (Attitudes) พฤติกรรม (Behavior) และบรรทัดฐานทางสังคม (Social norms) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับการให้คุณค่า ซึ่งจะประกอบด้วยเรื่องของความไว้วางใจ (Trust) ความสามัคคี (Solidarity) และการต่างตอบแทน (Reciprocity)

2. เรื่องของโครงสร้าง (Structural) เช่น กลุ่มเครือข่าย องค์กร และสถาบัน ซึ่งมีกฎเกณฑ์และระเบียบที่สมาชิกพึงปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบและระดับปฏิบัติของ สถาบันท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักจะเกิดในองค์กรแนวราบและมีความเป็น เครือข่าย และสิ่งที่มีมักจะเห็นหรือเกิดขึ้นตามมาในองค์กรแนวราบและเครือข่ายดังกล่าว ก็คือ กระบวนการตัดสินใจที่มีความโปร่งใส การมีผู้นำที่รับผิดชอบและมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนเอง เพื่อตอบสนองต่อประโยชน์ของส่วนรวม Christiaan Grootaert และ Thierry van Bastelaer (อ้างถึง ในสศช., 2547)

ระดับมหภาค (Macro level) คือทูทางสังคมในระดับมหภาคจะครอบคลุมบริบท ขององค์กรหรือสถาบันต่างๆ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างแบบเป็นทางการอีกด้วย อาทิ รูปแบบของการปกครอง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย ระบบความคิด ความเชื่อที่สอดคล้องกับ กฎหมาย ระดับการกระจายอำนาจ และระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

2) การมองในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์ (Integration/result based)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า องค์ประกอบของทูทางสังคมสามารถมองได้ในเชิงบูรณาการ หรือผลลัพธ์ โดยการนำเสนอทูทางสังคมในลักษณะเป็นภาพรวมหรือมีการบูรณาการของสิ่งต่างๆ ที่ ได้เกิดขึ้น จากการศึกษาได้พบว่าผลการศึกษาทูทางสังคมของไทยที่ดำเนินการ โดยสำนักงาน กองทุนเพื่อสังคม (2545) มีลักษณะการนำเสนอภาพรวมของทูทางสังคมในเชิงบูรณาการหรือเชิง ผลลัพธ์ โดยกล่าวถึงลักษณะรวมของทูทางสังคมในแง่มุมต่างๆที่เกิดขึ้น ซึ่งประกอบด้วย องค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) ศาสนธรรม หรือหลักธรรมในศาสนา เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักการทางศาสนานั้นๆ มาสร้างความเป็นปึกแผ่นของ สังคม เช่น ในพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนให้คนละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การทำ ความดีด้วยการให้ทาน เสียสละ รักษาศีล และมีจิตใจที่สงบ มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นทุนที่สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคมได้

(2) สำนึกในท้องถิ่น การที่บุคคลในชุมชนมีจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตน ประารถนาที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จึงมีความ ตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกันโดยยึดส่วนรวมเป็นใหญ่

(3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน และ ประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้างและจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

(4) ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำ ปราชญ์ ท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่างๆ มาให้ความรู้ และถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชน เป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล

(5) ทุนทางทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรในท้องถิ่นทั้งดิน น้ำ ป่า ภูเขา ที่สามารถ นำมาใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด พร้อมมีกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม

(6) วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน ที่จะนำเสนอในรูปแบบที่ สร้างความภูมิใจให้กับชุมชน และเป็นวิถีที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

(7) ความเอื้ออาทร นับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่คนในสังคมจะต้องมีความเอื้อ อาทรต่อกัน ใ่วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งความเอื้ออาทรนี้ เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม

โดยองค์ประกอบของทุนทางสังคมดังกล่าวข้างต้น มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทุน ทางสังคมประเภทต่างๆ ที่ทางกองทุนเพื่อสังคมได้กำหนดไว้ อาทิ ทุนทางปัญญา (Spiral capital) ทุน มนุษย์ (Human capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Culture capital) กองทุนสาธารณะ (Public fund) และ พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Public space or Culture space)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1.2 ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจ (Theories of Economics Development)

การศึกษาทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจ มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะให้มนุษย์มีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นและแก้ไขปัญหาต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในสังคมโดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่เน้นไปที่ความต้องการของมนุษย์และคุณภาพชีวิตมนุษย์ซึ่งได้แก่ สุขใจ ทูลพานิชยกิจ (2547)

1) มาตรฐานการครองชีพ เป็นการยกระดับรายได้และการบริโภคสินค้าและบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็น ให้ประชากรมีสินค้าและบริการ เพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ โดยการเร่งผลิตสินค้าให้พอเพียงกับการบริโภค การพัฒนาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การสาธารณสุข การศึกษา ฯลฯ เพื่อช่วยส่งเสริมให้ประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้น สนองความต้องการของคนในสังคมได้อย่างเพียงพอและมีคุณภาพ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น

2) การกระจายรายได้ เป็นการกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาให้ตกถึงประชาชนส่วนใหญ่อย่างทั่วถึง เพื่อลดช่องว่างด้านรายได้ของประชาชนหรือการสร้างความเท่าเทียมกันในด้านรายได้ให้แก่ประชาชน การพัฒนาจึงมุ่งเน้นไปยังพื้นที่ชนบท และพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนมากเป็นลำดับแรก นอกจากนี้การลงทุนและการจ้างงานมีส่วนกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ ให้แก่ประชาชน

3) การมีงานทำจะทำให้ประชาชนมีรายได้ มีอำนาจซื้อสินค้าและบริการต่างๆ การลงทุนเป็นปัจจัยตัวหนึ่งที่ทำให้เกิดการจ้างงาน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการจ้างงาน สร้างรายได้ให้ประชาชนโดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยและชนชั้นกลางซึ่งมีค่าความโน้มเอียงในการบริโภคสูงกว่าผู้มีรายได้มาก หากผู้มีรายได้น้อยหรือชนชั้นกลางมีรายได้ เขาจะมีการบริโภคใช้จ่ายสูงขึ้น เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจไปในตัว ก่อให้เกิดการผลิต การลงทุนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้การมีงานทำจะเป็นการคลี่คลายและขจัดปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจ

4) การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนมีความหมายรวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรด้วย เพราะหากขาดการอนุรักษ์ทรัพยากร ก็จะไม่มีการใช้ได้อย่างยั่งยืน การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นการใช้ทรัพยากรตามหลักเศรษฐศาสตร์ คือ มีการใช้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ โดยมีการคำนึงถึงการมีทรัพยากรใช้ในอนาคต ทรัพยากรเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญต่อ

การพัฒนาเศรษฐกิจ หากประเทศใดมีทรัพยากรมากก็จะมีโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังในจิตสำนึกของประชาชนในชาติ ทั้งในแง่ของผู้ผลิตและผู้บริโภค

5) การควบคุมมลพิษ ซึ่งเป็นผลมาจากการผลิตภาคอุตสาหกรรม เกษตร บริการและอื่นๆ มลพิษเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มลพิษทางน้ำ อากาศ เสียง สารพิษปนเปื้อน ฯลฯ มลพิษเหล่านี้ นอกจากจะทำลายระบบนิเวศวิทยาของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแล้วยังมีผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ ปัญหามลพิษ เป็นปัญหาที่เกิดจากการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ การขยายขนาดการผลิตและความเป็นเมือง ตลอดจนการผลิตและการบริโภคที่ขาดความรับผิดชอบ หรือขาดการระมัดระวังเท่าที่ควร ปัญหามลพิษเป็นปัญหาที่ทุกประเทศให้ความสำคัญ จนกำหนดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และการกำหนดมาตรการข้อบังคับตามกฎหมายเพื่อกำกับ ตรวจสอบ ควบคุม และแก้ปัญหา

6) การสร้างความเป็นธรรมให้กับสังคม เป็นการให้สิทธิและความเสมอภาคแก่ประชาชนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าประชาชนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน แต่ทุกคนจะอยู่ภายใต้กฎหมายที่มีข้อบังคับอย่างเป็นธรรม การสร้างความเป็นธรรมอาจทำได้โดยการปรับปรุงระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจอภิสิทธิ์ การผูกขาดและการส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ประชาชน ตลอดจนการสร้างระบบสังคม การเมืองที่มีการถ่วงดุลอำนาจ มีระบบการตรวจสอบความยุติธรรมและการบริหาร เป็นต้น

7) การให้เสรีภาพกับประชาชน เป็นการให้อิสระกับประชาชนในการคิด การพูด การเขียน และการกระทำที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะทำได้ภายใต้กฎหมาย ซึ่งไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น นอกจากนี้รัฐบาล ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีทางเลือกในการประกอบการต่างๆ ในด้านอาชีพ การศึกษา การเข้ารับบริการด้านสาธารณสุข การใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น

การพัฒนาเศรษฐกิจในระยะแรกๆ แนวคิดในการพัฒนา จะเน้นที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้น แก้ปัญหาความยากจน แต่การพัฒนาเศรษฐกิจก็ยังไม่สามารถขจัดปัญหาความยากจนได้ทั้งๆ ที่รายได้ประชาชาติ และรายได้ต่อบุคคลเพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกันปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น หากมีการพัฒนาในแนวทางเดิม ที่เน้นการเจริญเติบโต คงไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จในการพัฒนาได้ จุดมุ่งหมายและแนวคิดในการพัฒนาจึงเปลี่ยนแปลงไป ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดดังต่อไปนี้

1) แนวคิดการกระจายรายได้

เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการกระจายรายได้ก่อนแล้วจึงเจริญเติบโต เป็นการพัฒนาตามแนวคิดของสังคมนิยม ที่ยึดทรัพย์สินและปัจจัยการผลิตที่สำคัญๆ เช่น ที่ดิน ธนาคาร โรงงาน ฯลฯ มาเป็นของรัฐบาล และรัฐบาลนำมาบริหารงานโดยกระจายส่วนของผลประโยชน์ และทรัพย์สิน ไปยังกลุ่มคนต่างๆ เพื่อลดช่องว่างทางรายได้ของประชาชน ส่วนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพ การบริหารงานภายหลังจากยึดทรัพย์สินมาแล้วว่ามี การบริหารและการดำเนินงานดีขึ้นกว่าเจ้าของทรัพย์สินเดิมหรือไม่ หากการบริหารงานดีขึ้นกว่า เจ้าของเดิม แนวโน้มความเจริญเติบโตก็จะสูงขึ้นด้วย ด้วยเหตุนี้คนกลุ่มประเทศสังคมนิยมมักมีอัตราการเจริญเติบโตที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นกับวิธีการบริหารงานและประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

2) แนวคิดการกระจายรายได้และความเจริญเติบโตไปพร้อมๆกัน

การพัฒนาตามแนวคิดนี้ มีความเชื่อว่า ผลประโยชน์จากการพัฒนา สามารถกระจายไปได้ตลอดเวลาพร้อมๆ กับการเจริญเติบโต เพื่อสร้างความยุติธรรมให้กับประชาชน โดยไม่จำเป็นต้องรอเวลา เพราะกลุ่มความยากจน และผู้มีรายได้น้อย มีความทุกข์ยาก หากรอให้ระบบเศรษฐกิจเติบโตแล้วค่อยกระจายรายได้ เขาเหล่านั้นคงไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ รัฐบาลสามารถกำหนดมาตรการให้กลุ่มคนยากจน และผู้มีรายได้น้อย ได้รับผลประโยชน์มากขึ้น ซึ่งทำได้โดย

- 1) การลงทุนในพื้นที่ยากจน โดยมุ่งผลให้กลุ่มผู้มีฐานะยากจนได้รับผลประโยชน์
- 2) จัดหาสินค้าที่จำเป็นในการบริโภค และสาธารณสุขมูลฐาน แก่กลุ่มคนยากจน และผู้มีรายได้น้อยอย่างพอเพียง เช่น การจัดหาปัจจัย 4 ให้กับประชาชนผู้ยากจน การฉีดวัคซีนโรคคอตีบ แก่เด็ก ในพื้นที่ยากจน การจัดหาน้ำดื่มที่สะอาดให้กับประชาชน เป็นต้น
- 3) การให้การศึกษา อบรม ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ แก่ประชาชนในกลุ่มยากจน เพื่อสร้างรายได้ให้กับประชาชน
- 4) การจัดเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้า เพื่อนำรายได้มาพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี เป็นการลดช่องว่างทางรายได้ส่วนหนึ่ง
- 5) แทรกแข่งกลไกราคา ในตลาดสินค้าและบริการเพื่อช่วยเหลือผู้บริโภคและผู้ผลิตที่มีฐานะยากจน
- 6) การกำหนดอัตราค่าจ้าง และราคาสินค้าประเภททุนให้เหมาะสม และเป็นธรรม

3) ทฤษฎีระบบเศรษฐกิจทวิลักษณ์

ระบบเศรษฐกิจทวิลักษณ์ (Dual Economies System) เป็นลักษณะของระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น ความแตกต่างของระดับการใช้เทคโนโลยี ระหว่างภาคการผลิต ความแตกต่างด้านการพัฒนาระหว่างภูมิภาค เป็นต้น ลักษณะของความแตกต่างมักเกิดขึ้น และดำเนินไปพร้อมๆ กับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ ความแตกต่างที่ก่อให้เกิดลักษณะทวิลักษณ์ (Dualism) อาจเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เช่น ความแตกต่างของลักษณะภูมิภาคต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการผลิต การพัฒนาโดยตรง หรืออาจเกิดมาจากปัจจัยภายนอก เช่น การนำเข้าเทคโนโลยี การค้า การลงทุน ที่แตกต่างกันจากต่างประเทศ เขตใดที่มีการนำเข้าเทคโนโลยีและทุนมาก ย่อมได้การพัฒนาทางด้านการผลิต การลงทุนสูงกว่า เขตที่ขาดการนำเข้าเทคโนโลยี และทุน เป็นต้น เศรษฐกิจทวิลักษณ์มีความแตกต่างกันได้หลายลักษณะ ได้แก่

1) ความแตกต่างของประเพณีสังคม (Social-cultural dualism) หรือ บางคนเรียกว่า ความแตกต่างทางสังคม (Social dualism) ความแตกต่างในลักษณะนี้ มักเกิดขึ้นระหว่างภาคเศรษฐกิจดั้งเดิมกับภาคเศรษฐกิจใหม่ โดยที่ภาคเศรษฐกิจดั้งเดิม จะมีการผลิตเพียงเพื่อประทังชีวิตให้อยู่รอด คนในสังคมมีความต้องการไม่มาก การบริโภคเป็นแบบง่าย ๆ ทำให้ไม่ต้องกระตือรือร้น ไม่ต้องเร่งรีบทำการผลิต ขณะที่ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่ ทำการผลิตเพื่อการค้า การแลกเปลี่ยนมีความต้องการบริโภคสูง ต้องเร่งรีบขนขวายทำการผลิตเพื่อแสวงหากำไรที่สูงขึ้นตลอดเวลา ทำให้พื้นฐานการดำรงชีวิตในสังคมของทั้ง 2 ภาคแตกต่างกัน

2) ความแตกต่างทางเทคโนโลยี (Technological dualism) เป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นระหว่างภาคเศรษฐกิจชนบทที่ใช้เทคโนโลยีดั้งเดิมในการผลิตกับภาคอุตสาหกรรมที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตสูง ทำให้ผลผลิตในภาคอุตสาหกรรมสูงขึ้นมา ภาคอุตสาหกรรมจึงได้รับผลตอบแทนค่อนข้างสูง ขณะที่ภาคชนบทยังใช้เทคโนโลยีระบบดั้งเดิมซึ่งให้ผลผลิตที่ต่ำ ทั้ง 2 ภาค จึงเกิดความแตกต่างกันมากในด้านผลตอบแทน และเมื่อเวลาผ่านไปยิ่งนานมากขึ้น หากภาคชนบทยังคงใช้เทคโนโลยีแบบเดิม ความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่าง 2 ภาค ก็จะมีทวีความแตกต่างมากขึ้น

3) ความแตกต่างทางสภาพภูมิประเทศ (Geographic dualism) เป็นความแตกต่างที่เกิดจากสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เช่น ประเทศที่ตั้งในเขตศูนย์กลางของความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติกับประเทศที่ตั้งในเขตภูมิภาคที่แห้งแล้งกันดาร หรือภูมิภาคที่ต้องเผชิญภัย

ธรรมชาติตลอดเวลา ประเทศที่ตั้งในเขตศูนย์กลางของทรัพยากรธรรมชาติย่อมมีศักยภาพในการพัฒนาได้ดีกว่า ทำให้ประชาชนเขตนี้มีรายได้และสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าประชาชนที่อยู่ในภูมิภาคแห้งแล้งกันดาร

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมพบว่าในประเทศไทยมีการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมหลากหลายสาขาวิชาเช่นพัฒนาชุมชน สังคมศาสตร์ การศึกษา และจิตวิทยาโดยในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์นั้น มีการศึกษาทุนทางสังคมในระดับหน่วยงานวิชาการและหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งในต่างประเทศมีการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมในเชิงเศรษฐศาสตร์เป็นจำนวนมาก และประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาทุนทางสังคมในเชิงปริมาณคือการวัดค่าทุนทางสังคมและการหาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับปัจจัยต่างๆทางเศรษฐกิจและสังคม จากที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเรื่องทุนทางสังคมที่ผู้อื่นได้ทำการศึกษามานั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ

1. การวัดทุนทางสังคม
2. ผลกระทบของทุนทางสังคมในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

2.2.1 การวัดทุนทางสังคม

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548) อธิบายว่าการวัดทุนทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่จะบอกได้ว่า ทุนทางสังคมที่มีอยู่นั้นสามารถวัดได้ และบอกได้ว่าทุนทางสังคมที่นำมาใช้นั้นประสบความสำเร็จหรือยัง การวัดทุนทางสังคมนี้ก็คล้ายกับการวัดหรือการประเมินผลทางสังคมโดยทั่วไป โดยใช้ดัชนีชี้วัดและวัดในรูปแบบที่หลากหลาย

จากการศึกษาพบว่า Andrew Woodhouse (2006) Bullen and Onyx (อ้างถึงในวรวุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548) Knack and Keefer (อ้างถึงใน รัตนพงษ์ จันทะวงษ์, 2546) Stephen Knack (2002) และ Sjoerd Beugelsdijk และ Ton van Schaik (2005) ได้ใช้วิธีการวัดทุนทางสังคมโดยออกแบบสอบถาม โดย Andrew Woodhouse ได้วัดความแตกต่างของทุนทางสังคมใน 2 เมืองของประเทศออสเตรเลีย โดยวิธีการออกแบบสอบถามที่มีการตั้งคำถามสอดคล้อง การเก็บข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและจากการสัมภาษณ์โดยแบ่งทุนทางสังคมออกเป็น 6 องค์ประกอบคือ

- 1) ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal association) ซึ่งประกอบด้วย การต่างตอบแทนโดยทั่วไป (Generalized reciprocity) ความสามัคคีของชุมชน (Community cohesiveness) และทุนทางสังคมแบบยึดโยง (Bonding social capital)
- 2) ทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง (Bridging social capital)
- 3) ทุนทางสังคมในครอบครัว (Family social capital) และความไว้วางใจอย่างหนาแน่น (Thick trust)
- 4) สัญญาประชาคม (Community engagement) โดยวัดจากการเป็นสมาชิกในองค์กรอาสาสมัคร
- 5) ความไว้วางใจอย่างเบาบาง (Thin trust)
- 6) ทุนทางสังคมในที่ทำงาน (Work social capital)

Bullen and Onyx นำเสนอประสบการณ์ในการวัดระดับปัจเจกซึ่งมาจากแต่ละครอบครัวในการสัมภาษณ์ และระดับครัวเรือนซึ่งสมาชิกทั้งหมดถูกสัมภาษณ์ โดยมีหัวข้อดังต่อไปนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในเครือข่าย (Participation in network) เป็นความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่ยึดติดแน่นในระหว่างบุคคลและกลุ่ม คนจะยึดติดกับสิ่งต่างๆที่มีอยู่ในองค์กรที่ต้องเป็นทั้งลักษณะสมัครใจและมีความเท่าเทียมกัน
- 2) การต่างตอบแทน (Reciprocity) จะเป็นการรวมตัวกันที่เกิดจากความไม่เห็นแก่ตัวในระยะแรกและกลายเป็นความสนใจส่วนตัวในระยะยาว การต่างตอบแทนจะทำให้บุคคลมีการแบ่งปันการบริการกับผู้อื่น หรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับคนอื่น อย่างไรก็ตามการต่างตอบแทนนั้นบุคคลจะมีความคาดหวังที่จะได้รับการเอื้ออาทรกลับคืนมาในอนาคตเป็นการตอบแทน
- 3) ความไว้วางใจกัน (Trust) จะเป็นการต้องการของบุคคลที่จะลดความเสี่ยงในการดำเนินกิจกรรมต่างๆในสังคม ความไว้วางใจกันเป็นสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อใจในผู้อื่นโดยมีความคาดหวังว่าผู้อื่นจะตอบสนองด้วยการกระทำกลับมาในวิธีเดียวกัน
- 4) บรรทัดฐานของสังคม (Social norms) จะเป็นรูปแบบการควบคุมที่ไม่เป็นทางการหรือเป็นการควบคุมทางอ้อม ซึ่งถือว่าการควบคุมนี้มีความจำเป็นมากกว่าแบบที่เป็นทางการ หรือการใช้กฎหมายของสถาบัน บรรทัดฐานทางสังคมมีความจำเป็นสำหรับการตรวจสอบพฤติกรรมที่ถูกต้องคาดหวังในสังคมนวมทั้งการกำหนดพฤติกรรมที่มีคุณค่าที่สังคมยอมรับ เพราะบรรทัดฐานทางสังคมเป็นข้อตกลงที่บุคคลในสังคมได้ทำร่วมกันและเป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกัน

5) สิ่งที่เป็นสาธารณะ/สิ่งที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (The commons) จะเป็นการสร้างทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันในชุมชน ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ทุกคนสามารถใช้ร่วมกันได้ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีบุคคล หรือกลุ่มคนเข้าไปยึดครองสิ่งที่เป็นสาธารณะ สังคมก็จะใช้วิธีการป้องกันอย่างไม่เป็นทางการโดยการต่อต้าน หรือคว่ำบาตร (Social sanctions)

Knack and Keefer ได้วัดทุนทางสังคมจากการออกแบบสอบถาม 2 แบบคือ การวัดความไว้วางใจ และการวัดบรรทัดฐานการวัดความไว้วางใจใช้แบบสอบถามที่เลือกตอบได้ 2 ทางคือ ไว้วางใจ หรือไม่ไว้วางใจ แล้ววัดจำนวนร้อยละของผู้ที่ตอบไว้วางใจ สำหรับการวัดบรรทัดฐานเป็นการให้คะแนนบรรทัดฐานใน 5 ประเภทคือ การตระหนักในสิทธิ ความละเอียดอ่อนต่อผู้อื่น การเคารพหน้าที่ที่มีต่อสังคม ความรู้สึกผิด และความซื่อสัตย์ ขณะที่ Stephen Knack ได้สร้างตัวชี้วัดทุนทางสังคมออกเป็น 6 ตัวชี้วัดคือ กิจกรรมอาสาสมัคร Census response ความไว้วางใจทางสังคม การพบปะในสังคมอย่างไม่เป็นทางการ การเป็นสมาชิกสโมสร และการเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง (Volunteering, Census response, Social trust, Informal socializing, Club meetings and Good government group members) ซึ่ง 3 ตัวชี้วัดแรกสะท้อน การต่างตอบแทน (Generalized reciprocity) และ การมีส่วนร่วมในสังคม (Civic cooperation) ขณะที่การพบปะในสังคมอย่างไม่เป็นทางการ การเป็นสมาชิกสโมสร และการเป็นสมาชิกกลุ่มการเมืองสะท้อนการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Social interactions) ตลอดจนการมีจิตใจเป็นสาธารณะ (Public-spiritedness) และ Sjoerd Beugelsdijk และ Ton van Schaik ได้ใช้วิธีการวัดทุนทางสังคมโดยออกแบบสอบถามและการนับจำนวนองค์กรต่างๆผสมผสานกัน เขาได้ทำการวัดทุนทางสังคมใน 54 พื้นที่ของทวีปยุโรปซึ่งใช้วิธีวัดตามแบบของ Knack and Keefer (1997) โดยแบ่งทุนทางสังคมออกเป็น 2 ส่วนคือ

1) ความไว้วางใจ (Trust) ซึ่งวัดระดับความไว้วางใจได้โดยวิธีการสอบถามประชาชน โดยการตั้งคำถามว่า “โดยทั่วไปแล้ว คุณสามารถไว้วางใจคนทั่วไปได้หรือไม่” โดยจะสนใจคำตอบที่กลุ่มตัวอย่างตอบว่าสามารถไว้วางใจ

2) เครือข่าย (Networks) โดยการวัดจำนวนองค์กร สมาคมต่างๆต่อประชากรในพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

2.1) Passive group membership คือการเป็นสมาชิกองค์กรต่างๆซึ่งประกอบด้วย (2.1.1) Putnam groups เป็นกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์จาก ความไว้วางใจและความร่วมมือโดยวัดจาก องค์กรทางศาสนา กิจกรรมทางวัฒนธรรม ศิลปะการศึกษา และการทำงานของเยาวชน (Religious organizations, Cultural activities, Arts, Education and Youth work)

(2.1.2) Olson groups เป็นกลุ่มที่มีแรงจูงใจทางการเงินทำให้เกิดการจัดตั้งหรือเข้าร่วมกลุ่มโดยวัดจาก สหภาพแรงงาน พรรคการเมือง สมาคมวิชาชีพ (Trade unions, Political parties of groups and Professional associations)

2.2) Active group membership คือการเป็นสมาชิกขององค์กรนั้นๆแล้วต้องทำกิจกรรมอาสาสมัครสำหรับองค์กรนั้นๆด้วย ซึ่งวัดจากสวัสดิการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ กิจกรรมของท้องถิ่น การพัฒนาโลกที่สามหรือการพิทักษ์สิทธิมนุษยชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กีฬา กลุ่มสตรี การเคลื่อนไหวเพื่อเสรีภาพ การพิทักษ์สิทธิสตรี และองค์กรอาสาสมัครด้านสุขภาพ (Social welfare services for elderly handicapped or deprived people, Local community action, Third world development or human rights, Conservation, The environment, Ecology, Sports or recreation, women's groups, Peace movement, Animal rights and Voluntary organizations concerned with health)

ขณะที่ Anil Rupasingha et. al. (2006) ได้ใช้วิธีการวัดทุนทางสังคมในรัฐต่างๆของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการนับจำนวนของสมาคม องค์กรและจำนวนสมาชิกที่มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆในแต่ละเมือง และวัดทุนทางสังคมจากเปอร์เซ็นต์การเลือกประธานาธิบดี The county-level response rate to the Census Bureau's decennial census และจำนวนองค์กรที่ไม่แสวงกำไรเพิ่มเติมด้วยโดยจัดกลุ่มเป็น 2 กลุ่มคือ

1) Putnam-type โดยวัดจากองค์กรสาธารณประโยชน์ ศูนย์โบว์ลิ่ง คลับกอล์ฟ ศูนย์ฟิตเนส องค์กรทางกีฬา และองค์กรทางศาสนา (Civic organizations, Bowling centres, Golf clubs, Fitness centres, Sports organizations and Religious organizations)

2) Olson-type โดยวัดจากองค์กรทางการเมือง องค์กรแรงงาน องค์กรด้านธุรกิจ และองค์กรวิชาชีพ (Political organizations, Labor organizations, Business organizations and Professional organizations)

สำหรับในประเทศไทย Sinad Treevanchai (2003) ได้ทำการวัดทุนทางสังคมจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสงขลาโดยใช้แบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ

1) ระดับหมู่บ้าน โดยมีตัวแปรทุนทางสังคมคือ จำนวนผู้นำหมู่บ้านทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จำนวนครั้งเฉลี่ยของการประชุมในหนึ่งปี จำนวนคนเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการประชุม ระดับความไว้วางใจเฉลี่ยของผู้นำหมู่บ้านและผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ในแต่ละหมู่บ้าน

จำนวนองค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงาน ในปัจจุบัน จำนวนปีขององค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานที่เคยดำเนินงาน

2) ระดับกลุ่มออมทรัพย์ คือการวัดทุนทางสังคมในกลุ่มออมทรัพย์ โดยมีตัวแปรทุนทางสังคมคือ อายุของกลุ่มออมทรัพย์ ระดับคะแนนของการจัดการองค์กร จำนวนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จากหมู่บ้านอื่น

ตารางที่ 2.1 สรุปวรรณกรรมปริทัศน์เกี่ยวกับการวัดทุนทางสังคม

การศึกษาวิจัย	องค์ประกอบทุนทางสังคม	ตัวแปรแทน
1. Andrew Woodhouse (2006)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ 2. ทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง 3. ทุนทางสังคมในครอบครัว และความไว้วางใจอย่างหนาแน่น 4. สัญญาประชาคม 5. ความไว้วางใจอย่างเบาบาง 6. ทุนทางสังคมในที่ทำงาน 	-
2. Bullen and Onyx (1998)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีส่วนร่วมในเครือข่าย 2. การต่างตอบแทน 3. ความไว้วางใจกัน 4. บรรทัดฐานของสังคม 5. สิ่งที่เป็นสาธารณะ/สิ่งที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน 	-
3. Knack and Keefer (2002)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความไว้วางใจ 2. บรรทัดฐาน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนร้อยละของผู้ที่ตอบไว้วางใจ 2. การตระหนักในสิทธิ 3. ความละเอียดต่อผู้อื่น 4. การเคารพหน้าที่ที่มีต่อสังคม 5. ความรู้สึกผิด 6. ความซื่อสัตย์

ตารางที่ 2.1 สรุปวรรณกรรมปริทัศน์เกี่ยวกับการวัดทุนทางสังคม (ต่อ)

การศึกษาวิจัย	องค์ประกอบทุนทางสังคม	ตัวแปรแทน
4. Sjoerd Beugelsdijk และ Ton van Schaik (2005)	1. ความไว้วางใจ 2. เครือข่าย	1. Passive group membership 1.1 Putnam groups - องค์กรทางศาสนา - กิจกรรมทางวัฒนธรรม ศิลปะและการศึกษา - การทำงานของเยาวชน 1.2 Olson groups - สหภาพแรงงาน - พรรคการเมือง - สมาคมวิชาชีพ 2. Active group - สวัสดิการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ - กิจกรรมของท้องถิ่น - การพัฒนาโลกที่สามหรือการพิทักษ์สิทธิมนุษยชน - การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม - กลุ่มกีฬา - กลุ่มสตรี - การเคลื่อนไหวเพื่อเสรีภาพ - การพิทักษ์สิทธิสตรี - องค์กรอาสาสมัครด้านสุขภาพ
5. Anil Rupasingha et. al. (2006)		1.Putnam-type - องค์กรสาธารณประโยชน์ - ศูนย์โบว์ลิง - คลับกอล์ฟ - ศูนย์ฟิตเนส - องค์กรทางกีฬา - องค์กรทางศาสนา 2.Olson-type - องค์กรทางการเมือง - องค์กรแรงงาน - องค์กรด้านธุรกิจ - องค์กรวิชาชีพ 3.เปอร์เซ็นต์การเลือกประธานาธิบดี 4. องค์กรที่ไม่แสวงกำไร

ตารางที่ 2.1 สรุปวรรณกรรมปริทัศน์เกี่ยวกับการวัดทุนทางสังคม (ต่อ)

การศึกษาวิจัย	องค์ประกอบทุนทางสังคม	ตัวแปรแทน
6. Stephen Knack (2002)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การต่างตอบแทน 2. การมีส่วนร่วมในสังคม 3. การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม 4. การมีจิตใจเป็นสาธารณะ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมอาสาสมัคร 2. census response 3. ความไว้วางใจทางสังคม 4. การพบปะทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ 5. การเป็นสมาชิกสโมสร 6. การเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง
7. Sinad Treevanchai (2003)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทุนทางสังคมในเชิงโครงสร้าง 2. สัมพันธภาพในสังคม 	<p>ระดับหมู่บ้านประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนผู้นำหมู่บ้านทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ 2. จำนวนครั้งของการประชุมในหนึ่งปี 3. จำนวนคนของการมีส่วนร่วมในการประชุม 4. ระดับความไว้วางใจเฉลี่ยของผู้นำหมู่บ้านและผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ 5. จำนวนองค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานในปัจจุบัน 6. จำนวนปีขององค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานที่เคยดำเนินงาน <p>ระดับกลุ่มออมทรัพย์ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อายุของกลุ่มออมทรัพย์ 2. ระดับคะแนนของการจัดการองค์กร 3. จำนวนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จากหมู่บ้านอื่น

2.2.2 ผลกระทบของทุนทางสังคมในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

2.2.2.1 ผลกระทบของทุนทางสังคมในเชิงเศรษฐกิจ

จากการศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมในเชิงเศรษฐกิจของ Sjoerd Beugelsdijk และ Ton van Schaik (2005) Andrew Woodhouse (2006) Andrew Woodhouse (2006) Bryan R. Routledge และ Joachim von Amsberg (2003) Kurt Annen (2003) Christian Bjørnskov (2006) และ Sinad Treevanchai (2003) พบว่ามีแนวทางการวิเคราะห์ที่หลากหลายดังนี้

จากศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ Sjoerd Beugelsdijk และ Ton van Schaik ใน 54 พื้นที่ในทวีปยุโรป โดยใช้การวิเคราะห์แบบ Regression พบว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มที่ทำกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อกลุ่มมีนัยสัมพันธ์เชิงบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ทุนทางสังคมในรูปความไว้วางใจ และ สมาชิกกลุ่มที่ไม่ได้ทำกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อกลุ่มไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ Sjoerd Beugelsdijk และ Ton van Schaik ไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความไว้วางใจ โดยสามารถแสดงในรูปฟังก์ชันดังต่อไปนี้

$$Growth_t = F \left(\begin{array}{l} Initial\ level\ of\ GRP\ per\ capita_t, \\ Investment_t, \\ Schooling_t, \\ Agglomeration_t, \\ Spatial\ spillover_t, \\ Trust_t, \\ Putnam\ groups_t, \\ Olson\ groups_t, \\ Passive\ group\ membership_t, \\ Active\ group\ membership_t \end{array} \right)$$

การศึกษาของ Sjoerd Beugelsdijk และ Ton van Schaik ได้ใช้ข้อมูลตั้งแต่ปี 1950-1998 ซึ่งตัวแปรตาม คือ อัตราการเจริญเติบโต (Growth) ตัวแปรอิสระคือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมเบื้องต้นระดับภูมิภาคต่อประชากร (Initial level of GRP per capita) ระดับการลงทุน (Investment) อัตราการจดทะเบียนโรงเรียน (Schooling) อัตราการรวมตัวกันของประชาชน (Agglomeration) Spatial spillover ความไว้วางใจ (Trust) กลุ่มที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน (Putnam groups) กลุ่มที่มีแรงจูงใจทางการเงิน (Olson groups) สมาชิกกลุ่มที่ทำกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อกลุ่ม (Active group membership) และสมาชิกกลุ่มที่ไม่ได้ทำกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อกลุ่ม (Passive group membership)

ขณะที่ Bryan R. Routledge และ Joachim von Amsberg ได้ทำการพัฒนาแบบจำลองความเจริญเติบโตอย่างง่าย (simple growth model) จากทุนทางสังคมโดยเป็นการพิจารณาการทำการค้าระหว่างสมาชิกในชุมชน 2 คน โดยใช้แนวคิด Prisoner'dilemma โดยแบบจำลองการค้าเป็นส่วนหนึ่งของแบบจำลองความเจริญเติบโต และมีสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี นำไปสู่ความเจริญเติบโต และเกี่ยวข้องกับการจัดสรรแรงงานใหม่ซึ่งมีอิทธิพลต่อทุนทางสังคม ซึ่งจากแบบจำลองพบว่า การเพิ่มทุนทางสังคมจะทำให้เพิ่มโอกาสทางการค้าได้เล็กน้อย และการเพิ่มทุนทางสังคมทำให้ลดการเคลื่อนย้ายกำลังแรงงาน แต่ Kurt Annen ได้ใช้แนวคิด Infinitely repeated multi-player prisoner' dilemma เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับคุณลักษณะด้านเศรษฐกิจ (Economic performance) เขาชี้ให้เห็นว่าการร่วมมือแบบสมัครใจภายในเครือข่ายมีอิทธิพลจากองค์ประกอบภายในเครือข่าย ความสามารถในการสื่อสารและความซับซ้อนของการแลกเปลี่ยน และถ้ามีความซับซ้อนของเครือข่ายสูงจะทำให้เกิดการสื่อสารที่ไม่ถูกต้องซึ่งทำให้เกิดผลเสียต่อความยั่งยืนของเครือข่ายในสังคม ในทางตรงกันข้ามถ้ามีการสื่อสารที่ดีจะก่อให้เกิดความร่วมมือที่ยั่งยืนในเครือข่ายขนาดใหญ่ และถ้ามีองค์ประกอบภายในเครือข่ายต่ำจะได้ประโยชน์ทางการค้าน้อย

การศึกษาลักษณะและรูปแบบของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจใน 2 เมือง ที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจตรงข้ามกันของประเทศออสเตรเลียของ Andrew Woodhouse พบว่าการมีความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal association) และทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง (bridging social capital) มีผลกระทบเชิงบวกต่อระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ขณะที่ Christian Bjørnskov ได้ทำการวิเคราะห์ Regression แบบ Panel ซึ่งเปรียบเทียบระหว่างตัวชี้วัดในการดำเนินงานรัฐบาลกับความพึงพอใจในชีวิต พบว่าองค์ประกอบด้านความไว้วางใจมีผลต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานของรัฐบาลในตัวแปร GDP per capita และความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ (Income inequality) และความไว้วางใจมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิต ขณะที่บรรทัดฐานไม่มีความสัมพันธ์ต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานของรัฐบาลและความพึงพอใจในชีวิต และกิจกรรมองค์กรมีน้อยสัมพันธ์เชิงลบต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานของรัฐบาลและมีน้อยสัมพันธ์เชิงลบที่สูงมากต่อความพึงพอใจในชีวิต โดยแบ่งเป็นฟังก์ชันสำหรับตัวชี้วัดในการดำเนินงานรัฐบาล และฟังก์ชันสำหรับความพึงพอใจในชีวิตดังต่อไปนี้

$$\text{Government index}_t = F \left(\begin{array}{l} \text{InitialGDP}_t, \text{Tradeopenness}_t, \text{Postcommunist}_t, \text{Incomeinequality}_t, \\ \text{Associationalactivity}_t, \text{Socialnorms}_t, \text{SocialTrust}_t, \text{Generalisedtrust}_t \end{array} \right)$$

$$\text{Lifesatisfaction}_t = G \left(\begin{array}{l} \text{InitialGDP}_t, \text{Tradeopenness}_t, \text{Postcommunist}_t, \text{Inflation}_t, \\ \text{Associationalactivity}_t, \text{Socialnorms}_t, \text{SocialTrust}_t, \text{Generalisedtrust}_t \end{array} \right)$$

ซึ่งใช้ข้อมูลตั้งแต่ปี 1991-1991, 1995-1997 และ 1999-2001 โดยตัวแปรตาม คือ ตัวชี้วัดในการดำเนินงานรัฐบาล (Government index) และความพึงพอใจในชีวิต (Life satisfaction) ตัวแปรอิสระ คือผลิตภัณฑ์มวลรวม (Initial GDP) ความซื่อสัตย์ในการค้า (Trade openness) ช่วงเวลาหลังยุคคอมมิวนิสต์ (Post communist) ความไม่เท่าเทียมในรายได้ (Income inequality) อัตราเงินเฟ้อ (Inflation) การเข้าร่วมกิจกรรม (Associational activity) บรรทัดฐานทางสังคม (Social norms) ความไว้วางใจทางสังคม (Social trust) และความไว้วางใจโดยทั่วไป (Generalised trust)

Sinad Treevanchai (2003) ได้ทำการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมและการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์กรณีศึกษาจังหวัดสงขลา โดยเป็นการศึกษาผลกระทบของปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทุนทางสังคมที่มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งใช้การวิเคราะห์แบบ Regression ด้วยแบบจำลอง OLS จากการศึกษาพบว่าอายุของกลุ่มออมทรัพย์ (GROUPAGE) จำนวนองค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานในปัจจุบัน (ORG) จำนวนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จากหมู่บ้านอื่น (OUTMEM) จำนวนปีขององค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานที่เคยดำเนินงาน (PASTORG) และระดับความไว้วางใจ (TRUST) มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ในตัวแปรเงินออมเฉลี่ยต่อสมาชิก (AVFUND) และเปอร์เซ็นต์ของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ต่อจำนวนประชากร (MEM) โดยอายุของกลุ่มออมทรัพย์มีผลต่อการสะสมเงินของกองทุนสูง ขณะที่ปัจจัยจำนวนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จากหมู่บ้านอื่นและปัจจัยความไว้วางใจสูงจะบอกเป็นนัยว่าชาวบ้านจำนวนมากได้รับการบริการจากกลุ่มออมทรัพย์และชาวบ้านมีความพยายามที่จะสนับสนุนกลุ่มออมทรัพย์สูง ส่วนปัจจัยจำนวนองค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานในปัจจุบันและจำนวนปีขององค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานที่เคยดำเนินงาน เป็นผลกระทบโดยอ้อม สามารถอธิบายได้ว่าจำนวนองค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานในปัจจุบันสูงบ่งบอกถึงการมีประสบการณ์การทำกิจกรรมร่วมกันและส่งเสริมเรื่องข้อมูลและปัญหาของชาวบ้านสูง ส่วนจำนวนปีขององค์กรหรือกลุ่มที่ดำเนินงานที่เคยดำเนินงานเป็นผลเชิงลบของการร่วมมือกันที่ล้มเหลว

บ่งบอกถึงความไม่ไว้วางใจกันของชาวบ้านและมีสัมพันธภาพเชิงลบ ซึ่งทำให้เกิดการสนับสนุนกลุ่มออมทรัพย์น้อยกว่าโดยสามารถแสดงในรูปฟังก์ชันได้ดังต่อไปนี้

$$AVFUND_i = F(HHINCOME_j, HHLAND_j, EDU_{ij}, INFLENDER_j)$$

$$MEM_i = G(HHINCOME_j, HHLAND_j, EDU_{ij}, INFLENDER_j)$$

2.2.2.2 ผลกระทบของทุนทางสังคมในเชิงสังคม

จากการศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมในเชิงสังคมพบว่า มี Stephen Knack (2002) Andrew David Mitchell และ Thomas J. Bossert (2006) Susan Saegert et. al. (2002) Robert J. Gregory (1999) และ Samantha Jones (2005)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการดำเนินงานของรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาของ Stephen Knack พบว่าทุนทางสังคมในตัวแปร อาสาสมัคร (Volunteering) Census response และ ความไว้วางใจทางสังคม (Social trust) มีนัยสัมพันธ์ต่อการดำเนินงานของรัฐ ในขณะที่การพบปะทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Socializing) การเข้าร่วมสโมสร (Club Meetings) การเป็นสมาชิกกลุ่มทางการเมือง (Good government group members) ไม่มี ความสัมพันธ์กับการดำเนินงานของรัฐ โดยสามารถแสดงในรูปฟังก์ชันได้ดังต่อไปนี้

$$Y_i = F \left(\begin{array}{l} \text{Social capital, Log of per capita income, High school diploma, Log population,} \\ \text{African American, Gini income inequality, Number of interest groups,} \\ \text{Diversity of interest group, Divided government} \end{array} \right)$$

ซึ่งตัวแปรตาม คือ อาสาสมัคร (Volunteering) การตอบแบบสำรวจประชากร (Census Response) ความไว้วางใจทางสังคม (Social trust) การพบปะทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Socializing) การเข้าร่วมสโมสร (Club meetings) และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางการเมือง (Good government group members) ตัวแปรอิสระ คือ ทุนทางสังคม (Social capital) รายได้ต่อประชากร (Log of per capita income) ร้อยละของประชากรที่จบการศึกษาระดับมัธยม (High school diploma) จำนวนประชากรปี 1996 คือ (Log population) ร้อยละของประชากรเชื้อชาติอเมริกัน-แอฟริกัน (Percent African American) ค่าสัมประสิทธิ์จินี (Gini income inequality) จำนวนของกลุ่ม (Number of interest groups) ประเภทของกลุ่ม (Diversity of interest groups) และการลงคะแนนเสียง (Divided government)

Andrew David Mitchell และ Thomas J. Bossert ได้ทำการวัดมิติทุนทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยมิติด้านโครงสร้าง (Structural) และมิติด้านวิธีการคิด (Cognitive) ในชุมชนยากจนของประเทศนิการากัว จากการวิเคราะห์พบว่าระดับความไว้วางใจสามารถอธิบายมิติด้านโครงสร้างและมิติด้านวิธีการคิดได้น้อยโดยมิติด้านโครงสร้างมีส่วนประกอบจากเครือข่ายในสังคมแบบไม่เป็นทางการมากกว่าแบบเป็นทางการ โดยปัจจัยด้านความหนาแน่นของสมาชิกภาพ (Membership density) และความไว้วางใจในเชิงสถาบัน (Institutional trust) ได้มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อดัชนีด้านข้อผูกมัดทางการเมือง (Political engagement) และความไว้วางใจทางสังคม (Social trust) ได้มีความสัมพันธ์เชิงลบเกินกว่าร้อยละ 50 ต่อการได้รับวัคซีนของเด็ก ขณะที่ความไว้วางใจเชิงสถาบันได้มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการได้รับวัคซีนเพิ่มเติม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของทุนทางสังคมต่อการเกิดอาชญากรรมในครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำในเมืองนิวยอร์ก ของ Susan Saegert et. al. ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมเบื้องต้น (Basic participation) บรรทัดฐาน (Tenant prosocial norm) และองค์กรที่เป็นทางการ (formal organization) มีผลต่อการลดอาชญากรรมประเภทต่างๆ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมเบื้องต้นมีอาชญากรรมเกิดขึ้นต่ำภายในตึกที่ผู้มีรายได้น้อยอาศัยอย่างมีนัยสำคัญ และมีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการเกิดอาชญากรรมต่อผู้เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยที่มีที่ดิน โดยมีตัวแปรตามคือ ข้อมูลส่วนบุคคล (Demographic predictors) ผลกระทบของโปรแกรมเมือง (Effects of city program) ผลกระทบการเกิดอาชญากรรมของเพื่อนบ้าน (Effects of neighborhood crime) ผลกระทบของทุนทางสังคม (Effects of social capital) ผลกระทบแบบไม่รุนแรง (Moderating Effects) ตัวแปรอิสระคือ รายได้ต่ำกว่า 10,000 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา (Income under \$ 10,000) เชื้อชาติ (Ethnic diversity) ระดับการศึกษาเฉลี่ย (Average educational level) ระยะเวลาของการพักอาศัย (Average length of residence) ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้หญิง (Female-headed household) ร้อยละของผู้ที่ไม่เคยอยู่อาศัย (Percentage formerly homeless) ร้อยละของผู้ที่ได้รับการคุ้มครองทางสังคม (Percentage receiving social security) อัตราการเกิดอาชญากรรมของเพื่อนบ้าน (Total neighborhood crime) อาคารของฝ่ายการจัดการทรัพย์สิน (Department of property Management) อาคารที่ให้เช่า (Tenant Interim Lease) อาคารของฝ่ายการจัดการเมือง (Private ownership and management program) อาคารของโปรแกรมการจัดการชุมชน (Community management program) การมีส่วนร่วมเบื้องต้น (Basic participation) บรรทัดฐานของผู้เช่า (Tenant prosocial norms) การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ (Formal participation) บรรทัดฐานของ

ผู้เช่าต่ออัตราการศึกษาของเพื่อนบ้าน (Tenant prosocial norms by total neighborhood crime) และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการต่ออัตราการศึกษาของเพื่อนบ้าน (Formal participation by total neighborhood crime)

การใช้แนวคิดทุนทางสังคมในการทำความเข้าใจการปฏิรูปการบริหารภาคบริการสาธารณะ (Public service) ในประเทศนิวซีแลนด์ของ Robert J. Gregory จากการศึกษาพบว่าทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อภาระหน้าที่และการคงอยู่ในด้านศีลธรรมของภาคบริการ โดยที่การปฏิรูปภาคบริการสาธารณะมีผลทำให้เกิดความไว้วางใจในประชาคมลดลง

Samantha Jones ศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมต่อชุมชนที่มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศแกมเบีย ผลการศึกษาพบว่าระดับทุนทางสังคมสูงเป็นเครื่องมือในการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งมีส่วนช่วยในการตกลงกันของประชาชนในการปกป้องป่า และสนับสนุนการจัดการด้านปศุสัตว์ในหมู่บ้าน

2.2.2.3 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคม

จากการศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมของ Anil Rupasingha et. al. (2006) และ Luca Crudeli (2006) พบว่ามีแนวทางการวิเคราะห์ดังนี้

การศึกษาปัจจัยต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับระดับทุนทางสังคม ของ Anil Rupasingha et. al. โดยการวิเคราะห์แบบ Panel โดยแบ่งเป็น ช่วงปี 1980-1990 และ 1990-1997 พบว่า การศึกษา ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ การเป็นเจ้าของบ้านพักอาศัย และอาชีพ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อระดับทุนทางสังคม โดยสามารถแสดงในรูปฟังก์ชันได้ดังต่อไปนี้

$$PRIN_t = F \left(\begin{matrix} PREDOC_t, ETHNIC_t, PRINEQ_t, FEMLAB_t, URBAN_t, RURAL_t, OWNHOU_t, MEDAGE_t, \\ AGESQ_t, FAMHH_t, STAY_t, BLACK_t, MEDINC_t, FAMCHI_t, MANEMP_t, AGR_t, PROFEM_t \end{matrix} \right)$$

ตัวแปรตามคือ Social Capital index (PRIN) ตัวแปรอิสระคือการศึกษา (PREDOC) ดัชนีเชื้อชาติ (ETHNIC) ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ (PRINEQ) อัตราการศึกษาเข้าร่วมกำลังแรงงานหญิง (FEMLAB) พื้นที่เมือง (URBAN) พื้นที่ชนบท (RURAL) ร้อยละของคนที่เป็นเจ้าของบ้าน (OWNHOU) อายุ (MEDAGE) ร้อยละครัวเรือน (FAMHH) ร้อยละของพื้นที่ (STAY) ร้อยละของคนเชื้อชาติอเมริกัน-แอฟริกัน (BLACK) รายได้ (MEDINC) ร้อยละครัวเรือนที่มีบุตร (FAMCHI)

ร้อยละการจ้างงานของโรงงาน (MANEMP) ร้อยละการจ้างงานในภาคเกษตร ป่าไม้และประมง (AGR) และร้อยละการจ้างงานวิชาชีพ (PROFEM)

Luca Crudeli ได้ทำการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมและโอกาสทางเศรษฐกิจ (Economic opportunity) โดยสนใจทุนทางสังคมประเภทที่มีแรงจูงใจทางการเงิน (Rent seeking) ซึ่งเขามีแนวคิดว่าทุนทางสังคมประเภทนี้เกิดจาก ความร่วมมือโดยธรรมชาติ (Natural cooperation) และความร่วมมือที่เป็นส่วนเกิน (Excess cooperation) ซึ่งความร่วมมือส่วนนี้จะก่อให้เกิดการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดความร่วมมือของบุคคลมากกว่าการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียม เพราะว่าการมีค่าเช่า (Rents) สูงจะมีต้นทุนค่าเสียโอกาสสูงด้วย และเมื่อพิจารณาระหว่างประเทศ พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาพบว่า ประเทศพัฒนาแล้วมีความร่วมมือกันซึ่งก่อให้เกิดทุนทางสังคมสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนาเนื่องจากประเทศกำลังพัฒนามีความร่วมมือกันในระดับที่ต่ำกว่าระดับธรรมชาติซึ่งมีสาเหตุจากการไม่มีประสิทธิภาพทางสถาบันและมีพฤติกรรมต่างตอบแทนเชิงลบ ซึ่งนำไปสู่ความไม่มีประสิทธิภาพด้านข้อมูล

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

บทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับพื้นที่

ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มียุ่และเกิดขึ้นในสังคมไทยมาเป็นเวลานานแล้ว ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงสถานภาพทุนทางสังคมของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจะพิจารณาว่าทุนทางสังคมเกิดขึ้นมาได้อย่างไรและมีผลอย่างไรบ้าง รวมทั้งการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

3.1 สถานภาพทุนทางสังคมของประเทศไทยในอดีต

ประเทศส่วนใหญ่ทั่วโลก มักใช้องค์ประกอบทุนที่สำคัญในกระบวนการพัฒนา คือทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางสังคม โดยมีสัดส่วนมากน้อยแตกต่างกันไปแล้วแต่ระดับการพัฒนาและบริบททางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการเมืองการปกครองของประเทศนั้นๆ สำหรับประเทศไทยเอง การพัฒนาที่ผ่านมาได้ใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก ทั้งป่าไม้ น้ำ ดินและอากาศ ขณะเดียวกัน มีการใช้ทุนที่เป็นตัวเงินและทุนทางเศรษฐกิจอื่นๆในสัดส่วนที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อลงทุนสร้างความจำเป็นโตของการพัฒนา (สศช., 2547)

แม้ว่าการพัฒนาจะประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ก็นำไปสู่ปัญหาในเชิงโครงสร้างหลายเรื่อง อาทิ ชีตความสามารถในการแข่งขันของประเทศถดถอยลง เกิดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ปัญหาสังคมต่างๆ ตลอดจนความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมฯลฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของการพัฒนาและคุณภาพชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งทางเลือกที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การนำทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศมากขึ้นเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของประเทศ (สศช., 2545)

เมื่อก้าวถึงทุนทางสังคม สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ได้แก่ การอยู่และการสูญหายไปของทุนทางสังคม การที่จะตอบคำถามเหล่านี้ได้ สิ่งแรกที่สำคัญคือ จะต้องมีความเข้าใจเรื่องของทุนทางสังคมอย่างถ่องแท้ สำหรับคำว่า “ทุนทางสังคม” ในประเทศไทย เพิ่งจะมีมาเมื่อไม่นาน แต่ถ้าพิจารณาจากปรากฏการณ์จะเห็นได้ว่า สิ่งที่ถูกเรียกว่า “ทุนทางสังคม” ได้ปรากฏให้เห็นในสังคมไทยมาช้านานแล้ว วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548)

จากการศึกษาของพระวิ สีเหลืองสวัสดิ์ (2545) สามารถสรุปกระบวนการเกิดทุนทางสังคมไทยในอดีตไว้ดังนี้คือ สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีความประนีประนอมเรื่องความคิดอุดมไปด้วยภูมิปัญญาที่สามารถปรับเปลี่ยนประยุกต์ความคิดสากลเข้ามาอยู่ในวัฒนธรรมของตนได้ง่าย ดังนั้นกระบวนการเกิดทุนทางสังคมในอดีตจึงเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการสร้างสรรค์สังคมขึ้นมา นั่นเอง สังคมไทยเป็นสังคมชาวนามากกว่าพืชน มีการค้าขายกับชนชาติหลายเชื้อชาติ และมาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเมืองตามท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศไทย โดยในขั้นแรกมีเพียงไม่กี่ชุมชนและขยายออกเป็นหลายชุมชนด้วยรุ่นลูกรุ่นหลาน ซึ่งชุมชนเหล่านี้จะร่วมกันเป็นเจ้าของพื้นที่สาธารณะ เช่นหนองบึง ป่าเขา เป็นต้น เกิดระบบแลกเปลี่ยน การพึ่งพิงอิงกันทางเศรษฐกิจ ระบบความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ความสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน นำไปสู่ การสร้างกฎเกณฑ์และจารีตประเพณีที่ทุกคนต้องเคารพและประพฤติในการดำรงอยู่ร่วมกันของสังคมท้องถิ่น ในขณะที่ก็ป้องกันไม่ให้คนภายนอกเข้ามายึดครองและครอบทางเศรษฐกิจและสังคมได้ นอกจากนั้นกิจกรรมที่มีร่วมกันในงานบุญประเพณีต่างๆ ยังเชื่อให้ความสัมพันธ์ทางสังคมกระชับขึ้น ทั้งการเกี่ยวดอง การกำหนดชื่อสถานที่และพื้นที่ต่างๆ ด้วยระบบสัญลักษณ์ที่ควบคุมโดยระบบความเชื่อ มีการแบ่งสรร และแจกแจงพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่ส่วนรวม เช่น "วัด"

โดยชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ (2546) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการทำงานร่วมกันที่แสดงถึงความเชื่ออาหารต่อกันอย่างหนึ่งเรียกว่า "การเอามื้อ-เอารวัน" (การขอแรงหรือลงแขก) ในกรณีที่ทำงาที่เกินกำลังแรงงานของหนึ่งครอบครัว เช่น การสร้างวัด การสร้างหรือปรับปรุงถนน การสร้างบ้าน งานศพ งานแต่งงาน งานวัด งานบวช การจัดงานนันทนาการ งานรื่นเริง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการขอแรงหรือการลงแขกในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนหรือสวัสดิการชุมชนด้านอาหารที่พบเป็นพื้นฐานมีเพียงบางช่วงที่จำเป็น เช่น ช่วงปลูกข้าว เกี่ยวข้าว การทำเหมืองฝาย และการล่าสัตว์เท่านั้น กล่าวคือ มีเงื่อนไขของช่วงเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งสอดคล้องกับอำนาจ กัญจนพันธ์ (2544:132) ที่กล่าวว่า การตอบแทนกัน (Reciprocity) ถือเป็นภาระระดมทุนทางสังคมแบบแรกๆ ที่ยึดเกณฑ์ของพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลไกในการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่นการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบลงแขก การผลัดกันช่วยสร้างบ้านให้สมาชิกในชุมชน และการระดมแรงงานเพื่อกิจกรรมส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น หลักการนี้จะเน้นที่ความเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่ถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนกลายเป็นสถาบันสำคัญในชุมชนที่สร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิต ในกรณีของภาคเหนือ มักจะปรากฏในรูปแบบของกลุ่มช่วยเหลือกันเองในท้องถิ่น เช่นกลุ่มเหมืองฝาย ที่ทำหน้าที่ในการจัดการระบบชลประทานในระดับชุมชน และกลุ่มตามควาย ซึ่งเป็นกลุ่มเฉพาะกิจ เมื่อควายของ

สมาชิกในชุมชนหลาย นอกจากนั้น ยังพบรูปแบบของการตอบแทนกันอย่างอื่น ๆ อีก เช่น การเอาของมาแลกข้าว ซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติในชุมชน ที่ถือเป็นพันธะทางสังคมของคนที่มีข้าวว่า จะต้องให้ข้าวในปริมาณเท่ากับสิ่งของที่คนขาดแคลนข้าวเอามาแลก

สิ่งหนึ่งที่ถือเป็นเครื่องยืนยันได้ถึงการมีทุนทางสังคมในประเทศไทยคือ ผลจากการศึกษาวิจัยด้านสังคมศาสตร์จำนวนมากได้ค้นพบว่า สถาบันที่เก่าแก่ที่สุดของสังคมชนบทที่มีการเกษตรเป็นรูปแบบเศรษฐกิจพื้นฐานของไทย คือสถาบันที่รู้จักกันในนามของ“บ้าน” “หมู่บ้าน” การรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน “กลุ่มหัวหมอดวัด” “สภาผู้เฒ่าผู้แก่” ฯลฯ ที่อาจรวมๆเรียกกันว่าองค์กรชุมชน อันหมายถึง การจัดระบบรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อดำเนินภารกิจต่างๆให้ลุล่วง องค์กรชุมชนนี้มีลักษณะเป็นสถาบันที่บรรพบุรุษไทยได้รับสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่สืบทอดชีวิตของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองให้สามารถอยู่รอดได้ ทั้งด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมให้ยืนยาวตลอดมาในประวัติศาสตร์ (กาญจนา แก้วเทพ อ้างถึงใน ภมรรัตน์ สุธรรม, 2546) สิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนภาพทุนทางสังคมในสังคมเกษตรกรรมและสังคมชนบทในอดีตได้อย่างดี

3.2 การก่อตัวของทุนทางสังคมในปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์พบว่าการก่อตัวของทุนทางสังคมมีจุดเริ่มต้นโดยปัจเจกชนหรือกลุ่มคนในชุมชนที่มีความคิดซึ่งสะท้อนออกมาในลักษณะของทุนทางสังคมในเชิงนามธรรมเป็นอันดับแรก กล่าวคือชาวบ้านมีการปรึกษาเพื่อหาทางออก โดยมีความไว้วางใจต่อกัน และมีความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐานแล้วจึงก่อตัวเป็นทุนทางสังคมในเชิงรูปธรรมเกิดการรวมกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีกิจกรรมต่างๆเป็นอันดับต่อมา

โดยชาวบ้านอาจมีปัญหาผลผลิตทางการเกษตร ภาวะหนี้สิน การขาดเงินทุน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนปัญหาสังคม ซึ่งการก่อตัวของทุนทางสังคมไทยนั้นมีความหลากหลายกันไปในแต่ละภูมิภาคที่มีความแตกต่างกันทางภูมิโนเวศน์ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และบริบทของแต่ละพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน/ท้องถิ่น รวมทั้งวิถีคิดของคนที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติของชุมชนที่ดำรงอยู่มาเป็นระยะเวลายาวนาน (วงศกร ภูทอง, 2547)

กลุ่มหรือองค์กรที่เกิดขึ้นมีการดำเนินการโดยมีจุดมุ่งหมายว่าสมาชิกของชุมชนหรือกลุ่มนั้นๆ จะมีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีขึ้น และได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งผลลัพธ์อาจจะอยู่ในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มผลผลิตของพืชผล การออมทรัพย์ไว้ใช้ในยามจำเป็น อย่างไรก็ตามผลลัพธ์เหล่านี้ยังต้องอาศัยปัจจัยภายนอกต่างๆ อีกด้วย เช่น ปัจจัยด้านเงินหรือเครื่องมือ ตลอดจนความรู้ทางวิชาการและข้อมูลข่าวสารทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน

องค์กรชุมชนถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่มีอยู่ทั่วประเทศซึ่งสามารถสะท้อนภาพของทุนทางสังคมในประเทศไทย ในชุมชนต่างๆ ได้มีการรวมตัวเป็นองค์กรชุมชนหลายๆ องค์กรซึ่งได้ดำเนินการด้านสังคม ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า กองทุนสวัสดิการ สหกรณ์พืชผลทางการเกษตร กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นฐานรองรับการพัฒนา ปรากฏว่ามีนับเป็นร้อยละขององค์กรที่สามารถดำเนินการ พร้อมกับสร้างสวัสดิการชีวิตของสมาชิกดีขึ้นด้วยในบางตำบลชาวบ้านสามารถสร้างทุนของชุมชนได้นับจำนวนนับสิบล้านบาท บางแห่งตั้งโรงเรียนควนยางพารา เป็นเจ้าของโรงสีผลิตข้าวสารบรรจุถุงจำหน่าย ร่วมกันเป็นเจ้าของธนาคารข้าว ฯลฯ การสะสมทุนในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน(ภมรรัตน์ สุธรรม, 2546)

องค์กรชุมชนในแต่ละภูมิภาคมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน ซึ่งองค์กรชุมชนมีหลายประเภทด้วยกันตามวัตถุประสงค์ที่จัดตั้งขึ้นมา มีกิจกรรมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สวัสดิการ และสิ่งแวดล้อม อาทิเช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มอนุรักษ์ด้านวัฒนธรรม กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มทอผ้า เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการก็เพื่อมุ่งหวังแก้ไข ปัญหาในการประกอบอาชีพ การดำรงชีพและความเป็นอยู่ของประชาชน

3.2.1 ลักษณะขององค์กรชุมชนในภาคกลาง

พื้นที่ภาคกลาง โดยสภาพภูมิประเทศ เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอู่ข้าวอู่น้ำของประเทศ ทางด้านตะวันตกมีแนวป่าทอดยาวจากเหนือลงใต้เป็นพรมแดนตามธรรมชาติต่อเชื่อมพม่า ทางด้านตะวันออกสุดเขตแนวต่อเชื่อมเขมร พื้นที่ตะวันออกค่อนไปทางเหนือเป็นพื้นที่ผืนป่าตะวันออกเทือกเขาถนนธงชัย และพื้นที่ฝั่งตะวันออกค่อนลงใต้ จะเป็นพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทย บริเวณถัดมาเป็นพื้นที่ทางการเกษตร ชุมชนชาวนา แถบสุพรรณบุรี อยุธยา อ่างทอง สระบุรี เป็นต้น ชุมชนชาวสวนคือ ทรายดำ จันทบุรี ไร่ยอ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

และมีกลุ่มจังหวัดแกนกลางซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเมืองหลวงของประเทศ คือกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล ย่านอุตสาหกรรม การค้าและบริการ

จากสภาพทำเลที่ตั้งมีลุ่มน้ำสำคัญที่เป็นเส้นทางคมนาคม เช่นลุ่มน้ำนครชัยศรี ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ลุ่มน้ำป่าสัก ลุ่มน้ำบางปะกง ในเชิงการพัฒนากภาคกลางเป็นพื้นที่เริ่มแรกของกระแสการพัฒนาประเทศตามระบบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากวิถีชีวิตลุ่มน้ำชายฝั่ง และพื้นที่ป่าเขา ต้องเปลี่ยนแปลงไป เมื่อเริ่มการพัฒนาปรับเปลี่ยนระบบการทำงานเพื่อกินเพื่ออยู่ เป็นการทำนาเพื่อค้าขาย เปลี่ยนระบบการทำงานจากนาปีเป็นนาปรังผลิตข้าวได้ปีละสองครั้ง มีการพัฒนาของระบบอุตสาหกรรมที่กระจายตัวจากอยุธยา ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม และเคลื่อนย้ายออกไปถึงนิคมอุตสาหกรรมฝั่งตะวันออก การพัฒนาระบบอุตสาหกรรมทำให้สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ถูกทำลาย

จากสภาพแวดล้อมข้างต้นและปัจจัยที่ดังกล่าวข้างต้น มีการก่อเกิดพัฒนาขององค์กรชุมชนในภาคกลาง ซึ่งสามารถแบ่งได้ตามมิติของการก่อเกิดดังนี้

1. องค์กรชุมชนที่เกิดจากการส่งเสริมตามนโยบายหน่วยงานรัฐ ได้แก่ งานพัฒนาชุมชน งานส่งเสริมการเกษตร งานสาธารณสุข เช่นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน เป็นต้น

2. องค์กรชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาการรวมกลุ่มแก้ปัญหาด้วยกัน เช่น เครือข่ายวัฒนธรรมคลองขามจีน ต.สาคลี อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา เพื่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น เครือข่ายวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา กลุ่มเครือข่ายปลูกผักปลอดสารพิษ จ.สุพรรณบุรี เป็นต้น

3. องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมโดยองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น มูลนิธิบูรณะชนบท มูลนิธิคนเคียงไพร มูลนิธิสีบนาคะเสถียร และบางส่วนเป็นนักพัฒนาอิสระ เป็นต้น ได้แก่

- กลุ่มองค์กรด้านการอนุรักษ์ ได้แก่ เครือข่ายชุมชนแม่วงศ์-แม่เป็น จ.นครสวรรค์ เครือข่ายป่าชุมชน จ.อุทัยธานี เป็นต้น

- กลุ่มองค์กรแนวทางการเกษตรยั่งยืน ได้แก่ สมาคมเกษตรกรพัฒนาการเกษตรและสิ่งแวดล้อม จ.นครสวรรค์ กลุ่มเกษตรกรมัยยืนด้านข้าง จ.สุพรรณบุรี

- กลุ่มองค์กรการพัฒนาอาชีพ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านท่าทราย จ.ชัยนาท เป็นต้น

4. องค์กรชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมจากองค์กรศาสนา

- สหกรณ์เครดิตยูเนียน ศูนย์กลางเทวา กรุงเทพมหานคร สหกรณ์นักบุญเปโตร จ.ราชบุรี สหกรณ์ศรีนฤทัยขลุ่ จ.จันทบุรี

- กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของพระสุบิน จ.ตราด

5. องค์กรชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมจากกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นเช่น กลุ่มครู กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น

6. องค์กรชุมชนเมือง เนื่องจากสถานการณ์ปัญหาของชุมชนเมืองและปัญหาการไร้หรือชุมชนแออัดสูง ซึ่งมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ส่งเสริมการทำงาน ทั้งด้านสิทธิชุมชนและการแก้ปัญหาเชิงนโยบาย และงานพัฒนาชุมชน โดยเป็นการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวตลอดจนการออมทรัพย์เพื่อเป็นเครื่องมือของชุมชนในการต่อรองและแก้ปัญหา ในเขตกรุงเทพและปริมณฑลเช่น สมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย กลุ่มรณรงค์น้ำใจพัฒนา ชุมชนสหกรณ์เคอสถานชุมชนเมืองแห่งประเทศไทย สหกรณ์เครดิตยูเนียนคลองเตย 79 เป็นต้น (พอช., 2546)

3.2.2 ลักษณะขององค์กรชุมชนในภาคเหนือ

ภาคเหนือ จากสภาพทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมความเป็นอยู่สามารถแบ่งออกเป็นภาคเหนือตอนล่าง และภาคเหนือตอนบน ซึ่งภาคเหนือตอนบนจะมีพื้นที่ภูเขาเป็นส่วนใหญ่ มีที่ราบลุ่มน้ำตามจังหวัดต่างๆ 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน และตาก พื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดอุตรดิตถ์ สุโขทัย กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ พิจิตร และพิษณุโลก จะมีลักษณะที่ราบบางส่วนเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยรองรับน้ำจากพื้นที่ต้นน้ำในเขตป่าไม้ของภาคเหนือตอนบน ดังนั้นทุนทางสังคมจึงมีความแตกต่างตามสภาพทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีการผลิตรวมทั้งความหลากหลายของชาติพันธุ์ ที่ดำรงอยู่ในชุมชนมาอย่างยาวนาน โดยมีตัวอย่างองค์กรชุมชนดังต่อไปนี้

1. องค์กรชุมชนเกษตรกรรมทางเลือก ในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการก่อตั้งกลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก ซึ่งมีเกษตรกรที่จัดทำระบบเกษตรกรรมทางเลือก โดยมีพื้นที่เป็นหลัก 6 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา น่าน แม่ฮ่องสอน ลำปาง และลำพูน ต่อมาได้ขยายสมาชิกในเขตจังหวัดพิจิตรและจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือตอนล่าง ต่อมาเมื่อมีผลผลิตออกมาแน่นอนแล้วจึงมีกระบวนการทำงานในรูปแบบตลาดทางเลือกของกลุ่มที่ศูนย์จำหน่ายบ้านอิมบุญ จังหวัดเชียงใหม่ มีการขยายสมาชิกที่เป็นผู้บริโภคในเมืองอย่างต่อเนื่อง

2. องค์การชุมชนพัฒนาชาวเขา ในปีพ.ศ. 2532 เริ่มมีการก่อตั้งศูนย์ประสานงาน องค์การพัฒนาเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา (ศอช.) สำหรับองค์การชุมชนได้มีการรวมตัวกันในลักษณะของชนเผ่าที่อยู่ในระดับจังหวัดและภาค เช่น ชนเผ่าอาข่า จังหวัดเชียงราย ชนเผ่าม้ง เป็นต้น กิจกรรมที่มีนอกจากงานพัฒนาทั่วไปก็ยังมีประเด็นเฉพาะเรื่องการเมืองมีสัญชาติ และสิทธิชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ด้วย

3. องค์การชุมชนเพื่อการพัฒนาเมือง เป็นการจัดตั้งกลุ่มคนยากจนในเมือง โดยมีองค์การพัฒนา คือกลุ่มเพื่อร่วมงาน สนับสนุนปัจจัยในการคิดค้นหาทางออกร่วมกัน ในปีพ.ศ. 2540 จึงเกิดขบวนการขององค์การชุมชนในเขตเมืองเชื่อมโยงกันในหลายจังหวัดภาคเหนือ โดยมีเนื้อหาการทำงานในเรื่องที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม สิทธิชุมชน สาธารณสุข และการออมทรัพย์ ซึ่งต่อมาได้เชื่อมร้อยกันเป็นเครือข่ายองค์การชุมชนเมืองภาคเหนือ เกิดกระบวนกรรฐกิจชุมชนในหลายจังหวัด โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา

4. กลุ่มการทำงานด้านเอดส์ ในระยะแรก (พ.ศ. 2535) มีการแพร่ขยายของผู้ติดเชื้อเอดส์ในอัตราการเพิ่มที่รวดเร็วมาก ทำให้มีการประสานงานในลักษณะเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอดส์ขึ้นในปี พ.ศ. 2537 ในระยะแรกได้ประสานระหว่างองค์การพัฒนาเอกชนกับหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข โดยกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนรู้ระหว่างกันของผู้ติดเชื้อ ต่อมาก็มีการก่อตั้งกลุ่มองค์กร และทำงานด้วยตนเองโดยเน้นกระบวนการของชุมชนแลศาสนาารองรับการบริการให้กับผู้ติดเชื้อ โดยมีการประสานงานในระดับจังหวัด ภาค ปัจจุบันได้พัฒนาขบวนของผู้ติดเชื้อในการต่อรอกับรัฐใน 2 เรื่อง ได้แก่ การบำบัดโดยใช้ยารักษาเอดส์ และสิทธิของผู้ติดเชื้อในสังคม

5. องค์การชุมชนสตรีภาคเหนือ ได้มีการริเริ่มก่อตัว ในปีพ.ศ. 2525 โดยมีการรวมตัวกันแบบหลวมๆจนถึงปี พ.ศ. 2532 ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ โดยมีการแบ่งลักษณะการรวมตัวของสมาชิก 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) กลุ่มปัญหาการค้าประเวณี 2) กลุ่มประเด็นแรงงานสตรี 3) กลุ่มสตรีการเมือง ต่อมาคณะทำงานชุดนี้ได้ยุติบทบาทไป แต่มีกลุ่มชาวบ้านในระดับรากหญ้าขึ้นมาเคลื่อนไหว เช่น กลุ่มแม่หญิงล้านนา ซึ่งมีโครงสร้างและกิจกรรมการทำงานชัดเจน นอกจากนั้นก็ยังมีกลุ่มสตรีที่กระจัดกระจายอยู่ในระดับกิจกรรม เช่น หัตถกรรม ทอผ้า สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข สำหรับกลุ่มนี้ยังไม่สามารถรวมตัวกันในระดับภาค แต่มีการรวมตัวในลักษณะกิจกรรมที่เหมือนกัน หรือระดับพื้นที่ที่ใกล้เคียงกันมากกว่า แต่ก็มีแนวโน้มในกลุ่มสตรีการเมือง

6. องค์การชุมชนการเงินและสวัสดิการชุมชน กิจกรรมออมทรัพย์มีอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะกลุ่มเครดิตยูเนียนและสหกรณ์ออมทรัพย์ ปัจจุบันมีกลุ่มที่จัดทำโดยประยุกต์เชิงนวัตกรรมและการใช้การระดมทุนภายในเป็นหลัก และยังได้คิดค้นวิธีคิดที่มากกว่าการออมเงิน ไปสู่การพัฒนา เป็นทิศทางการพัฒนาในการพึ่งตนเอง ในลักษณะของธนาคารชุมชน สวัสดิการชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน โดยในภาคเหนือมีความชัดเจนในกลุ่มการเงินจังหวัดลำปาง กลุ่มสถาบันการเงินชุมชนจังหวัดพะเยา กลุ่มศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้านแห่ดอกคำใต้ ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเรื่องเศรษฐกิจชุมชนควบคู่ไปด้วย

7. องค์การชุมชนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เริ่มรวมตัวกันในปีพ.ศ. 2539 มีเป้าหมายการเผยแพร่องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านต่างๆของล้านนา จึงได้จัดงานสืบสานล้านนามาอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ.2543 ได้จัดตั้งโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาขึ้นเพื่อสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ สู่อุตสาหกรรมและคนรุ่นใหม่ ในปี พ.ศ. 2544 ได้มีการรวมตัวในกลุ่มภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ สถาบันวัฒนธรรม กลุ่มคนในท้องถิ่น เครือข่ายป่าชุมชน เกษตร หมอเมือง เอดส์ และศิลปิน มีเป้าหมาย 3 ประการ ได้แก่ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญา มีสถาบันวิชาการพื้นบ้านล้านนา (พอช., 2546)

3.2.3 ลักษณะขององค์การชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

องค์การชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการรวมกลุ่มกันเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนและร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างหลากหลาย การก่อเกิดขององค์การชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหลายรูปแบบ เช่น

1. องค์การชุมชนที่เกิดการรวมกลุ่มของชุมชน เช่นกลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เครือข่ายชุมชนเมือง เป็นต้น

2. องค์การชุมชนที่เกิดจากการสนับสนุนของหน่วยงานส่งเสริมทั้งภาครัฐและองค์การพัฒนาเอกชน ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงของขบวนองค์การชุมชนและเครือข่ายองค์การชุมชน เช่น

- กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก ในจังหวัด สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม บุรีรัมย์ ขอนแก่นและชัยภูมิ

- กลุ่มผู้หญิงอีสาน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่ม องค์กร ที่ทำงานส่งเสริมบทบาทผู้หญิงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่มีองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานส่งเสริมอยู่และกลุ่ม องค์กรผู้หญิงในชุมชน อยู่ในพื้นที่อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ อำเภอราษีไศล

จังหวัดศรีสะเกษ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร อำเภอเมืองและอำเภอบุขารัตน์ จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

- กลุ่มธุรกิจชุมชน รูปธรรมที่เด่นชัดคือ ขบวนการโรงสีชุมชน 14 โรงสี ในพื้นที่จังหวัดยโสธร กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี มหาสารคาม ร้อยเอ็ด อำนาจเจริญ สุรินทร์ นครพนม และชัยภูมิ

- กลุ่มเอดส์ภาคอีสาน ซึ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพองค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้านเอดส์ของชุมชน ในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ อุบลราชธานี สุรินทร์ และร้อยเอ็ด (พอช., 2546)

3.2.4 ลักษณะขององค์กรชุมชนในภาคใต้

ช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาเกิดกลุ่มองค์กรองค์กรหลากหลายกลุ่ม โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนและกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในชื่อเรียกต่าง ๆ กันเช่น ประชาสังคม กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น และร่วมถึงการมีหน่วยงานรัฐในรูปแบบใหม่ เช่นองค์การมหาชนหรือโครงการพิเศษอย่างกองทุนเพื่อสังคมเข้ามามีบทบาทในการเสริมหนุนองค์กรชุมชน โดยมีตัวอย่างองค์กรชุมชนดังนี้

1. องค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชายฝั่ง ทรัพยากรชายฝั่งหมายถึงทะเล หาดทรายและป่าชายเลน กลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรเหล่านี้คือชาวประมงพื้นบ้านหรือชาวประมงขนาดเล็ก ซึ่งอาศัยอยู่ตลอดแนวชายฝั่งของภาคใต้ และมีบางส่วนอยู่รอบทะเลสาบสงขลา ปัญหาหลักของการจัดการทรัพยากรชายฝั่งคือการใช้เครื่องมือทำลายล้างในทะเล การปล่อยน้ำเสียลงทะเลและการทำลายป่าชายเลน

องค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มทำงานส่งเสริมการรวมกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านใน จ.สงขลาในปี พ.ศ. 2525 แล้วขยายมายังทะเลสาบสงขลา ทางฝั่งอันดามันเริ่มที่ จ.ตรัง ในปี พ.ศ. 2528 ขยายไปอ่าวพังงา (กระบี่ พังงา ภูเก็ต) ในปี พ.ศ. 2533 กลุ่มชาวประมงทะเลสาบสงขลา ตอนล่างตั้งชมรมชาวประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลาขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ตั้งชมรมระดับอำเภอ และได้รวมกันเป็นชมรมชาวประมงทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ในขณะที่ชาวประมงในทะเลสาบตอนกลางซึ่งทำกิจกรรมเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำก็ตั้งชมรมขึ้นในปี พ.ศ. 2536 ชมรมต่างๆในทะเลสาบ รวมตัวกันจัดตั้ง สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา และเกิดกลุ่มชาวประมงในพื้นที่อื่นๆ เช่น ปัตตานี ตรัง สุราษฎร์ธานี สงขลา จัดตั้งสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ หลังจากนั้นก็เกิดชมรมชาวประมงพื้นบ้านขึ้นในหลายจังหวัดบทบาทสำคัญคือทำหน้าที่อนุรักษ์ชายฝั่งและรณรงค์ปัญหา

ทรัพยากรชายฝั่งเช่นเสนอยกเล็กอวนรุน อวนลาก เรือไฟปั่นปลากระตัก ให้รัฐแก้ไขปัญหาน้ำเสีย เป็นต้น

2. องค์การการเงิน กรมพัฒนาชุมชนเริ่มส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมาตั้งแต่ปี 2517 หลังจากนั้นก็เกิดกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาหลายพื้นที่ กลุ่มออมทรัพย์จำนวนมากที่เติบโตเข้มแข็งมาจนปัจจุบันเป็นกลุ่มที่จัดตั้งในช่วงหลังปี พ.ศ. 2520 เช่นที่คลองเปี้ยะ ศีรีวง นาหว้า โดยมีครูชวยอดแก้วเป็นผู้ริเริ่มส่งเสริมการออมทรัพย์ในรูปแบบกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ นอกจากนี้ยังมีแบบเครดิตยูเนียนที่ริเริ่มส่งเสริมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 และจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ในปี พ.ศ. 2521 โดยมีการส่งเสริมในภาคใต้มาเป็นลำดับ รวมทั้งยังมีการส่งเสริมการออมทรัพย์แบบอิสลามที่ไม่คิดดอกเบี้ย โดยนักวิชาการในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีด้วย

3. กลุ่มสื่อและศิลปินพื้นบ้าน กลุ่มที่ทำงานเรื่องสื่อในระดับชุมชนนอกเหนือจากศิลปินพื้นบ้านคือหอกระจายข่าว วิทยุชุมชน มีการรวมตัวของกลุ่มศิลปินพื้นบ้านในบางจังหวัดมีการจัดตั้งสมาพันธ์ศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย

4. กลุ่มการเกษตรยั่งยืน องค์การพัฒนาเอกชนเริ่มขยายความคิดเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2530 โดยเน้นที่การจัดการสวนแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นรูปแบบการเกษตรดั้งเดิมของภาคใต้ที่ยังมีแบบอย่างอยู่ รวมทั้งการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่นา มีการส่งเสริมให้ทำสวนยางแบบผสมผสาน แทนที่จะปลูกยางพาราเพียงอย่างเดียว ปัจจุบันมีกลุ่มสมาชิกทั่วภาคใต้ ทำการเกษตรในทุกสภาพพื้นที่ตั้งแต่เขตป่าเขาถึงพื้นที่นาและชายฝั่งในพื้นที่ลุ่มน้ำ

5. กลุ่มธุรกิจชุมชน กลุ่มธุรกิจชุมชนทั่วภาคใต้เริ่มเติบโตมาในช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 แต่เน้นที่ผลิตเพื่อขายตลาดภายนอก หลายกลุ่มผลิตส่งขายต่างประเทศ กลุ่มที่ทำเรื่องร้านค้าชุมชนนั้นทำบ้างหยุดบ้างมาเรื่อยๆ จนกระทั่งมีการส่งเสริมเรื่องการทำแผนชุมชนและกระแสดความคิดเรื่องการพึ่งตนเอง จึงมีการธุรกิจชุมชนแนวใหม่ที่มีวัตถุประสงค์ที่กว้างขึ้น เช่น เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชน ลดการพึ่งพิงภายนอก การลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การแทรกแซงราคาผลผลิตเพื่อยกระดับราคาสินค้าการเกษตรของชุมชน หรือลดบทบาทพ่อค้าคนกลาง การสร้างเครือข่ายร้านค้าชุมชน เป็นต้น (พอช., 2546)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2.5 ความแตกต่างของทุนทางสังคมในระดับภูมิภาค

ระดับทุนทางสังคมมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ผู้วิจัยได้วัดทุนทางสังคมจาก สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น จำนวนสหภาพแรงงานและการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การสร้างตัวแปรทุนทางสังคมดังกล่าวได้อ้างอิงจากแนวคิดของ Knack and Keefer (1997) ซึ่งได้แบ่งทุนทางสังคมออกเป็น 2 ส่วน คือความไว้วางใจ (Trust) และเครือข่าย (Networks) โดยการวัดจำนวนองค์กร สมาคมต่างๆต่อประชากรในพื้นที่

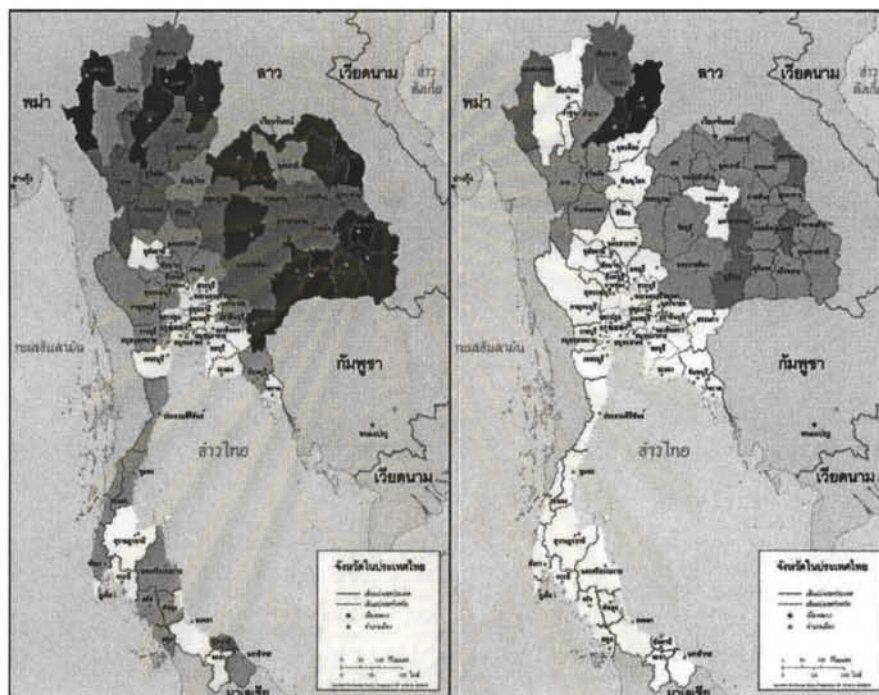
เมื่อทำการเปรียบเทียบระดับสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน²ของปีพ.ศ. 2545 และ ปี พ.ศ.2547 พบว่าประชากรมีแนวโน้มความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินลดลง โดยในปี พ.ศ. 2545 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือประชากรมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูงกว่าในภูมิภาคอื่น โดยจังหวัดที่มีระดับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุดคือจังหวัดอำนาจเจริญ สุรินทร์ นครพนม นongบัวลำภู และพะเยา ขณะที่ในภาคกลางประชากรมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินต่ำที่สุดโดยเฉพาะจังหวัดในเขตปริมณฑลคือจังหวัดสมุทรปราการ ปทุมธานี สมุทรสาคร นครปฐม นนทบุรี และในเขตจังหวัดที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมสูงได้แก่ จังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง ในปี พ.ศ. 2547 จังหวัดที่มีระดับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูงสุดคือจังหวัดน่าน แต่โดยภาพรวมแล้วภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีระดับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ ในขณะที่ภาคกลางและภาคใต้มีระดับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินลดลง

¹ คำนวณโดยผู้วิจัย โดยระดับของตัวแปรแบ่งออกเป็น 5 ระดับ 

ระดับมากที่สุดคือจังหวัดที่มีพื้นที่สีดำ ระดับน้อยที่สุดคือจังหวัดที่มีพื้นที่สีขาว

² ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน = $(1/ผลรวมยอดรับแจ้งคดีอาญา \times 1,000) \times \text{จำนวนประชากร}$

แผนภาพที่ 3.1 เปรียบเทียบระดับสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547

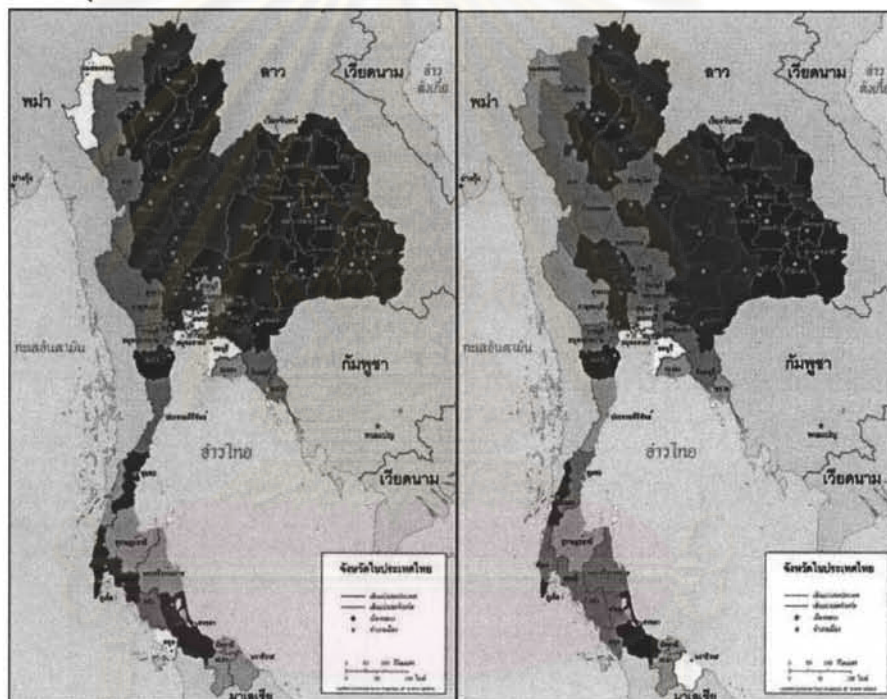


ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อเปรียบเทียบระดับสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น³ ของปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547 พบว่าครัวเรือนมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุดโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรองลงมาคือภาคเหนือและภาคกลาง ตามลำดับ ยกเว้นจังหวัดในเขตปริมณฑลโดยจังหวัดที่มีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่ำ โดยจังหวัดที่คนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่ำที่สุดคือจังหวัดสมุทรสาคร

แผนภาพที่ 3.2 เปรียบเทียบระดับสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547

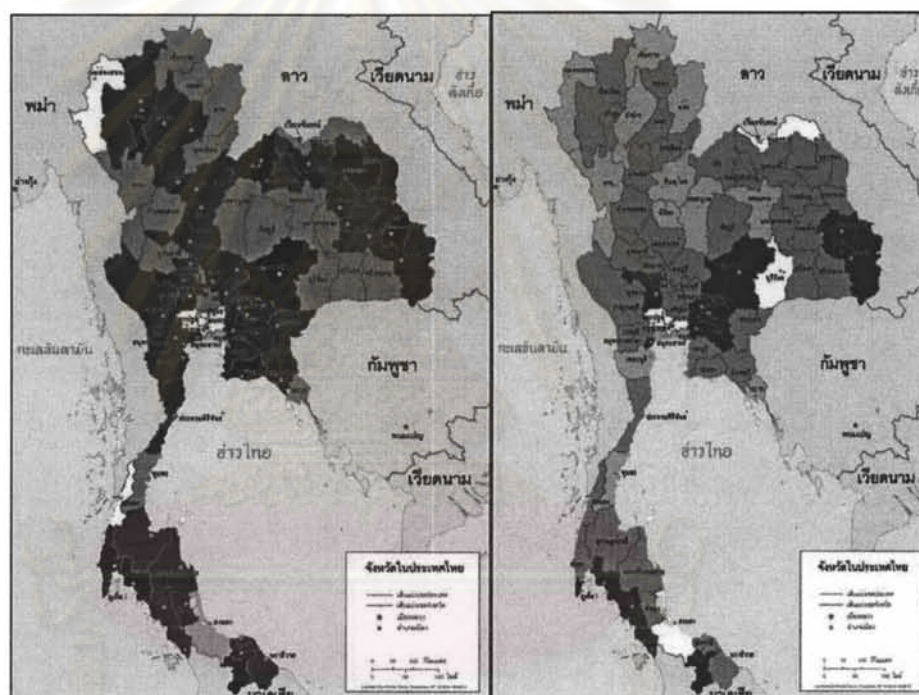


ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

³ COOP = จำนวนครัวเรือนที่ผ่านเกณฑ์/จำนวนครัวเรือนทั้งหมดที่สำรวจ

เมื่อเปรียบเทียบระดับสัดส่วนคนที่มีสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้ง⁴ ของปี พ.ศ. 2545 และปีพ.ศ. 2547พบว่าประชากรมีแนวโน้มที่จะออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งลดลง โดยในปี พ.ศ. 2545 ภาคใต้มีคนไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากที่สุดรองลงมาคือภาคกลางและภาคเหนือตามลำดับ แต่จังหวัดที่มีสัดส่วนคนที่มีสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยที่สุดคือจังหวัดระนอง ขณะที่ในปี พ.ศ. 2547 ทุกภาคมีแนวโน้มการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งลดลงโดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แผนภาพที่ 3.3 เปรียบเทียบระดับสัดส่วนคนที่มีสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547



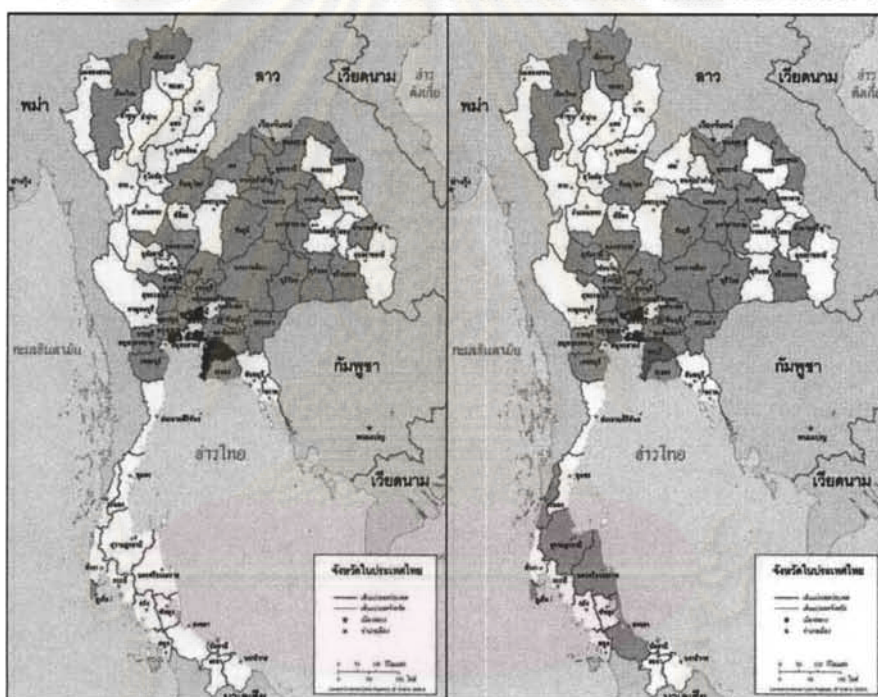
ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ POLITIC = จำนวนคนที่มาใช้สิทธิเลือกตั้ง/จำนวนคนทั้งหมด

เมื่อเปรียบเทียบระดับของจำนวนสหภาพแรงงาน⁵ ของปีพ.ศ. 2545และปีพ.ศ.2547 พบว่าทั้งปีพ.ศ. 2545และปี พ.ศ.2547 จังหวัดที่จำนวนสหภาพแรงงานมากที่สุดคือจังหวัดสมุทรปราการรองลงมาคือจังหวัดปทุมธานี ชลบุรี และพระนครศรีอยุธยา ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2545 และปีพ.ศ.2547 พบว่าจำนวนสหภาพแรงงานค่อนข้างมีจำนวนคงที่และกระจุกตัวอยู่ในเขตจังหวัดปริมณฑล ในขณะที่ภูมิภาคอื่นของประเทศมีจำนวนสหภาพแรงงานค่อนข้างน้อย

แผนภาพที่ 3.4 เปรียบเทียบระดับของจำนวนสหภาพแรงงานปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ.2547



ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

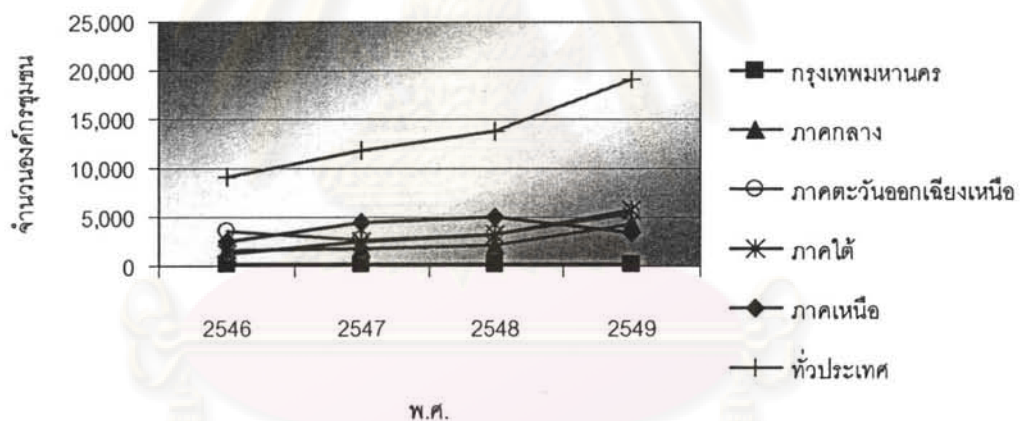
ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ UNION = จำนวนสหภาพแรงงาน

3.2.6 องค์การชุมชนกับเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค

จากข้อมูลของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลองค์การชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2549 จากแผนภูมิที่ 3.1 พบว่าจำนวนองค์การชุมชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทุกปี ในปี พ.ศ. 2546 จำนวนองค์การชุมชนทั่วประเทศมีทั้งสิ้น 9,158 องค์การ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็น 11,756 13,818 และเพิ่มขึ้นเป็น 19,163 องค์การ ในปี พ.ศ. 2549 เมื่อเปรียบเทียบรายภาคพบว่าภาค ตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีองค์การชุมชนมากที่สุด มีจำนวนองค์การทั้งสิ้น 3,656 องค์การ ขณะที่ปี พ.ศ. 2549 มีจำนวนองค์การเพิ่มขึ้นเป็น 5,420 องค์การ รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลางและ กรุงเทพมหานคร ตามลำดับอย่างไรก็ตามในปี พ.ศ.2549 ภาคใต้มีจำนวนองค์การชุมชนเพิ่มขึ้นเป็น 5,801 องค์การ มากกว่าภาคเหนือที่มีจำนวนองค์การชุมชนลดลงเหลือ 3,434 องค์การ

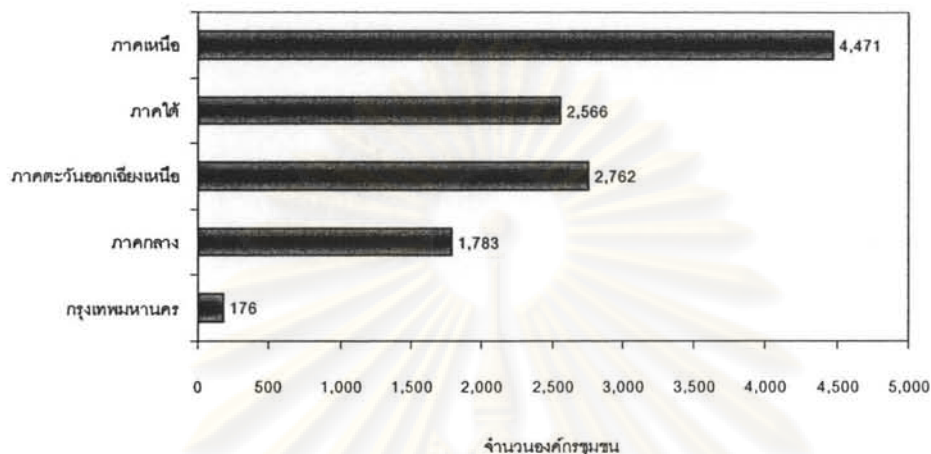
แผนภูมิที่ 3.1 จำนวนองค์การชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2549 รายภาค



ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2549

เมื่อพิจารณาจำนวนองค์การชุมชนในระดับภูมิภาคปี พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นปีที่ผู้วิจัยให้ความสนใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางเศรษฐกิจกับการเกิดขึ้นขององค์การชุมชนจากแผนภูมิที่ 3.2 พบว่าภาคเหนือมีจำนวนองค์การชุมชนมากที่สุดคือ 4,471 องค์การ รองลงมาคือภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ

แผนภูมิที่ 3.2 จำนวนองค์กรชุมชนปี พ.ศ. 2547 รายภาค



ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2549

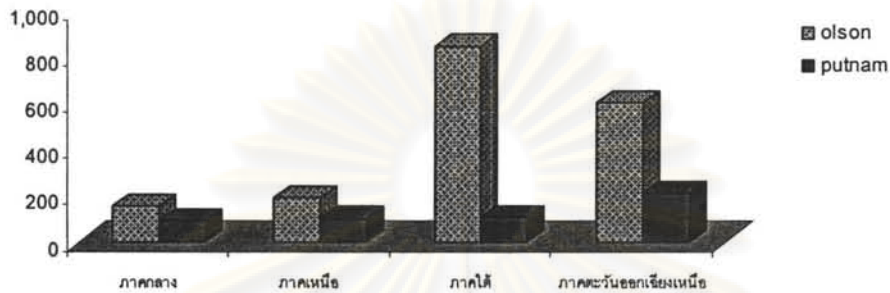
เมื่อพิจารณาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2547 โดยแบ่งองค์กรชุมชนออกเป็น 2 ประเภทตามแนวคิดของ Knack and Keefer (1997) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. องค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน (Olson) คือกลุ่มองค์กรการเงินและกลุ่มธุรกิจชุมชน/อาชีพ โดยภาคที่มีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินมากที่สุดคือ ภาคใต้ มีองค์กรทั้งสิ้น 847 องค์กร รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีองค์กรทั้งสิ้น 601 องค์กร ส่วนภาคเหนือมี 193 องค์กร และภาคกลางมี 158 องค์กร ตามลำดับ

2. องค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน (Putnam) คือกลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสื่อชุมชน ประชาสังคม และกลุ่มสิ่งแวดล้อม โดยภาคที่มีองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินมากที่สุดคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีองค์กรทั้งสิ้น 212 องค์กร รองลงมาคือ ภาคใต้ มีองค์กรทั้งสิ้น 107 องค์กร ภาคเหนือมี 102 องค์กร และภาคกลางมี 90 องค์กร ตามลำดับ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

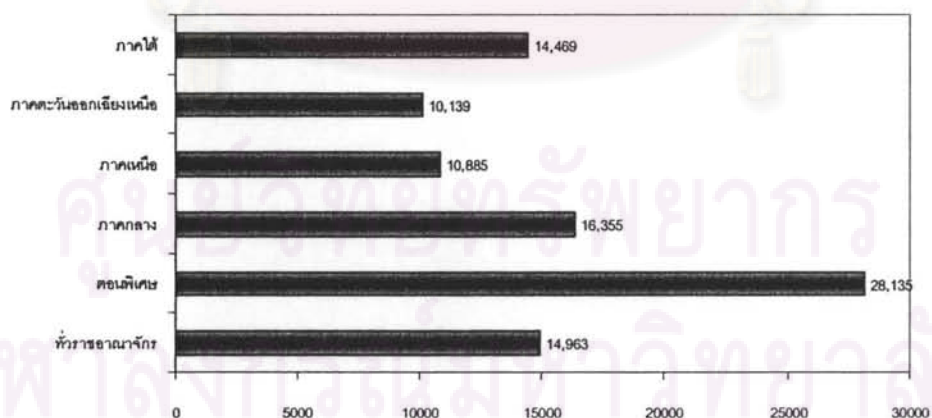
แผนภูมิที่ 3.3 จำนวนองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน



ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

ในปี พ.ศ. 2547 ครัวเรือนทั่วประเทศมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน 14,963 บาท ภาคกลางเป็นภาคที่ครัวเรือนมีรายได้มากที่สุด รองลงมาคือภาคใต้ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามลำดับ โดยจังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนสูงที่สุดคือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีรายได้ประมาณ 29,843 บาทต่อครัวเรือน รองลงมาคือจังหวัดนนทบุรีและภูเก็ต ในขณะที่จังหวัดหนองบัวลำภู นครพนม และสุรินทร์ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนต่ำกว่า 8,500 บาท คือประมาณ 8,318 บาท 8,168 บาท และ 8,095 บาท ตามลำดับ

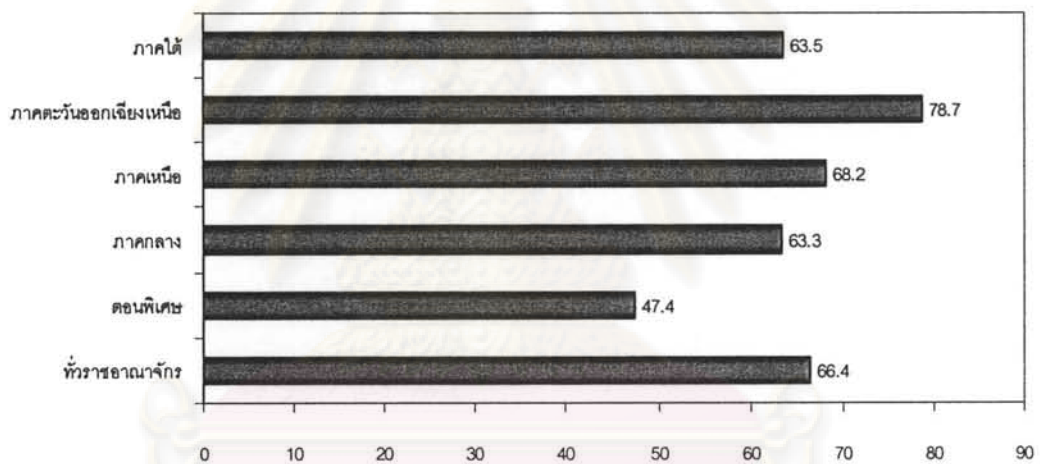
แผนภูมิที่ 3.4 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนปี พ.ศ. 2547



ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547

สำหรับภาวะหนี้สินของครัวเรือนพบว่าในปี พ.ศ. 2547 ครัวเรือนที่มีหนี้มีจำนวนไม่น้อยกว่า 12.6 ล้านครัวเรือน โดยมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ประมาณ 157,439 บาท ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนการเป็นหนี้สูงกว่าภาคอื่นๆ โดยมีประมาณร้อยละ 78.7 ของครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาคือภาคเหนือ มีสัดส่วนการเป็นหนี้ร้อยละ 68.2 ในขณะที่ภาคใต้และภาคกลางมีสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้สินใกล้เคียงกัน คือประมาณร้อยละ 63.5 และ 62.3 ตามลำดับ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณามูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีสัดส่วนของครัวเรือนที่เป็นหนี้สูงที่สุด จะมีมูลค่าหนี้ต่ำที่สุด ในขณะที่จังหวัดในตอนพิเศษ (กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ) มีมูลค่าหนี้สูงที่สุด

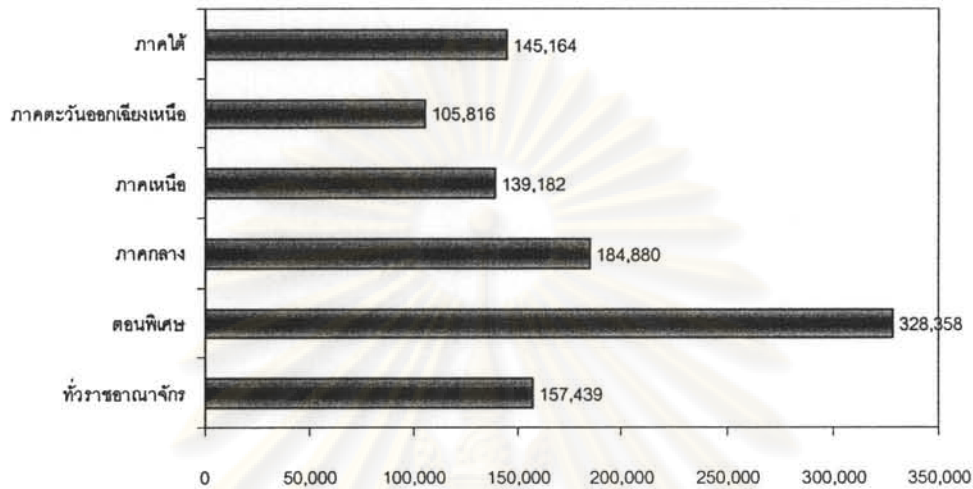
แผนภูมิที่ 3.5 อัตราร้อยละของครัวเรือนที่เป็นหนี้ปี พ.ศ. 2547



ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

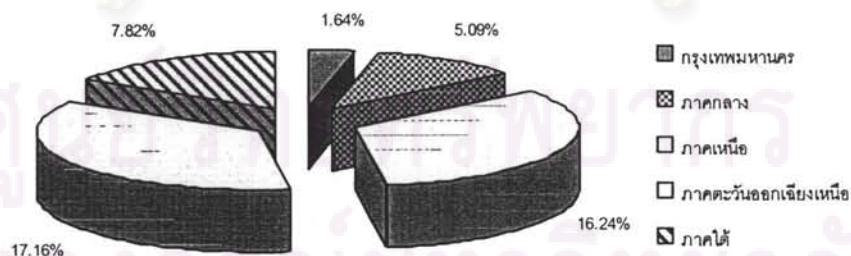
แผนภูมิที่ 3.6 มูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ปี พ.ศ. 2547



ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547

และเมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนคนจนในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยพบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนคนจนมากที่สุดคือร้อยละ 17.16 รองลงมาคือภาคเหนือซึ่งมีจำนวนคนจนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 16.24 ในภาคใต้จำนวนคนจนคือร้อยละ 7.82 ภาคกลาง ร้อยละ 5.09 และกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 1.64

แผนภูมิที่ 3.7 สัดส่วนคนจนปี พ.ศ. 2547



ที่มา : สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ สศช., 2547

จากรายละเอียดข้างต้นพบว่าองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้นมีจำนวนมากในภูมิภาค ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ โดยองค์กรชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้าน เศรษฐกิจและเกิดขึ้นในภูมิภาคที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจระดับต่ำ กล่าวคือมีระดับรายได้ที่น้อย มีภาระ หนี้สินและจำนวนคนจนสูง กล่าวได้ว่าองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือของประชาชนในการลดภาระหนี้ ส่งเสริมการออมแก่ประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนมีบทบาทในการเพิ่มศักยภาพการผลิต ซึ่งส่งผลให้ ระดับรายได้ของครัวเรือนสูงขึ้น และองค์กรชุมชนน่าจะมีความสำคัญทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคหรือท้องถิ่นนั้นๆ ได้ในระยะยาวโดยมีเงื่อนไขที่ว่าองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นต้องมีการสร้าง ความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม มีความรู้ และสามารถจัดการกับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะสามารถ รักษาความยั่งยืนขององค์กรได้

3.3 ทูทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับจังหวัดของประเทศไทย

ทูทางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าและบริการ การ เข้าถึงแหล่งเงินทุนของชาวบ้าน และการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ รวบรวมข้อมูลและเอกสารซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาต่างๆ ที่สะท้อนถึงทูทางสังคม เพื่อเป็นกรณี ตัวอย่างของการใช้ทูทางสังคมในระดับจุลภาค โดยเป็นการพิจารณาผลกระทบของการใช้ทูทาง สังคมที่มีผลต่อการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การกระตุ้นเศรษฐกิจ การเพิ่มโอกาสและ ศักยภาพทางการผลิต การลดความยากจน และการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อเป็น แนวทางในการศึกษาผลกระทบของทูทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหภาคใน ลำดับต่อไป

3.3.1 กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์บ้านขุนสมุทรจีน

- ประวัติความเป็นมาบ้านขุนสมุทรจีน

บ้านขุนสมุทรจีน หมู่ที่ 9 ตำบลแหลมฟ้าผ่า อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัด สมุทรปราการ เป็นหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ติดกับชายฝั่งทะเล พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มตะกอนน้ำ มีผู้อยู่อาศัยประมาณสองร้อยคน มีวัฒนธรรมผสมผสานกันระหว่างประเพณีไทยและจีน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำประมงชายฝั่ง การเลี้ยงหอย เลี้ยงกุ้ง นอกจากนี้ยังมีอาชีพการทำกะปิ เนื่องจากพื้นที่บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นแหลม จึงประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติเป็นประจำ

- **ความเป็นมาของกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนสมุทรจีน**

ก่อนการตั้งกลุ่มออมทรัพย์นั้น ชาวบ้านมีปัญหาเรื่องขาดเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพไม่สามารถกู้เงินจากสถาบันการเงินได้ เนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ชาวบ้านต้องไปกู้ยืมจากนายทุน ซึ่งดอกเบี้ยสูง ในการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนสมุทรจีนในครั้งแรกจึงมีแรงจูงใจจากการทำให้ชาวบ้านมีกองทุนเพื่อช่วยเหลือสมาชิกด้านการลงทุนประกอบอาชีพ ปี พ.ศ. 2539 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 เข้ามาแนะนำกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) เข้ามาให้ความรู้ กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนสมุทรจีนเริ่มจากการออมเงินร่วมกันเดือนละ 200 บาท มีเป้าหมายหลักคือต้องการมีเงินกองทุนหมุนเวียนเพื่อประกอบอาชีพ ในช่วงปีแรกกลุ่มยังไม่ปล่อยสมาชิกให้กู้เพราะว่ามีเงินจำนวนน้อย จนกระทั่ง พ.ศ. 2540 พายุลินดาพัดบ้านเรือนพังเสียหาย ชาวบ้านต้องอาศัยอยู่ในโรงเรียน กลุ่มออมทรัพย์เริ่มมีบทบาทที่ชัดเจนและเข้ามาช่วยเหลือสมาชิกในการสร้างบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหาย โดยกลุ่มออมทรัพย์เสนอโครงการขอใช้สินเชื่อจากพชม. เป็นสินเชื่อเพื่อการพัฒนา จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้คนในชุมชนเริ่มเห็นว่ากลุ่มสามารถช่วยเหลือสมาชิกได้จริง จึงมีคนในชุมชนสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งที่มาของเงินในกลุ่มหลักๆ ได้แก่ การระดมเงินออมจากสมาชิกทุกเดือน การกู้เงินจากภายนอกมาเสริมเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก และรายได้ที่เกิดจากดอกเบี้ย

- **กฎระเบียบกลุ่มออมทรัพย์**

กลุ่มจะเปิดรับสมัครสมาชิกเพียงปีละ 1 ครั้ง หลังจากมีการประชุมใหญ่ จ่ายเงินปันผล ประมาณช่วงเดือน ตุลาคม-พฤศจิกายน ของทุกปี โดยการออมเงินนั้น กลุ่มสมาชิกกำหนดไว้ว่าต้องออมเงินร่วมกันอย่างต่ำเดือนละ 100 บาท โดยกลุ่มจะเปิดรับเงินออมจากสมาชิกทุกวันที่ 5-8 ของทุกเดือน ส่วนระเบียบการขอกู้เงินนั้นสมาชิกต้องออมให้ครบ 6 เดือน จึงจะสามารถขอยืมกู้เงินจากกลุ่มได้ โดยจำนวนเงินกู้พิจารณาตามความจำเป็นของสมาชิกไม่เกิน 50,000 บาท การชำระคืนต้องคืนทุกเดือน อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 500 บาท โดยกลุ่มแบ่งประเภทสินเชื่อ ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. เงินกู้สามัญ เป็นสินเชื่อให้สมาชิกกู้เพื่อพัฒนาอาชีพ เช่นลงทุนซื้อหอยมาเลี้ยง ซื้อเรือซ่อมเรือ จำนวนเงินกู้อนุมัติตามความจำเป็นและความเดือดร้อน แต่ไม่เกิน 50,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ระยะเวลาในการชำระคืน 1-2 ปี ตามข้อตกลงของสมาชิก แต่ต้องชำระคืนอย่างน้อยเดือนละ 500 บาท

2. เงินกู้เพื่อที่อยู่อาศัย เนื่องจากชุมชนประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยที่ต้องสร้างและซ่อมเป็นประจำ ซึ่งสมาชิกออมเงินเพื่อที่อยู่อาศัยจะแยกต่างหากจากการออมหุ้นกลุ่มออมทรัพย์ โดยกลุ่มจะนำเงินมาปล่อยกู้ให้สมาชิกที่ต้องการสร้าง หรือซ่อมแซมบ้าน คิดดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี สามารถกู้ได้ตามความจำเป็นแต่ไม่เกิน 50,000 บาท ระยะเวลาในการชำระคืน 3-5 ปี

3. เงินกู้ฉุกเฉิน เป็นเงินให้สมาชิกกู้ฉุกเฉิน จำนวนเงินกู้ไม่เกิน 4,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน ระยะเวลาในการชำระคืน 4 เดือนศรีไพร บุญสังข์และเสาวลักษณ์ สมสุข (2549)

- การวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มออมทรัพย์บ้านขุนสมุทรจีนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

กลุ่มออมทรัพย์ขุนสมุทรจีนมีบทบาทในการเพิ่มโอกาสและปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต โดยกลุ่มออมทรัพย์ได้สร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนของชุมชนทำให้มีรายได้และมีการจ้างงาน การมีงานทำจะเป็นการแก้ปัญหาความยากจนอีกด้วย เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการออกเรือประมงขนาดเล็กหาปลาขายฝั่ง ซึ่งต้องมีเงินทุนในการซื้อเรือ น้ำมัน แห อวน แหล่งทุนที่สำคัญคือการกู้ยืมจากนายทุน ซึ่งดอกเบี้ยสูงมาก มีจำนวนน้อยที่กู้เงินจากสถาบันการเงินเนื่องจากชาวบ้านขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เป็นเจ้าของที่ดิน การตั้งกลุ่มออมทรัพย์จึงเป็นโอกาสที่ทำให้ชาวบ้านมีแหล่งเงินกู้ที่สะดวกไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันนอกจากนี้ยังได้รับเงินปันผลคืนเป็นประจำทุกปี

นอกจากนี้แล้วกลุ่มออมทรัพย์ขุนสมุทรจีนยังเป็นกระบวนการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานนั่นคือที่อยู่อาศัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม โดยสภาพของชุมชนขุนสมุทรจีนนั้นมีลักษณะเป็นชุมชนปิดบริเวณชายฝั่งทะเล การเดินทางเข้าหมู่บ้านได้เฉพาะทางเรือ กลุ่มออมทรัพย์ขุนสมุทรจีนจึงมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกในการซ่อมแซมที่อยู่อาศัยอันเนื่องมาจากการประสบภัยทางธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุปคือกลุ่มออมทรัพย์ขุนสมุทรจีนมีลักษณะเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่เกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มของคนในชุมชน ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์มีบทบาทในการส่งเสริมการออมและสร้างแหล่งเงินทุนในชุมชนซึ่งนำไปสู่การสร้างงานสร้างรายได้ โดยการให้ความช่วยเหลือทางด้านเงินทุนประกอบอาชีพ เช่น การซื้อเรือประมง การซื้อพันธุ์หอยแครง ปู มาเลี้ยงในบ่อ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วกลุ่มออมทรัพย์ยังทำหน้าที่ในการจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานโดยการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยอีกด้วย

3.3.2 กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม

• ประวัติความเป็นมาบ้านขาม

บ้านขาม หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านขาม อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ เป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ข้าวโพด ทำนา ปลูกพริก โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ และเขื่อนลำคันฉู ทำให้มีรายได้หลักเป็นรายปี ในช่วงฤดูแล้งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะออกไปทำงานรับจ้างทั่วไปในอำเภอหรือพื้นที่ใกล้เคียง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นเครือญาติกัน เป็นชุมชนชาวพุทธมีวัดเป็นศูนย์รวมน้ำใจ บ้านขามเป็นหมู่บ้านที่มีกิจกรรมการพัฒนาชุมชนโดยใช้กระบวนการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันมา กว่าสามสิบปี โดยในหมู่บ้านมีการทำกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน หน่วยงานราชการท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอกมาอย่างต่อเนื่อง

• ความเป็นมาของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม

การรวมตัวกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์ของชาวบ้าน เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2533 ชาวบ้านได้รวมตัวกันตั้งศูนย์สาธิตการตลาดขึ้นโดยการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ศูนย์สาธิตการตลาดเป็นศูนย์บริการที่ซื้อสินค้าในชีวิตประจำวันมาจำหน่ายให้กับสมาชิกภายในระยะเวลาหนึ่งปี ผลการดำเนินงานสามารถทำกำไรได้ประมาณ 100,000 บาท จากผลกำไรดังกล่าวผู้นำในชุมชนได้ปรึกษารื้อถอนเพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และได้ก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามเมื่อ วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 มีสมาชิกแรกเริ่ม 212 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 807 คน (ข้อมูล ณ พฤษภาคม 2549) โดยสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านบ้านขาม และหมู่บ้านใกล้เคียง

• กฎระเบียบกลุ่มออมทรัพย์

หลักสำคัญของการดำเนินงานของกลุ่มคือ การดำเนินงานให้เสร็จภายในวันเดียว โดยการ เปิดรับฝากเงินสัจจะ (ต่ำสุด 20 บาท สูงสุด 1,000 บาท ต่อคน) ทำบัญชี ปลดปล่อยเงินกู้ และฝากเงินธนาคาร เพื่อเป็นการสร้างระเบียบกติกาและวินัยร่วมกัน โดยสมาชิกต้องมาฝากทุกวันที่ 2 ของเดือน ในระหว่างการเป็นสมาชิกไม่สามารถเบิกเงินสัจจะได้ ปัจจุบันมีสมาชิกที่กู้ยืมเงินจากกลุ่มจำนวน 200 คน การปล่อยเงินให้สมาชิกกู้ยืม ต้องเป็นสมาชิกที่มีการออมอย่างน้อย 1 ปี โดยแบ่งประเภทสินเชื่อออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เงินกู้สามัญและเงินกู้ฉุกเฉิน

- วงเงินกู้ 3,000 บาท ใช้คนค้ำประกัน 1 คน
- กู้ไม่เกิน 50,000 บาท ใช้กลุ่ม 5 คนค้ำประกัน หรือใช้หลักฐานคือ ทะเบียนรถยนต์ เอกสารกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

- ทุ้โดยใช้เงินสัจจะค่าทุ้ได้ไม่เกินร้อยละ 80 ของเงินสัจจะที่ปรากฏในสมุด

โดยมีข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยเงินทุ้มี 2 ประเภท ได้แก่ 1) การชำระคืนเป็นรายปี ดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี 2) การชำระคืนเป็นรายเดือน ดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อเดือน ในอดีตสมาชิกแย่งกันทุ้ ทำให้สมาชิกทุ้เงินไปแล้วไม่ใช้ตามวัตถุประสงค์ ปัจจุบันกลุ่มไม่เน้นการปล่อยทุ้ให้สมาชิกแต่เน้นการทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสมาชิก โดยนำเงินจากกลุ่มออมทรัพย์มาลงทุนส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้แก่ ลานรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรเช่นข้าวโพด กิจกรรมการซื้อเมล็ดพันธุ์มาจำหน่ายให้สมาชิก เมื่อได้ผลผลิตต้องมาขายให้กับลานรับซื้อ และการปล่อยทุ้สำหรับสมาชิกเลี้ยงวัว โดยสมาชิกต้องเลี้ยงวัวให้กลุ่มเพื่อเป็นวัวของหมู่บ้าน เป็นต้น

การนำเงินทุนมาทำธุรกิจชุมชน โดยการทำธุรกิจของกลุ่มจะมีการปันผลประโยชน์คืนสู่สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านที่ไม่เป็นสมาชิกได้รับประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง มีตัวอย่างดังนี้

- ปี พ.ศ. 2543-2544 นำเงินกองทุนของกลุ่มออมทรัพย์มาซื้อปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดมาขายให้สมาชิกในราคาถูกกว่าท้องตลาด ให้มีการนำปัจจัยการผลิตไปลงทุนก่อน โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 6.50 บาทต่อปี
- ปี พ.ศ. 2544 นำเงินปันผลกำไรจากหลายกิจกรรมในหมู่บ้านมาซื้อที่นาพร้อมโรงเรือนสำหรับเลี้ยงไก่ เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับสมาชิก
- ปี พ.ศ. 2546 ขายที่นา 7 ไร่ ที่เป็นทรัพย์สินของกลุ่มเพื่อซื้อที่ 9 ไร่ 1 งาน เพื่อนำมาทำเป็นลานรับซื้อผลผลิตจากสมาชิก
- ปี พ.ศ. 2546 กลุ่มลงทุนซื้อรถดักข้าว และข้าวโพด 2 คัน และซื้อรถสิบล้อ 1 คัน มีสองซื้อเครื่องจักรสีข้าวโพด เพื่อมาให้บริการสมาชิกเสียค่าบริการราคาถูก และมีการปันผลคืนให้กับสมาชิกและคนภายนอกที่มาขายผลผลิตให้กับกลุ่ม

โดยจัดให้มีการปันผลประโยชน์ปีละครั้ง นอกเหนือจากเงินปันผล ค่าดำเนินการต่างๆแล้ว ยังมีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อช่วยเหลือสมาชิกและชุมชนคือ มีการสมทบสร้างศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ซื้ออุปกรณ์กลางเพื่อซ่อมไฟฟ้าให้ชาวบ้านยืม ก่อสร้างธนาคารข้าว ซ่อมแซมถนนในหมู่บ้าน ซื้อที่ดินขุดสระเพื่อทำประปาหมู่บ้าน ซื้อถังขยะให้หมู่บ้าน ซื้อเครื่องตัดหญ้า สร้างศาลาเฉลิมพระเกียรติเพื่อเป็นศูนย์ศึกษาดูงาน จัดกองทุนสวัสดิการช่วยเหลือคนพิการเด็กกำพร้า ผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ และจัดสวัสดิการคำรักษาพยาบาลช่วยเหลือสมาชิกสนับสนุน

ทุนการศึกษา และพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กองทุนบำรุงวัด รวมเงินที่จัดสรรเพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนและช่วยเหลือสมาชิกนับล้านบาท ศรีไพร บุญสังข์และเสาวลักษณ์ สมสุข (2549)

- **การวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ**

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามเป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ก่อให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน โดยเป็นกิจกรรมที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน แม้ว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามจะมีกิจกรรมการออมและการปล่อยเงินกู้ให้กับสมาชิก แต่กิจกรรมหลักที่กลุ่มให้ความสำคัญคือการนำเงินทุนมาทำธุรกิจชุมชน ในธุรกิจด้านการเกษตรและปศุสัตว์ โดยส่งเสริมการปลูกข้าวโพดและการเลี้ยงวัวของชาวบ้าน ตลอดจนมีการลงทุนในเครื่องจักรยานพาหนะ และที่ดิน ซึ่งธุรกิจชุมชนดังกล่าวเป็นการสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านมีประสบการณ์การเพาะปลูกอยู่แล้ว กลุ่มออมทรัพย์จึงเป็นเครื่องมือเพิ่มโอกาสในการผลิตและลดความยากจน การทำธุรกิจของกลุ่มจะมีการปันผลประโยชน์คืนสู่สมาชิกกลุ่ม และชาวบ้านที่ไม่เป็นสมาชิกได้รับประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงรวมทั้งลดการเคลื่อนย้ายออกไปทำงานรับจ้างนอกพื้นที่

นอกจากกิจกรรมธุรกิจชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามยังเป็นเครื่องมือในการจัดสวัสดิการประชาชนขั้นต้นแก่ชุมชนอีกด้วย ซึ่งอันที่จริงแล้วการจัดสวัสดิการเป็นหน้าที่ของรัฐ แต่การร่วมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนก่อให้เกิดทุนทางสังคมที่เข้มแข็งทำให้มีกิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนรวมทั้งการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน โดยมีทั้งการจัดสร้างและบำรุงโครงสร้างพื้นฐานเช่น การซ่อมแซมถนนในหมู่บ้าน ซื้อที่ดินขุดสระเพื่อทำประปาหมู่บ้าน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการอุปโภคและการขนส่งผลผลิต ส่วนการจัดหาซื้อถังขยะให้หมู่บ้าน ซื้อเครื่องตัดหญ้า และการสร้างศาลา เป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่หมู่บ้าน ทำให้ส่งผลดีต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน

3.3.3 กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล (หอยแครง) บางขุนไทร

- **ประวัติความเป็นมาบางขุนไทร**

พื้นที่ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง อยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ชายฝั่งมีเนื้อที่ประมาณ 27 ตารางกิโลเมตร ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งกำเนิดและที่อยู่ของสัตว์น้ำนานาชนิด โดยเฉพาะหอยแครง หอยเสียบ ซึ่งมีเป็น

จำนวนมาก จนเรียกพื้นที่บริเวณดังกล่าวว่าเป็น “ดอนหอยแครง” ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย พื้นที่แห่งนี้ับเป็นแหล่งทรัพยากรชายฝั่งที่สำคัญและเป็นแหล่งเศรษฐกิจหลักของชุมชนในอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งคนในพื้นที่ของจังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดสมุทรสาคร

- **ความเป็นมาของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล (หอยแครง) บางขุนไทร**

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล (หอยแครง) บางขุนไทร ก่อตั้งเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลในชุมชน โดยเน้นการอนุรักษ์พื้นที่ดอนหอยแครงและหอยเสียบ เดิมชาวบ้านมีรายได้หลักจากการเก็บหอย โดยชาวบ้านทั่วไปที่มาเก็บหอยแครงบริเวณแห่งนี้จะมีกฎกติกาของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ด้วยวิธีการเก็บหอยด้วยมือ โดยการตีกระดานเก็บหอย โดยเลือกขนาดเฉพาะหอยที่โตแล้วปล่อยให้หอยขนาดเล็กโตจนได้ขนาดจึงเก็บต่อไป จากวิธีการดังกล่าวจะทำให้หอยได้แพร่พันธุ์และเติบโตตามธรรมชาติมีเก็บได้ตลอดทั้งปี

ชุมชนเริ่มมีปัญหาในการประกอบอาชีพทำการประมง เนื่องจากในปี พ.ศ. 2515 ได้มีเรือคราดหอยของนายทุน ใช้เรือคราดหอยไปเลี้ยงในคอกหอยของตัวเองและส่งขายให้คอกอื่น ซึ่งชาวบ้านไม่กล้าต่อต้านรวมทั้งทางราชการไม่เข้ามาดูแล ยังคงปล่อยให้นายทุนคราดหอยโดยผิดกฎหมาย การใช้เรือคราดหอยทำให้สัตว์น้ำและตัวอ่อนของสัตว์น้ำที่อยู่หน้าดินถูกทำลายลงอย่างมหาดศาล โดยเฉพาะหอยเสียบ หอยแครงปริมาณลดลงอย่างรวดเร็ว ตลอดเวลาที่เหตุการณ์ดังกล่าวได้ดำเนินมานั้นยังไม่มีกรรวมตัวของประชาชนในชุมชนลุกขึ้นมาต่อสู้ในรูปกลุ่มหรือองค์กรที่ชัดเจน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2515-2535 มีเพียงแต่ชาวบ้านและผู้นำหมู่บ้านส่วนหนึ่งที่ได้ไปร้องเรียนให้ทางราชการทราบ ในช่วงปี พ.ศ.2534-2535 ชาวบ้านเริ่มไม่มีหอยแครงให้เก็บต้องไปประกอบอาชีพอื่น เช่น รับจ้างทั่วไป รับจ้างขนเกลือ บางส่วนไปหางานทำในเมืองเพชรบุรี บางครอบครัวก็ต้องไปทำอาชีพประมงที่จังหวัดอื่น ครอบครัวต้องแยกกันอยู่ขาดความอบอุ่น เกิดปัญหาสังคม เช่นปัญหายาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น

จากสภาพปัญหาดังกล่าวได้มีผู้นำและชาวบ้านกลุ่มหนึ่งรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยชาวบ้านรวมกลุ่มกันดูแลพื้นที่ป่าชายเลน โดยจัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเก็บหอยและทำการประมง ในช่วงแรกได้รวมทุนกันเป็นค่าใช้จ่ายน้ำมันสำหรับเรือเล็กของชาวบ้านที่ออกไปดูแลตรวจเฝ้าระวัง ในการดำเนินการช่วงนี้สามารถตรวจจับได้บ้าง แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้เพราะพื้นที่กว้างขวางและมีคนเข้าร่วมน้อย ปัญหายังคงดำรงอยู่

แต่ก็ได้จุดประกายความคิด จึงได้มีการประชุมเพื่อขยายผลหาสมาชิกกลุ่มในพื้นที่หมู่บ้านอื่นๆให้เข้าร่วมมากขึ้น

- **กฎระเบียบของกลุ่มอนุรักษ์**

สำหรับกฎระเบียบของกลุ่มนั้น ไม่มีกฎระเบียบตายตัวภายในกลุ่มที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นข้อตกลงร่วมกันในการดำเนินงานโดยมีโครงสร้างแบ่งออกเป็นชุดปฏิบัติการที่เป็นอาสาสมัครในการออกไปลาดตระเวนจับกุมและเผ่าระวังเป็น 9 ชุด ชุดหนึ่งประมาณ 10 คน สำหรับค่าใช้จ่ายในแต่ละครั้งประมาณ 500-1,000 บาทต่อครั้ง

การดำเนินงานของกลุ่มในปี พ.ศ. 2534-2542 ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติระดับหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันปัญหาอุปสรรคที่ยังดำรงอยู่ เนื่องจากโครงสร้าง กลไกของส่วนราชการยังไม่เอื้ออำนวยให้ชุมชนใช้สิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากมีกลุ่มผลประโยชน์ที่เอื้อกันอยู่ระหว่างนายทุนกับข้าราชการในพื้นที่ อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลก็ส่งผลให้ระบบนิเวศน์อุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น

ผลจากการดำเนินงานของกลุ่มได้ขยายเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย โดยในพื้นที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรบริหารส่วนจังหวัดในด้านงบประมาณและการอำนวยความสะดวก จับกุมผู้ลักลอบกระทำผิดมาคราดหอย และมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาส่งเสริมการดำเนินการของกลุ่มบ้าง เช่น แผนความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ (THAI-UNCAP) เป็นต้น ภูมิรัตนสูตร (2546)

- **การวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล (หอยแครง) บางขุนไทร**

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลบางขุนไทรเป็นตัวอย่างของทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มและจากความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู และรักษาทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชน เนื่องจากเกิดปัญหาด้านทรัพยากรทางทะเลและสิ่งแวดล้อมในชุมชน จากการกระทำของกลุ่มบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์ด้วยการกอบโกยบุกรุกทำลายทรัพยากร เพราะการทำประมงของนายทุนเป็นการใช้เรือคราดหอยทำให้เก็บหอยที่ยังไม่เจริญเติบโตเต็มที่ เป็นการทำลายแหล่งผลิตอาหารทะเลที่สำคัญ และยังเป็นการทำลายระบบนิเวศน์บริเวณชายฝั่งทะเล ซึ่งการกระทำดังกล่าวส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน

อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์และร่วมกันปกป้องดูแลพื้นที่ดังกล่าวก็ส่งผลโดยตรงต่อการประกอบอาชีพประมง ซึ่งเป็นการปกป้องทรัพยากรทางธรรมชาติที่สร้างอาชีพ ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์แหล่งผลิตหอยแครงและสัตว์น้ำ ปริมาณหอยแครงลดลง จำนวนสัตว์น้ำที่ลดลงส่งผลให้มีรายได้ลดลง การรวมตัวกันของผู้นำท้องถิ่นและชาวบ้านจึงเป็นส่วนช่วยให้ชาวบ้านสามารถเก็บหอยและทำประมงได้ตลอดทั้งปีและชาวบ้านไม่ต้องอพยพไปทำงานที่อื่น

การรวมกลุ่มของชาวบ้านจึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ชุมชนสามารถมีผลผลิตได้ในระยะยาวและเกิดประโยชน์สูงสุด แต่อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างเดียวอย่างเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาปากท้องได้ทั้งหมด ควรมีกิจกรรมอื่นๆด้วย เช่นการทำธุรกิจชุมชนโดยการจัดตั้งกลุ่มรับซื้อหอยแครง หอยเสียบในราคาที่สูงกว่าพ่อค้าคนกลาง เพื่อเป็นการต่อรองและประกันราคาไม่ให้ถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้รู้สึกหวงแหน รู้สึกเป็นเจ้าของและเป็นหน้าที่ที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน



ศูนย์วิทย์ทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ในระดับจังหวัด

ทุนทางสังคมถือเป็นปัจจัยทางสังคมที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือทุนทางสังคมมีส่วนช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นปัจจัยที่มีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาด้านสังคม ความยากจน และปัญหาการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาได้ใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจประกอบด้วยทุน แรงงาน และ เทคโนโลยีเป็นสำคัญ แต่ขาดการพิจารณาปัจจัยด้านสังคม ดังนั้นการวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จะทำให้ทราบถึงผลกระทบของตัวแปรทุนทางสังคมในแต่ละตัวแปรที่มีต่อตัวแปรที่สะท้อนเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจว่ามีผลอย่างไรบ้าง

4.1 วิธีการวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

4.1.1 แบบจำลองการวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

ระบบสมการตัวแบบหลายสมการ เป็นระบบสมการที่มีการพิจารณาพร้อมกันหลายสมการ โดยตัวแปรอธิบาย (Explanatory variables) ของสมการหนึ่ง สามารถเป็นตัวแปรตาม (Dependent variables) ของอีกสมการหนึ่ง กล่าวคือเป็นการศึกษาผลกระทบของตัวแปรทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและในขณะเดียวกันก็พิจารณาผลกระทบซึ่งกันและกันของตัวแปรที่แสดงถึงการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย โดยสามารถเขียนอยู่ในรูปสมการโครงสร้าง (Structural equations) อย่างง่ายดังนี้

$$Y_{1t} = \beta_0 + \beta_1 Y_{2t} + \beta_2 X_t + \varepsilon_{1t} \quad (4.1)$$

$$Y_{2t} = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{1t} + \alpha_2 Z_t + \varepsilon_{2t} \quad (4.2)$$

Y_{1t} และ Y_{2t} คือ ตัวแปรที่กำหนดจากภายในระบบ (Endogenous variable)

X_t และ Z_t คือ ตัวแปรที่กำหนดจากภายนอกในระบบ (Predetermined variable)

โดยสมการลดรูป (Reduced Form Equations) สามารถเขียนได้ดังนี้

$$Y_{it} = \frac{\beta_0 + \beta_1}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} \alpha_0 + \frac{\beta_1 \alpha_2}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} Z_{it} + \frac{\beta_2}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} X_{it} + \frac{\beta_1}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} \varepsilon_{2it} + \frac{1}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} \varepsilon_{it} \quad (4.3)$$

$$Y_{2it} = \frac{\alpha_0 + \beta_0 \alpha_1}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} \alpha_1 + \frac{\alpha_1 \beta_2}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} X_{it} + \frac{\alpha_2}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} Z_{it} + \frac{\alpha_1}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} \varepsilon_{it} + \frac{1}{(1 - \beta_1 \alpha_1)} \varepsilon_{2it} \quad (4.4)$$

การวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจมีรูปแบบสมการดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \text{LNGPP}_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \text{LNPOVERTY}_{it} + \beta_2 \text{LNINCOME}_{it} + \beta_3 K_{it} \\ & + \beta_4 \text{EDUCATION}_{it} + \beta_5 \text{LNSAFETY}_{it} + \beta_6 \text{UNION}_{it} + \beta_7 \text{LNCOOP}_{it} \\ & + \beta_8 \text{LNPOLITIC}_{it} + \beta_9 \text{CENTRAL}_{it} + \beta_{10} \text{NORTH}_{it} + \beta_{11} \text{NORTHEAST}_{it} \\ & + \beta_{12} \text{YEAR}_{it} + \sigma_{it} \end{aligned} \quad (4.5)$$

$$\begin{aligned} \text{LNINCOME}_{it} = & \alpha_0 + \alpha_1 \text{LNGPP}_{it} + \alpha_2 \text{LNPOVERTY}_{it} + \alpha_3 K_{it} \\ & + \alpha_4 \text{EDUCATION}_{it} + \alpha_5 \text{LNSAFETY}_{it} + \alpha_6 \text{UNION}_{it} + \alpha_7 \text{LNCOOP}_{it} \\ & + \alpha_8 \text{LNPOLITIC}_{it} + \alpha_9 \text{CENTRAL}_{it} + \alpha_{10} \text{NORTH}_{it} + \alpha_{11} \text{NORTHEAST}_{it} \\ & + \alpha_{12} \text{YEAR}_{it} + \sigma_{i2t} \end{aligned} \quad (4.6)$$

$$\begin{aligned} \text{LNPOVERTY}_{it} = & \gamma_0 + \gamma_1 \text{GPP}_{it} + \gamma_2 \text{LNINCOME}_{it} + \gamma_3 K_{it} \\ & + \gamma_4 \text{EDUCATION}_{it} + \gamma_5 \text{LNSAFETY}_{it} + \gamma_6 \text{UNION}_{it} + \gamma_7 \text{LNCOOP}_{it} \\ & + \gamma_8 \text{LNPOLITIC}_{it} + \gamma_9 \text{CENTRAL}_{it} + \gamma_{10} \text{NORTH}_{it} + \gamma_{11} \text{NORTHEAST}_{it} \\ & + \gamma_{12} \text{YEAR}_{it} + \sigma_{i3t} \end{aligned} \quad (4.7)$$

4.1.2 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากหน่วยงานต่างๆรายจังหวัดยกเว้นกรุงเทพมหานครดังนี้

- 1) ข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมปีพ.ศ. 2545 และ 2547 และข้อมูลรายจ่ายภาครัฐต่อหัวปีงบประมาณ 2547 จากสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

- 2) ข้อมูลรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน จำนวนคนจนด้านรายได้รายจังหวัดปีพ.ศ. 2545 และ 2547 จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ
- 3) ข้อมูลจำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรม ปีพ.ศ. 2545 และ 2547 จากกรมโรงงานอุตสาหกรรม
- 4) ข้อมูลสถิติคดีอาญาปีพ.ศ. 2545 และ 2547 จากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ
- 5) ข้อมูลจำนวนสหภาพแรงงานปีพ.ศ. 2545 และ 2547 จากกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน
- 6) ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานปีพ.ศ. 2545 และ 2547 จากกรมการพัฒนาชุมชน
- 7) ข้อมูลจำนวนองค์กรชุมชนปีพ.ศ. 2547 จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- 8) ข้อมูลจำนวนประชากรปีพ.ศ. 2547 จากกรมการปกครอง

ตัวแปรด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร (GPP PER CAPITA) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน (INCOME) จำนวนคนจนด้านรายได้ (POVERTY) จำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรม (K) และสัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวม (EDUCATION)

การพัฒนาเศรษฐกิจมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในสังคม ดังนั้นตัวแปรที่สะท้อนถึงการพัฒนาเศรษฐกิจในการศึกษาคั้งนี้จะพิจารณาออกเป็นสามระดับคือ ตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร ตัวแปรรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน และตัวแปรจำนวนคนจนด้านรายได้ กล่าวคือตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเป็นตัวแปรที่แสดงถึงกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการซึ่งเป็นตัวชี้วัดถึงภาวะทางเศรษฐกิจในระดับจังหวัด ขณะที่ตัวแปรรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเป็นตัวแปรที่แสดงถึงความสามารถในการใช้จ่ายหรืออำนาจซื้อสินค้าและบริการของครัวเรือน และตัวแปรจำนวนคนจนด้านรายได้เป็นตัวแปรที่แสดงถึงระดับความยากจนของประชาชนในระดับจังหวัด

ตัวแปรทุนทางสังคมได้แก่ สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (SAFETY) สหภาพแรงงาน (UNION) สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น (COOP) และสัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง (POLITIC)

สำหรับตัวแปรสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นตัวแปรที่แสดงถึงความปลอดภัยจากการเกิดเหตุอาชญากรรม ความซื่อสัตย์และความสามารถไว้นื้อเชื่อใจระหว่างกันของประชาชน ทำให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตและทำกิจกรรมต่างๆในสังคมได้อย่างวางใจ ตัวแปรสภาพแรงงานเป็นตัวแปรที่สะท้อนถึงการรวมตัวของแรงงานที่ทำงานในองค์กรเดียวกันเพื่อปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ที่พึงมีจากการทำงานในองค์กรนั้นๆ ตัวแปรสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นตัวแปรที่สะท้อนถึงประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ เพราะประชาชนมีจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตนที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ และตัวแปรสัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมในสังคมของประชาชนซึ่งสำนึกในหน้าที่ของตนตามวิถีทางในระบบประชาธิปไตย

ตัวแปรภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และปื้ที่ศึกษา

σ_{1ii} คือ ค่าความคาดเคลื่อนในสมการที่ 4.5 σ_{2ii} คือ ค่าความคาดเคลื่อนในสมการที่

4.6 σ_{3ii} คือ ค่าความคาดเคลื่อนในสมการที่ 4.7

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.1 สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2545 และ 2547

ตัวแปร	ค่าต่ำสุด		ค่าสูงสุด		ค่าเฉลี่ย		ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
	2545	2547	2545	2547	2545	2547	2545	2547
GPP	14,785	17,497	525,293	691,077	71,573.21	86,592.64	84,584.18	106,629.83
POVERTY	0	0	470,800	458,600	82,374.67	92,936.00	103,413.23	99,422.43
INCOME	6,045	8,095	29,119	26,658	11,794.29	13,003.64	4,161.11	3,785.24
DEBT	49,404	35,896	367,507.00	440,115	116,781.97	142,258.80	59,912.06	64,183.55
K	0.05	0.05	30.15	70.16	3.11	4.49	5.77	10.89
EDUCATION	0.15	0.21	0.62	0.66	0.32	0.36	0.09	0.08

ตารางที่ 4.2 สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรทุนทางสังคมปี พ.ศ. 2545 และ 2547

ตัวแปร	ค่าต่ำสุด		ค่าสูงสุด		ค่าเฉลี่ย		ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน		จำนวนตัวอย่างตัวแปรหุ่น=1	
	2545	2547	2545	2547	2545	2547	2545	2547	2545	2547
SAFETY	0.1685	0.1029	1.3370	1.6589	0.63	0.4065	0.2952	0.2446		
UNION	0	0	0.4600	0.5200	0.0100	0.0200	0.0600	0.0600	37	43
COOP	0.7300	0.8000	0.9500	0.9800	0.8700	0.9200	0.0600	0.0500		
POLITIC	0.9400	0.9600	0.9900	1.0000	0.9700	0.9800	0.0100	0.0100		

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.1.3 สมมติฐานการวิจัย

จากระบบสมการตัวแบบหลายสมการมีสมมติฐานของตัวแปรต่างๆดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.3 อธิบายสมมติฐานของตัวแปรในแบบจำลองของสมการที่ 4.5

ตัวแปร	สมมติฐาน	เหตุผล
จำนวนคนจนด้านรายได้	-	จำนวนคนจนด้านรายได้ส่งผลให้มีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน	+	รายได้เพิ่มขึ้นทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น
จำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรม	+	การเพิ่มจำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรมทำให้การลงทุนเพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น
สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวม	+	สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมเพิ่มขึ้นทำให้มีรายได้เพื่อใช้จ่ายในการบริโภคเพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น
สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	+	สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเพิ่มขึ้นทำให้เกิดความไว้วางใจในการใช้จ่ายของประชาชนและการลงทุนของภาคเอกชนส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น
จำนวนสภาพแรงงาน	+	จำนวนสภาพแรงงานเพิ่มขึ้นทำให้มีความสามารถในการต่อรองด้านค่าจ้างและสวัสดิการเพิ่มขึ้นทำให้การใช้จ่ายของประชาชนเพิ่มขึ้นส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น
สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น	+	สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นเพิ่มขึ้นทำให้มีการช่วยเหลือกันในท้องถิ่นในด้านความรู้ การปรับปรุงการผลิต และเพิ่มรายได้ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น
สัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง	+/-	เนื่องจากประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกตั้งซึ่งตอบสนองต่อนโยบายของพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองท้องถิ่นได้ต่างกันในแต่ละพื้นที่
ภูมิภาค	+	ภูมิภาคที่เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมีความเป็นเมืองสูงจะมีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น
ปีพ.ศ. 2545	-	ทุนทางสังคมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.4 อธิบายสมมติฐานของตัวแปรในแบบจำลองของสมการที่ 4.6

ตัวแปร	สมมติฐาน	เหตุผล
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร	+	ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น
จำนวนคนจนด้านรายได้	-	จำนวนคนจนด้านรายได้ลดลงทำให้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น
จำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรม	+	การเพิ่มจำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรมทำให้การลงทุนเพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น
สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวม	+	สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมเพิ่มขึ้นส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น
สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	+	สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเพิ่มขึ้นทำให้เกิดความไว้วางใจในการใช้จ่ายของประชาชนและการลงทุนของภาคเอกชนส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนของผู้ผลิตและแรงงานเพิ่มขึ้น
จำนวนสภาพแรงงาน	+	จำนวนสภาพแรงงานเพิ่มขึ้นทำให้มีความสามารถในการต่อรองด้านค่าจ้างและสวัสดิการเพิ่มขึ้นทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนของแรงงานเพิ่มขึ้น
สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น	+	สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นเพิ่มขึ้นทำให้มีการช่วยเหลือกันในท้องถิ่นในด้านความรู้ การปรับปรุงการผลิต ซึ่งส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น
สัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง	+/-	เนื่องจากประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกตั้งซึ่งตอบสนองต่อนโยบายของพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองท้องถิ่นได้ต่างกันในแต่ละพื้นที่
ภูมิภาค	+	ภูมิภาคที่เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมีความเป็นเมืองสูงจะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น
ปีพ.ศ. 2545	-	ทุนทางสังคมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.5 อธิบายสมมติฐานของตัวแปรในแบบจำลองของสมการที่ 4.7

ตัวแปร	สมมติฐาน	เหตุผล
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร	-	ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้นมาจากการมีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้มีจำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน	-	รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้นทำให้มีจำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง
จำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรม	+	การเพิ่มจำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรมทำให้การลงทุนเพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้จำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง
สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวม	+	สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมเพิ่มขึ้นส่งผลให้จำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง
สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	+	สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเพิ่มขึ้นทำให้เกิดความไว้วางใจในการใช้จ่ายของประชาชนและการลงทุนของภาคเอกชนส่งผลให้จำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง
จำนวนสภาพแรงงาน	-	จำนวนสภาพแรงงานเพิ่มขึ้นทำให้มีความสามารถในการต่อรองด้านค่าจ้างและสวัสดิการเพิ่มขึ้นทำให้มีจำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง
สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น	-	สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นเพิ่มขึ้นทำให้มีการช่วยเหลือกันในท้องถิ่นในด้านความรู้ การปรับปรุงการผลิตซึ่งส่งผลให้จำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง
สัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง	+/-	เนื่องจากประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกตั้งซึ่งตอบสนองต่อนโยบายของพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองท้องถิ่นได้ต่างกันในแต่ละพื้นที่
ภูมิภาค	-	ภูมิภาคที่เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมีความเป็นเมืองสูงจะมีจำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง
ปีพ.ศ. 2545	-	ทุนทางสังคมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทำให้มีจำนวนคนจนด้านรายได้ลดลง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2 ผลการศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากตารางที่ 4.6 ผลกระทบของทุนทางสังคมที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ผลการวิเคราะห์พบว่าปัจจัยทุนทางสังคมมีผลกระทบไม่ชัดเจนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากแบบจำลองพบว่าปัจจัยจำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรมมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เฉพาะตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร หมายความว่าจังหวัดที่มีการลงทุนในอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นจะทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ตามปัจจัยจำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรมไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนและจำนวนคนจนด้านรายได้

ขณะที่ปัจจัยสัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนและมีทิศทางลบต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ ซึ่งหมายความว่าจังหวัดที่มีแรงงานมีความรู้มีแนวโน้มที่จะมีรายได้ในระดับสูงและมีจำนวนคนจนลดลง แต่ปัจจัยสัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร

สำหรับตัวแปรทุนทางสังคมจากแบบจำลองพบว่า มีเฉพาะปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเท่านั้นที่มีผลต่อทุกตัวแปรทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามผลการศึกษาพบว่าปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีผลไม่เป็นไปตามสมมติฐาน กล่าวคือปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีผลในเชิงลบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หมายความว่าจังหวัดที่มีสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินต่ำจะเป็นจังหวัดที่มีเศรษฐกิจดีและครัวเรือนมีรายได้ในระดับสูงและในทางตรงกันข้ามปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีผลเชิงบวกต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 หมายความว่าจังหวัดที่มีสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูงมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนคนจนสูง ดังนั้นสามารถอธิบายได้ว่าปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาความยากจน

ปัจจัยการมีสภาพแรงงานมีผลในเชิงบวกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร กล่าวคือการมีสภาพแรงงานเพิ่มขึ้นมีส่วนช่วยในการเพิ่มความสามารถในการผลิตสินค้าและบริการในระดับจังหวัดได้ แต่ผลการศึกษาพบว่าการมีสภาพแรงงานไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร และการมีสภาพแรงงานมีผลในเชิงลบต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อ

ครัวเรือนแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าการมีสหภาพแรงงานซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของแรงงานเพื่อปกป้องและรักษาผลประโยชน์จากการทำงาานนั้นไม่สามารถมีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนได้ และปัจจัยการมีสหภาพแรงงานมีผลในเชิงบวกต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ที่นัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าการมีสหภาพแรงงานนั้นมีแนวโน้มที่จะไม่สามารถลดจำนวนคนจนได้ เนื่องจากสหภาพแรงงานนั้นเป็นตัวแทนของการรวมกลุ่มของลูกจ้างซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น ดังนั้นปัจจัยการมีสหภาพแรงงานจึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนได้

ปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลในเชิงลบต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ที่นัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 หมายความว่าจังหวัดที่มีสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมสูงมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนคนจนต่ำ ขณะที่ปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลเชิงบวกต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน ซึ่งหมายความว่ากรณีที่ครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นสูงมีแนวโน้มที่จะช่วยเพิ่มรายได้ในครัวเรือนได้แต่อย่างไรก็ตามผลการศึกษาดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

และปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลไม่เป็นไปตามสมมติฐานต่อตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร กล่าวคือปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลในเชิงลบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ หมายความว่าครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นในระดับสูงมีแนวโน้มที่จะไม่สามารถเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรได้

ขณะที่ปัจจัยสัดส่วนคนที่มิสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรที่ระดับ 0.05 ซึ่งหมายความว่าจังหวัดที่สัดส่วนคนที่มิสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูงมีแนวโน้มที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น ในทางตรงกันข้ามปัจจัยสัดส่วนคนที่มิสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีผลไม่ตรงตามสมมติฐานต่อตัวแปรรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนและตัวแปรจำนวนคนจนด้านรายได้ กล่าวคือปัจจัยสัดส่วนคนที่มิสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีทิศทางลบต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนและมีทิศทางบวกต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ผล แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับปัจจัยภูมิภาคพบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทิศทางลบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจน้อยกว่าในภาคอื่นๆของประเทศ ขณะที่ในภาคกลางมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 ต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน แต่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผลในทิศทางลบอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าในภาคกลางเป็นภาคที่ครัวเรือนมีรายได้สูงกว่าภาคอื่นๆของประเทศ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทิศทางบวกต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ซึ่งมีผลในทิศทางบวกเช่นกันแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิตินั้น กล่าวได้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีจำนวนคนจนมากกว่าภาคอื่นๆของประเทศ

ตารางที่ 4.6 ผลการวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

Variables	LNGPP PER CAPITA		LNINCOME		LNPOVERTY	
	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.
CONSTANT	9.8793 ***	3.9853	8.3621 ***	17.3531	16.9775 ***	2.8817
Economic						
LNGPP PER CAPITA			0.0381	1.2774	-0.1731	-0.6099
LNPOVERTY	-0.0038	-0.0699	-0.0007	-0.0321		
LNINCOME	0.0223	0.1015			-0.2894	-0.3353
K	0.0362 ***	10.2896	0.0003	0.1486	0.0122	1.0100
EDUCATION	0.9453	2.1879	1.4531 ***	6.5381	-5.2622 ***	-3.6173
Social Capital						
LNSAFETY	-0.5749 ***	-6.4272	-0.1531 ***	-3.3034	0.6115 **	2.0456
UNION	0.0438	0.7444	-0.0073	-0.2380	0.4554 **	2.3240
LNCOOP	-0.0841	-0.1508	0.0686	0.2380	-4.4068 **	-2.3473
LNPOLITIC	5.5145 *	1.9027	-0.1817	-0.1197	6.6225	0.6733
Region						
CENTRAL ¹	0.0300	0.3663	0.0715 *	1.7599	-0.0062	-0.0225
NORTH	0.0114	0.1132	-0.0720	-1.3891	0.5096	1.5547
NORTHEAST	-0.3422 ***	-2.6530	-0.0562	-0.8419	1.1542 ***	2.9775
YEAR2002	0.2314 ***	2.7394	0.0186	0.4616	-0.9606 ***	-3.8162
No. of observations	147		147		144	
R-squared	0.8651		0.7688		0.5691	
Adjusted R-squared	0.8530		0.7481		0.5297	
F-statistic	71.5892		37.1352		14.4207	
Durbin-Watson statistic	2.0963		2.3337		1.9108	

หมายเหตุ: (1)*, **, *** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.1, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

(2)¹ ไม่รวมกรุงเทพมหานคร

เมื่อจัดรูปเป็นสมการลดรูปซึ่งจะสามารถพิจารณาผลกระทบของตัวแปรต่างๆที่มีต่อเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจได้โดยมีรูปแบบสมการดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned} LN\text{GPP}_{it} = & 10.0258 + 0.0374K_{it} + 1.0009\text{EDUCATION}_{it} - 0.5818\text{LNSAFETY}_{it} \\ & + 0.0420\text{UNION}_{it} - 0.0657\text{LNCOOP}_{it} + 5.4935\text{LNPOLITIC}_{it} + 0.0318\text{CENTRAL}_{it} \\ & + 0.0077\text{NORTH}_{it} - 0.3484\text{NORTHEAST}_{it} + 0.2359\text{YEAR}_{it} \end{aligned} \quad (4.8)$$

$$\begin{aligned} LN\text{INCOME}_{it} = & 9.0841 + 0.0016K_{it} + 1.4950\text{EDUCATION}_{it} - 0.1757\text{LNSAFETY}_{it} \\ & - 0.0060\text{UNION}_{it} + 0.0694\text{LNCOOP}_{it} + 0.0226\text{LNPOLITIC}_{it} + 0.0728\text{CENTRAL}_{it} \\ & - 0.0720\text{NORTH}_{it} - 0.0139\text{NORTHEAST}_{it} + 0.0284\text{YEAR}_{it} \end{aligned} \quad (4.9)$$

$$\begin{aligned} LN\text{POVERTY}_{it} = & 12.6571 + 0.0054K_{it} - 5.8413\text{EDUCATION}_{it} \\ & + 0.759489\text{LNSAFETY}_{it} + 0.447832\text{UNION}_{it} - 4.39559\text{LNCOOP}_{it} \\ & + 5.639908\text{LNPOLITIC}_{it} - 0.03256\text{CENTRAL}_{it} + 0.526759\text{NORTH}_{it} \\ & + 1.229297\text{NORTHEAST}_{it} - 1.00501\text{YEAR}_{it} \end{aligned} \quad (4.10)$$

เมื่อพิจารณาสมการดังกล่าวพบว่า ปัจจัยเงินลงทุนสะสมของโรงงานอุตสาหกรรมมีผลต่อการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรและรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน แต่ไม่สามารถลดความยากจนพร้อมกันได้ สามารถอธิบายได้ว่าเมื่อเงินลงทุนสะสมของโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น 1 เปอร์เซ็นต์จะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น 0.04 เปอร์เซ็นต์และทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น 0.002 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่การศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถใช้ได้สำหรับทุกเป้าหมายพร้อมกัน กล่าวคือสัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปหรือเมื่อมีแรงงานมีความรู้เพิ่มขึ้น 1 เปอร์เซ็นต์ จะทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น 1 เปอร์เซ็นต์และทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1.50 เปอร์เซ็นต์ และสามารถลดจำนวนคนจนได้ 5.84 เปอร์เซ็นต์ พร้อมๆกัน

เมื่อพิจารณาปัจจัยทุนทางสังคมพบว่าปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การมีสภาพแรงงาน สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น และสัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งมีผลดังนี้

ปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มรายได้แก่ท้องถิ่นได้เนื่องจากเมื่อสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูงขึ้น

1 เปอร์เซนต์ จะเพิ่มจำนวนคนจน 0.76 เปอร์เซนต์ แต่ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรลดลง 0.58 เปอร์เซนต์ และทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนลดลง 0.18 เปอร์เซนต์

ขณะที่การมีสหภาพแรงงานเพิ่มขึ้น 1 เปอร์เซนต์สามารถเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร 0.04 เปอร์เซนต์ เพิ่มจำนวนคนจน 0.45 เปอร์เซนต์ แต่ทำให้รายได้ลดลง 0.006 เปอร์เซนต์

ปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถแก้ปัญหาความยากจนและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนได้ กล่าวคือเมื่อมีคนในชุมชนมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น 1 เปอร์เซนต์จะลดจำนวนคนจนได้ 4.40 เปอร์เซนต์และทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น 0.07 เปอร์เซนต์ แต่ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรลดลง 0.07 เปอร์เซนต์

และเมื่อพิจารณาปัจจัยสัดส่วนคนที่มีสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งพบว่าสามารถเพิ่มรายได้และเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรได้ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ เมื่อสัดส่วนคนที่มีสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้น 1 เปอร์เซนต์ จะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น 5.45 เปอร์เซนต์ และทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น 0.02 เปอร์เซนต์ แต่ทำให้คนยากจนเพิ่มขึ้นถึง 5.64 เปอร์เซนต์

เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาระหว่างปัจจัยทุนทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งตัวแปรที่สะท้อนการพัฒนาเศรษฐกิจได้แก่ ตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร ตัวแปรรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน และตัวแปรจำนวนคนจนด้านรายได้ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยการมีสหภาพแรงงานและปัจจัยสัดส่วนคนที่มีสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้นที่มีผลต่อการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร กล่าวคือปัจจัยดังกล่าวสามารถเพิ่มการผลิตสินค้าและบริการได้ ในขณะที่ปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นและปัจจัยสัดส่วนคนที่มีสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งสามารถเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนได้ และเฉพาะปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจน

เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาระหว่างปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นกับตัวแปรทุนทางสังคมตัวแปรอื่น กล่าวคือเมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาระหว่างปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อ

ประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นกับปัจจัยการมีสภาพแรงงาน พบว่าปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยทุนทางสังคมที่เป็นเรื่องใกล้ชิดกับคนส่วนใหญ่ในสังคมมากกว่า เนื่องจากเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ ซึ่งมีความใกล้ชิดกันทั้งในลักษณะที่เกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ ความคล้ายคลึงกันในเรื่องค่านิยม ประเพณี และมีความไว้วางใจกัน อันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นนั้นๆ ตัวแปรดังกล่าวจึงเห็นผลได้ชัดเจนกล่าวคือสามารถเพิ่มรายได้ของครัวเรือนได้และสามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ ในขณะที่ปัจจัยการมีสภาพแรงงานซึ่งเป็นเรื่องของการรวมตัวเฉพาะกลุ่มลูกจ้างที่ส่วนใหญ่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม ตัวแปรดังกล่าวจึงมีผลต่อการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพียงอย่างเดียว

ดังนั้นในการใช้ปัจจัยทุนทางสังคมเพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจเกิดปัญหาแลกเปลี่ยนได้แลกเปลี่ยน (Trade off) หมายความว่าหากต้องการใช้ปัจจัยทุนทางสังคมในการบรรลุเป้าหมายหนึ่งก็จะส่งผลกระทบต่ออีกเป้าหมายหนึ่งด้วย เนื่องจากไม่มีปัจจัยทุนทางสังคมใดที่สามารถใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจพร้อมกันได้

ตัวแปรทุนทางสังคมที่ใช้ในการศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ สัดส่วนความพลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สภาพแรงงาน สภาพแรงงาน สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นและสัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง เป็นตัวแปรที่สะท้อนถึงลักษณะทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยโดยทั่วไป

ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดในการใช้ข้อมูลตัวแปรทุนทางสังคม โดยข้อมูลที่ใช้จะต้องเป็นข้อมูลในระดับจังหวัด และต้องเข้ากับข้อมูลของตัวแปรทางเศรษฐกิจตัวอื่น ทำให้มีข้อมูลที่น่ามาใช้ศึกษารายปีได้เพียงปี พ.ศ. 2545 และ 2547 และยังมีตัวแปรทุนทางสังคมอื่นที่ไม่ได้นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เช่น จำนวนวัดหรือองค์กรทางศาสนา จำนวนองค์กรสาธารณประโยชน์ จำนวนเครือข่ายองค์กรชุมชน สัดส่วนครัวเรือนมีคนเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านและตำบล จำนวนคนที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ และข้อมูลการใช้เวลาในการให้บริการชุมชน เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 การก่อตัวขึ้นใหม่ของทุนทางสังคม

การศึกษาในส่วนแรกเป็นการศึกษาถึงผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จากผลการศึกษาดังกล่าวทำให้ทราบถึงผลกระทบของตัวแปรทุนทางสังคมในแต่ละตัวแปรที่มีต่อตัวแปรที่สะท้อนเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยไม่มีปัจจัยทุนทางสังคมใดที่สามารถใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจพร้อมๆกันได้

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการพัฒนาในประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในหลายด้าน มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น แต่การพัฒนาที่ขาดความสมดุล มีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ทำให้เกิดปัญหาบางอย่างซึ่งสมเช่นปัญหาความยากจน ปัญหาด้านหนี้สินและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้นอกจากมีการแก้ปัญหาโดยภาครัฐแล้ว ขณะเดียวกันภาคประชาชนก็มีการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาลงและป้องกัน โดยเริ่มต้นจากคนในชุมชนรวมตัวกันสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหาพร้อมกัน นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มและองค์กรในหลายรูปแบบ เช่นการรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจชุมชน ธนาคารหมู่บ้าน และสหกรณ์ เป็นต้น กล่าวคือการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้เกิดการก่อตัวขึ้นใหม่ของทุนทางสังคม ดังนั้นในส่วนนี้จึงเป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคมใดบ้างที่มีผลต่อการก่อตัวขึ้นใหม่ของทุนทางสังคมกรณีการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน

4.3.1 แบบจำลองโลจิสต์ (Logit model)

การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดทุนทางสังคมกรณีการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน เป็นการศึกษาที่ตัวแปรตามมี 2 แบบคือ มีหรือไม่มีองค์กร โดยตัวแปรอิสระคือตัวแปรด้านเศรษฐกิจและตัวแปรภูมิภาค โดยสามารถเขียนอยู่ในรูปของสมการดังนี้

$$Y_i^* = \beta_1 + \beta_2 X_{i2} + u_i \quad (4.11)$$

Y_i คือ ตัวแปรหุ่น (Dummy variable) ที่มีเงื่อนไขดังนี้

$$Y_i = \begin{cases} 1, & \text{ถ้า } Y_i^* > 0 \\ 0 & \end{cases}$$

β_1 และ β_2 เป็นพารามิเตอร์ที่ถูกประมาณการโดยที่ u_i คือค่าความคลาดเคลื่อน กำหนดให้มีฟังก์ชันการกระจายตัวดังนี้

$$F(\beta_1 + \beta_2 X_{i2}) = \frac{1}{1 + \exp(-\beta_1 - \beta_2 X_{i2})}$$

$$\text{ดังนั้น } P_i = \frac{1}{1 + \exp(-(-\beta_1 - \beta_2 X_{i2} + u_i))}$$

4.3.2 แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน

การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดทุนทางสังคมกรณีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินมีรูปแบบสมการดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned} OLSON_i = & \varphi_1 + \varphi_2 LNGPP_i + \varphi_3 LNINCOME_i + \varphi_4 LNDEBT_i \\ & + \varphi_5 LNPOVERTY_i + \varphi_6 K_i + \varphi_7 EDUCATION_i \\ & + \varphi_8 DEPENDENCYRATIO_i + \varphi_9 GOVERNMENTEXPENDITURE_i \\ & + \varphi_{10} CENTRAL_i + \varphi_{11} NORTH_i + \varphi_{12} NORTHEAST_i + \iota_{1i} \end{aligned} \quad (4.12)$$

$$\begin{aligned} PUTNAM_i = & \pi_1 + \pi_2 LNGPP_i + \pi_3 LNINCOME_i + \pi_4 LNDEBT_i \\ & + \pi_5 LNPOVERTY_i + \pi_6 K_i + \pi_7 EDUCATION_i \\ & + \pi_8 DEPENDENCYRATIO_i + \pi_9 GOVERNMENTEXPENDITURE_i \\ & + \pi_{10} CENTRAL_i + \pi_{11} NORTH_i + \pi_{12} NORTHEAST_i + \iota_{2i} \end{aligned} \quad (4.13)$$

ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลรายจังหวัดยกเว้นกรุงเทพมหานครของปีพ.ศ.2547 กำหนดให้ตัวแปรด้านเศรษฐกิจได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน จำนวนคนจนด้านรายได้ มูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ จำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรม สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวม อัตราการพึ่งพิง และรายจ่ายภาครัฐปีงบประมาณ 2547

กำหนดให้ $OLSON_i = 1$ คือจังหวัดที่มีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน $OLSON_i = 0$ คือจังหวัดที่ไม่มีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน

$PUTNAM_i = 1$ คือจังหวัดที่มีองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน $PUTNAM_i = 0$ คือจังหวัดที่ไม่มีองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน

และ ι_{1i} คือค่าความคาดเคลื่อนในสมการที่ 4.12 ι_{2i} คือค่าความคาดเคลื่อนในสมการที่ 4.13

4.3.3 สมมติฐานการวิจัย

จากแบบจำลองโลจิสติกส์สมมติฐานของตัวแปรต่างๆดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.7 อธิบายสมมติฐานของตัวแปรในแบบจำลองของสมการที่ 4.12 - 4.13

ตัวแปร	สมมติฐาน	เหตุผล
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร	+/-	จังหวัดที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำทำให้มีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงแต่จะมีผลได้ทั้งสองทิศทางสำหรับองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน	+/-	จังหวัดที่ประชากรมีรายได้น้อยทำให้มีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงแต่จะมีผลได้ทั้งสองทิศทางสำหรับองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน
จำนวนคนจนด้านรายได้	+/-	จังหวัดที่ประชากรมีความยากจนสูงส่งผลให้มีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงแต่จะมีผลได้ทั้งสองทิศทางสำหรับองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน
มูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้	+/-	ครัวเรือนมีหนี้สินสูงมีแนวโน้มองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงแต่จะมีผลได้ทั้งสองทิศทางสำหรับองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน
จำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรม	-	การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมต่ำสะท้อนว่าเป็นจังหวัดที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่ำจึงมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง
สัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวม	-	แรงงานที่มีความรู้มีน้อยแสดงว่าเป็นจังหวัดที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่ำจึงมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง
อัตราการพึ่งพิง	+	จังหวัดที่มีประชากรวัยเด็กและชราสูงทำให้ประชากรวัยทำงานต้องรับภาระค่าใช้จ่ายสูงดังนั้นทำให้มีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงแต่สำหรับองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินจะมีผลได้ทั้งสองทิศทาง
รายจ่ายภาครัฐปีงบประมาณ 2547	+/-	จังหวัดที่ได้รับเงินจากภาครัฐน้อยทำให้มีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงแต่สำหรับองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินจะมีผลได้ทั้งสองทิศทาง

4.3.4 ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินโดยใช้แบบจำลองโลจิสต์มีผลดังต่อไปนี้

1) แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน (Olson) จากตารางที่ 1¹ มีทั้งหมด 16 แบบจำลอง

แบบจำลองที่ 1.1-1.4 เป็นการพิจารณารายจ่ายภาครัฐต่อหัวปีงบประมาณ 2547 ซึ่งในแบบจำลองที่ 1.1 พบว่าปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรมีทิศทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน ขณะที่ปัจจัยสัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมและอัตราการทิ้งพิงมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.1 และ 0.05 ตามลำดับ ซึ่งอธิบายได้ว่าจังหวัดที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำ มีแรงงานที่มีความรู้และมีอัตราการทิ้งพิงสูงมีแนวโน้มที่จะมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงกว่าจังหวัดที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ขณะที่ปัจจัยจำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรมมีทิศทางบวกและรายจ่ายภาครัฐต่อหัวปีงบประมาณ 2547 มีทิศทางลบต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด ในแบบจำลองที่ 1.2 และ 1.3 พบว่าปัจจัยรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนและมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้มีทิศทางลบและในแบบจำลองที่ 1.4 ปัจจัยจำนวนคนจนด้านรายได้มีทิศทางบวกต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน กล่าวคือจังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนต่ำ มูลค่าหนี้สินต่ำแต่จำนวนคนจนด้านรายได้สูงมีแนวโน้มมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

และเมื่อพิจารณารายจ่ายภาครัฐให้ละเอียดยิ่งขึ้น ตามแบบจำลองที่ 2.1-2.4 กล่าวคือเมื่อแบ่งรายจ่ายภาครัฐต่อหัวปีงบประมาณ 2547 ออกเป็น 2 แบบคือ G type 1 ซึ่งเป็นรายจ่ายภาครัฐด้านเศรษฐกิจ โดยคำนวณจากหมวด การซื้อเพลิงและพลังงาน การเกษตร ซึ่ง G type 1 และ G type 2 เป็นรายจ่ายภาครัฐด้านสังคม G type 2 คำนวณจาก การศึกษา การสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ การเคหะและชุมชน และการศาสนาวัฒนธรรมและนันทนาการ

พบว่าในแบบจำลองที่ 2.1 ปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรมีทิศทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ปัจจัยอัตราการทิ้งพิงมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่

¹ ดูรายละเอียดตารางที่ 1 ในภาคผนวก

ระดับ 0.05 ปัจจัย G type1 ซึ่งเป็นรายจ่ายภาครัฐด้านเศรษฐกิจมีทิศทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ ปัจจัย G type 2 ซึ่งเป็นรายจ่ายภาครัฐด้านสังคมมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน หมายความว่าจังหวัดที่มีรายจ่ายภาครัฐด้านเศรษฐกิจต่ำขณะที่มีรายจ่ายภาครัฐด้านสังคมสูงจะมีแนวโน้มที่จะมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง

แบบจำลองที่ 3.1-3.4 เป็นการพิจารณาเฉพาะรายจ่ายภาครัฐด้านเศรษฐกิจ พบว่าในแบบจำลองที่ 3.1 มีผลไปในทิศทางเดียวกับแบบจำลองที่ 2.1 กล่าวคือ ปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรและปัจจัยรายจ่ายภาครัฐด้านเศรษฐกิจมีทิศทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ปัจจัยสัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมและอัตราการพึ่งพิงมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน

แบบจำลองที่ 4.1-4.4 เป็นการพิจารณาเฉพาะรายจ่ายภาครัฐด้านสังคม พบว่าในแบบจำลองที่ 4.1 ปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรและมีทิศทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ปัจจัยสัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมและอัตราการพึ่งพิงมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน ขณะที่ปัจจัยรายจ่ายภาครัฐด้านสังคมมีทิศทางบวกแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

สรุปได้ว่าในแบบจำลองที่ 1.1, 2.1 3.1 และ 4.1 ปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรมีทิศทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน หมายความว่าจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรต่ำจะมีโอกาสเกิดองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง

จากแบบจำลองที่ 1.2, 2.2, 3.2 และ 4.2 ปัจจัยรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน มีทิศทางลบโดยจังหวัดที่มีรายได้ครัวเรือนต่ำจะมีแนวโน้มมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง แต่อย่างไรก็ตามปัจจัยรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

แบบจำลองที่ 1.3, 3.3 และ 4.3 สำหรับปัจจัยมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ พบว่ามีทิศทางลบต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและเฉพาะแบบจำลองที่ 2.3 เท่านั้นที่มีทิศทางบวก แต่ปัจจัยมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

และแบบจำลองที่ 1.4, 2.4, 3.4 และ 4.4 ปัจจัยจำนวนคนจนด้านรายได้ พบว่ามีทิศทางบวกต่อการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินหมายความว่าจังหวัดที่มีจำนวนคนจนสูงจะมี

แนวโน้มมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง แต่ปัจจัยจำนวนคนจนด้านรายได้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลน่าสนใจคือปัจจัยอัตราการพึ่งพิง ในทุกแบบจำลองพบว่าอัตราการพึ่งพิงมีทิศทางบวกต่อการเกิดองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และที่ระดับ 0.1 ในบางแบบจำลอง กล่าวคือจังหวัดที่มีประชากรวัยเด็กและชราสูงเป็นจังหวัดที่มีแนวโน้มมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงด้วย ขณะที่ปัจจัยรายจ่ายภาครัฐพบว่ากรณีรายจ่ายภาครัฐต่อหัว และรายจ่ายภาครัฐกรณี G type1 ซึ่งเป็นการใช้จ่ายภาครัฐทางด้านเศรษฐกิจจะมีทิศทางลบต่อการเกิดองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน ส่วนรายจ่ายภาครัฐกรณี G type 2 ซึ่งเป็นการใช้จ่ายภาครัฐทางด้านสังคมจะมีทิศทางบวกต่อการเกิดองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินขององค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน

สรุปได้ว่าจังหวัดที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับต่ำเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินเกิดขึ้น เนื่องจากการมีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรและมีรายได้ต่ำ แต่มีอัตราการพึ่งพิงของประชากรวัยเด็กและวัยชราสูง ตลอดจนเป็นจังหวัดที่มีการใช้จ่ายภาครัฐต่อหัวหมวดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจต่ำ องค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินซึ่งได้แก่กลุ่มองค์กรการเงินและกลุ่มธุรกิจชุมชน/อาชีพ โดยที่กลุ่มองค์กรการเงินมีกิจกรรมด้านการเงินเป็นหลัก เช่น การออม การกู้ยืม และสวัสดิการด้านการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น ขณะที่กลุ่มธุรกิจชุมชน/อาชีพคือองค์กรที่คนในชุมชนรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้ร่วมกันเช่น กลุ่มแม่บ้านที่ทำเรื่องอาชีพ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ และกลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น องค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินจึงเป็นเครื่องมือของภาคประชาชนอย่างหนึ่ง โดยเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นองค์กร เพื่อพยายามแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

2) แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน (Putnam) จากตารางที่ 2² มีทั้งหมด 8 แบบจำลองโดยแบบจำลองโดยแบบจำลองที่ 5.1-5.4 จะเป็นการพิจารณากรณีรายจ่ายภาครัฐต่อหัวปีงบประมาณ 2547 แบบจำลองที่ 6.1-6.4 จะเป็นการพิจารณากรณีรายจ่ายภาครัฐต่อหัว ปีงบประมาณ 2547 แบ่งออกเป็น 2 แบบคือ G type 1 และ G type 2

² ดูรายละเอียดตารางที่ 2 ในภาคผนวก

จากผลการวิเคราะห์พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจมีผลไม่ชัดเจนต่อการมีองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินเนื่องจากไม่มีตัวแปรใดที่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรมีทิศทางของเครื่องหมายไม่ชัดเจนโดยในแบบจำลองที่ 5.1 พบว่ามีทิศทางบวกในขณะที่แบบจำลอง 6.1 มีทิศทางลบและไม่มีความนัยสำคัญทางสถิติ

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน จากผลการวิเคราะห์ในแบบจำลองที่ 5.2 และ 5.2 พบว่ามีทิศทางบวกและไม่มีความนัยสำคัญทางสถิติหมายความว่าจังหวัดที่มีรายได้ครัวเรือนสูงจะมีแนวโน้มมีองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง

มูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้จากผลการวิเคราะห์ในแบบจำลองที่ 5.3 และ 6.3 พบว่ามีทิศทางลบและไม่มีความนัยสำคัญทางสถิติหมายความว่าจังหวัดที่มีหนี้ต่ำจะมีแนวโน้มมีองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง

จำนวนคนจนด้านรายได้จากผลการวิเคราะห์ในแบบจำลองที่ 5.4 และ 6.4 พบว่ามีทิศทางบวกหมายความว่าจังหวัดที่มีจำนวนคนจนสูงจะมีแนวโน้มมีองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินสูงแต่อย่างไรก็ตามปัจจัยจำนวนคนจนด้านรายได้ไม่มีความนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

ส่วนปัจจัยอื่นๆพบว่าอัตราการพึ่งพิงมีทิศทางลบในทุกแบบจำลองและเมื่อพิจารณากรณีพิจารณารายจ่ายภาครัฐต่อหัวปีงบประมาณ 2547 ในแบบจำลองที่ 5.1-5.4 พบว่ามีทิศทางบวกต่อการเกิดองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน แต่เมื่อแยกพิจารณารายจ่ายภาครัฐต่อหัวปีงบประมาณ 2547 ออกเป็น 2 แบบ คือ G type 1 และ G type 2 ในแบบจำลองที่ 6.1-6.4 พบว่า G type 1 ซึ่งเป็นรายจ่ายภาครัฐด้านเศรษฐกิจมีทิศทางลบต่อการเกิดองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน ขณะที่ G type 2 ซึ่งเป็นรายจ่ายภาครัฐด้านสังคมมีทิศทางบวกต่อการเกิดองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน สามารถอธิบายได้ว่าภาครัฐนั้นมีบทบาททั้งส่งเสริมและบั่นทอนต่อการมีองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินได้และเมื่อพิจารณาตัวแปรด้านภูมิภาคพบว่าภาคกลางมีแนวโน้มมีองค์การที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินต่ำกว่าในภาคอื่นๆอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในทุกแบบจำลอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

บทสรุป

ทุนทางสังคมมีลักษณะทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ทุนทางสังคมเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งเกิดขึ้นบนความไว้วางใจกัน บรรทัดฐาน ค่านิยม และวัฒนธรรมร่วมกันซึ่งมีทั้งการรวมกลุ่มกันในแบบ สถาบัน องค์กร เครือข่ายหรือชุมชน โดยมีทั้งลักษณะที่มีความสัมพันธ์กันแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทุนทางสังคมแม้ว่าจะจะเป็นแนวคิดที่มาจากนักวิชาการตะวันตก แต่สิ่งที่แสดงถึงทุนทางสังคมในประเทศไทยก็มีมาตั้งแต่ในอดีต ตัวอย่างคือการขอแรงหรือลงแขกในกิจกรรมที่เกินกำลังแรงงานของครอบครัวหนึ่ง เช่น การสร้างบ้าน งานศพ งานแต่งงาน งานวัด งานบวช การจัดงานนันทนาการ งานรื่นเริง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการขอแรงหรือการลงแขกในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจด้วย เช่น ช่างปลูกข้าว เกี่ยวข้าว การทำเหมืองฝาย และการล่าสัตว์ เป็นต้น

ปัจจุบันการมีอยู่ของทุนทางสังคมในประเทศไทยนั้นสามารถสะท้อนได้จากการรวมตัวกันของประชาชนในรูปของกลุ่ม องค์กร สถาบันและเครือข่าย องค์กรชุมชนถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สามารถสะท้อนภาพของทุนทางสังคมซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2549 พบว่าจำนวนองค์กรชุมชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทุกปี ในปี พ.ศ. 2546 จำนวนองค์กรชุมชนทั่วประเทศมีทั้งสิ้น 9,158 องค์กร และเพิ่มขึ้นเป็น 19,163 องค์กรในปี พ.ศ. 2549 และเมื่อพิจารณาารายประเภทขององค์กรชุมชนพบว่ากลุ่มองค์กรทางการเงินมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มธุรกิจชุมชน/อาชีพ นอกจากนี้ข้อมูลจำนวนองค์กรชุมชนแล้ว ยังพบว่าจำนวนสหภาพแรงงานทั่วราชอาณาจักรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545-2547 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2545 มีสหภาพแรงงานทั้งประเทศเท่ากับ 1,160 สหภาพแรงงาน และเพิ่มขึ้นเป็น 1,340 สหภาพแรงงาน ในปี พ.ศ. 2547

ในการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและวัดระดับทุนทางสังคมในระดับจังหวัด และเพื่อศึกษาผลกระทบของตัวแปรทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับจังหวัด ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมจากหน่วยงานต่างๆ โดยการวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นการวิเคราะห์ผลของตัวแปรทุนทางสังคมได้แก่ สัดส่วนความไว้วางใจ สหภาพแรงงาน สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น และสัดส่วนคนที่มีสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ที่มีต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนและจำนวนคนจนด้านรายได้ และยังได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดทุนทางสังคมกรณีการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินเพิ่มเติม ซึ่งองค์กรชุมชนดังกล่าวที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะทุนทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นใหม่เนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งภาคประชาชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยเริ่มต้นจากคนในชุมชนรวมตัวกันสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สินและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้นร่วมกัน นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มและองค์กรในหลายรูปแบบ เช่นการรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจชุมชน ธนาคารหมู่บ้าน สหกรณ์ เป็นต้น

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

การวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจพบว่าตัวแปรทุนทางสังคมมีผลกระทบไม่ชัดเจนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จากแบบจำลองพบว่าปัจจัยจำนวนเงินลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรมมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เฉพาะตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร หมายความว่าจังหวัดที่มีการลงทุนในอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นจะมีแนวโน้มทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น ขณะที่ปัจจัยสัดส่วนกำลังแรงงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปต่อกำลังแรงงานรวมมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนและมีทิศทางลบต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ ซึ่งหมายความว่าจังหวัดที่มีแรงงานมีความรู้มีแนวโน้มทำให้มีรายได้ในระดับสูงและมีจำนวนคนจนลดลง

สำหรับตัวแปรทุนทางสังคมจากแบบจำลองพบว่า มีเฉพาะปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเท่านั้นที่มีผลต่อทุกตัวแปรทางเศรษฐกิจ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีผลไม่เป็นไปตามสมมติฐาน กล่าวคือปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีผลในเชิงลบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรและรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หมายความว่าจังหวัดที่มีสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินต่ำจะเป็นจังหวัดที่มีแนวโน้มเศรษฐกิจดีและครัวเรือนมีรายได้ในระดับสูงและในทางตรงกันข้ามปัจจัยสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีผลเชิงบวกต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 หมายความว่าจังหวัดที่มีสัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูงมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนคนจนสูง

ปัจจัยการมีสหภาพแรงงานมีผลในเชิงบวกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร และการมีสหภาพแรงงานมีผลในเชิงลบต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่อย่างใด ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าการมีสหภาพแรงงานซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของแรงงานเพื่อปกป้อง และรักษาผลประโยชน์จากการทำงาานนั้นไม่สามารถมีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนได้ และปัจจัยการมีสหภาพแรงงานมีผลในเชิงบวกต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ที่นัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าการมีสหภาพแรงงานนั้นมีแนวโน้มที่จะไม่สามารถลดจำนวนคนจนได้ เนื่องจากสหภาพแรงงานนั้นเป็นตัวแทนของการรวมกลุ่มของลูกจ้างซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น ดังนั้นปัจจัยการมีสหภาพแรงงานจึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้

ปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลในเชิงลบต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ที่นัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 หมายความว่าจังหวัดที่มีสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมสูงมีแนวโน้มที่จำนวนคนจนต่ำ และปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลไม่เป็นไปตามสมมติฐานต่อตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากร กล่าวคือปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลในเชิงลบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ขณะที่ปัจจัยสัดส่วนคนที่มิลิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรที่ระดับ 0.05 ซึ่งหมายความว่าจังหวัดที่สัดส่วนคนที่มิลิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูงทำให้มีแนวโน้มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรเพิ่มขึ้น และปัจจัยสัดส่วนคนที่มิลิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีทิศทางลบต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนและมีทิศทางบวกต่อจำนวนคนจนด้านรายได้ผล แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับปัจจัยภูมิภาคพบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทิศทางลบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจน้อยกว่าในภาคอื่นๆของประเทศขณะที่ในภาคกลางมีทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 ต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าในภาคกลางเป็นภาคที่ครัวเรือนมีรายได้สูงกว่าภาคอื่นๆของประเทศ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทิศทางบวกต่อจำนวนคนจนด้านรายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ซึ่งมีผลในทิศทางบวก

เช่นกันแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นั่น กล่าวได้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีจำนวนคนจนมากกว่าภาคอื่นๆของประเทศ

และเมื่อพิจารณาผลกระทบของตัวแปรต่างๆที่มีต่อเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่าทุนทางสังคมไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจได้พร้อมๆกัน โดยตัวแปรสัดส่วนความไว้วางใจไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มรายได้แก่ท้องถิ่นได้ การมีสหภาพแรงงานสามารถเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรได้แต่ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเพิ่มรายได้และลดจำนวนคนจนได้ สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถแก้ปัญหาความยากจนและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนได้และเมื่อพิจารณาสัดส่วนคนที่มิสิทธิ์ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งพบว่าสามารถแก้ปัญหาด้านรายได้และเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรได้ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้

5.1.2 การก่อตัวขึ้นใหม่ของทุนทางสังคม

การก่อตัวขึ้นใหม่ของทุนทางสังคม เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ขาดความสมดุลและมีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ โดยทุนทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นใหม่มีจุดเริ่มต้นจากคนในชุมชนรวมตัวกันสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค้นหาหาแนวทางการแก้ปัญหาพร้อมกัน นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มและองค์กรในหลายรูปแบบ เช่นการรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจชุมชน ธนาคารหมู่บ้าน และสหกรณ์

สำหรับผลการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดทุนทางสังคมกรณีการเมืองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินและองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินพบว่า ในกรณีการเมืองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินพบในจังหวัดที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับต่ำ กล่าวคือจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อประชากรและรายได้ครัวเรือนน้อย มีจำนวนคนจนและมีประชากรวัยเด็กและชราสูง รวมทั้งเป็นจังหวัดที่มีการใช้จ่ายภาครัฐต่อหัวหมวดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจน้อย มีแนวโน้มมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินสูง ดังนั้นองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินจึงเป็นเครื่องมือของภาคประชาชนที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นองค์กร เพื่อพยายามแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ขณะที่ไม่มีปัจจัยทางเศรษฐกิจตัวใดมีผลต่อการมีองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2 ข้อจำกัดในการศึกษา

การศึกษานี้ทำให้ทราบถึงผลกระทบของตัวแปรทุนทางสังคมที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากข้อมูลที่ใช้จะต้องเป็นข้อมูลในระดับจังหวัดรายปี พ.ศ. 2545 และ 2547 ซึ่งทำให้ไม่สามารถแสดงแนวโน้มของการสะสมทุนทางสังคมได้ชัดเจนมากนัก ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปจึงควรใช้ข้อมูลรายปีที่มีระยะยาวกว่านี้ และควรเพิ่มเติมตัวแปรทุนทางสังคมอื่นที่ไม่ได้นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เช่น จำนวนวัดหรือองค์กรทางศาสนา จำนวนองค์กรสาธารณประโยชน์ จำนวนเครือข่ายองค์กรชุมชน สัดส่วนครัวเรือนมีคนเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านและตำบล จำนวนคนที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ และข้อมูลการใช้เวลาในการให้บริการชุมชน เป็นต้น



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- คมกริช วงษ์แห. การศึกษาการค้าภายในอุตสาหกรรมเดียวกันตามแนวตั้งระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศในกลุ่มอาเซียน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. จำนวนองค์กรแรงงาน[Online]. กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, 2547. แหล่งที่มา: <http://www.labour.go.th/yearbook/file/11.12.pdf> [7 พฤศจิกายน 2549]
- दनัย กิติภรณ์. ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2544.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และศิริรณกา ปาเจย. การกระจายความเจริญระหว่างภูมิภาคในไทย[Online]. เศรษฐสาร, 2544. แหล่งที่มา: <http://econ.tu.ac.th/settasan/Pdf/J097.pdf> [7 พฤศจิกายน 2549]
- ประเวศ วะสี. ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน, 2542.
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. วาทกรรมทุนทางสังคม: กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการในบริบทการพัฒนาของไทย (พ.ศ. 2540-2546). สังคมวิทยา มหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2547.
- พระวิ สีเหลืองสวัสดิ์. ทุนทางสังคมในมุมมองแบบไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2545.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน, 2542.
- รัตนพงษ์ จันทะวงษ์. ทุนทางสังคมที่สัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน: กรณีศึกษา ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏนครปฐม. 2546.
- วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. ทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2548.

- สมชาย สิริเชียรพรรณ. ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจ. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (อัครา) (อัครา)
- สุดใจ ทูลพานิชย์กิจ. หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ธนาเพรสแอนด์กราฟฟิกส์, 2546.
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ความยากจนและการกระจายรายได้[Online]. สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547. แหล่งที่มา: http://poverty.nesdb.go.th/Edocument/Inc_dis/incdis2545.pdf [7 พฤศจิกายน 2549]
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ร่าง)ยุทธศาสตร์การพัฒนากุญแจทางสังคม[Online]. สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547. แหล่งที่มา: http://www.nesdb.go.th/national/attachment/1_data_2.doc[7 พฤศจิกายน 2549]
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็นทางสังคมระดับภูมิภาค[Online]. สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547. แหล่งที่มา: http://www.nesdb.go.th/national/attachment/1_data_4.doc[7 พฤศจิกายน 2549]
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็นระดับภูมิภาค[online]. 2547. แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th> [7 พฤศจิกายน 2549]
- อมรา พงศาพิชญ์ และเบญจมา ยอดดำเนิน แอดติก. การตรวจสอบทางสังคมประเทศไทย : ทุนทางสังคมและวิกฤต (Thailand social monitor: social capital and the crisis). ธนาคารโลก, องค์การยูนิเซฟ, วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. การระดมทุนเพื่อสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2541.

ภาษาอังกฤษ

- Annen, K. Social capital, inclusive networks, and economic performance. Journal of Economic Behavior & Organizations vol. 50, 2003.
- Baron, S., Field, J. and Schuller, T. Social capital critical perspectives. United States: Oxford University Press, 2000.
- Beugelsdijk, S., Schaik T., v. Social capital and growth in European regions: an empirical test. European Journal of Political Economy vol. 21, 2005.
- Bjørnskov, C. The multiple facets of social capital. European Journal of Political Economy vol. 22, 2006.
- Coleman, J. S. Social capital in the creation of human capital. American Journal of Sociology vol. 94, 1988.
- Crudeli, L. Social Capital and economic opportunities. The Journal of Socio-Economics, 2006.
- Fukuyama, F. Social capital and development: The coming agenda. SAIS Review vol. XXII no. 1, 2002.
- Grootaert, C. and Thierry van Bastelaer. Social capital : From Definition to Measurement. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เอกสารแปลแหล่งที่มา : http://www.nesdb.go.th/national_agenda/social_capital/data/2_2.doc
- Gregory, R., J. Social Capital Theory and Administrative Reform: Maintaining Ethical Probity in Public Service. Public Administration Review vol. 59, 1999.
- Jones, S. COMMUNITY-BASED TOURISM The Significance of Social Capital. Annals of Tourism Research vol.32, 2005.
- Knack, S. Social Capital and the quality of Government: Evidence from the States. American Journal of Political Science vol. 46, 2002.
- Mitchell, A., D. and Bossert, T., J. Measuring dimensions of social capital: evidence from surveys in poor communities in Nicaragua. Social Science & Medicine, 2006.
- Putnam, R., D. The prosperous community: Social capital and public life. The American Prospect vol. 4 no. 13, 1993.

Rupasingha, A., et. al. The production of social capital in US counties. The Journal of Socio-Economics, 2006.

Routledge, B., R. and Amsberg, J., v. Social capital and growth. Journal of Monetary Economics, 2003.

Saegert, S., et. al. Social Capital and Crime in New York City's Low-Income Housing. Housing Policy Debate vol. 13, 2002.

Woolcock, M. and Narayan, D. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. World Bank Research Observer 15(2):225-249, 2000.

Woodhouse, A. Social capital and economic development in regional Australia: A case study. Journal of Rural Studies, 2006.



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์การที่มีแรงจูงใจทางการเงิน

Variables	Olson							
	Model 1.1		Model 1.2		Model 1.3		Model 1.4	
	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.
CONSTANT	10.7248	1.3671	9.0719	0.6232	-3.3489	-0.3248	-10.2329	0.1229
Economic								
LNIGDP PER CAPITA	-1.8914 **	-2.3751						
LNINCOME			-1.7874	-1.0485				
LNDEBT					-0.2007	-0.2472		
LNPOVERTY							0.3069	0.2992
K	0.0536	1.2553	-0.0109	-0.2903	-0.0209	-0.5503	-0.0247	0.5178
EDUCATION	9.1713 *	1.7629	6.1159	1.1671	2.7415	0.6766	6.6344	0.2171
DEPENDENCY RATIO	24.9841 **	2.4634	23.3540 **	2.3886	21.5375 **	2.2320	21.2977 **	0.0342
G total	-0.0001	-1.1131	-0.0002	-1.5772	-0.0002 *	-1.8081	-0.0002 *	0.0688
No. of observations	73		73		73		73	
Log likelihood	-36.2267		-39.1497		-39.6677		-38.3855	
Akaike info criterion	1.1260		1.2040		1.2178		1.2160	
McFadden R-squared	0.2164		0.1532		0.1420		0.1408	

หมายเหตุ: (1)*, **, *** มีนัยสำคัญที่ 0.1, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

(2) * ไม่รวมกรุงเทพมหานคร

(3) DEPENDENCY RATIO=จำนวนเด็ก+จำนวนผู้สูงอายุ/จำนวนประชากรทั้งหมด

(4) G total คือรายจ่ายภาครัฐต่อหัว ปีงบประมาณ 2547

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน (ต่อ)

Variables	Olson											
	Model 2.1		Model 2.2		Model 2.3		Model 2.4					
	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.				
CONSTANT	10.5179	1.2410	4.3880	0.2728	-6.8433	-0.6022	-8.1134	-1.1792				
Economic												
LNPPP PER CAPITA	-2.0050	**	-2.3332									
LNINCOME			-1.2763	-0.6986								
LNDEBT					0.0344	0.0396						
LNPOVERTY							0.1595	0.4801				
K	0.0529	1.1956	-0.0200	-0.5651	-0.0280	-0.7949	-0.0293	-0.8580				
EDUCATION	7.5246	1.3870	3.5104	0.5974	0.8032	0.1751	2.9245	0.5020				
DEPENDENCY RATIO	25.0718	**	2.1114	21.5668	**	2.0017	21.0962	*	1.9475	19.3508	*	1.7917
G type1	-0.0016	***	-2.6446	-0.0017	***	-2.6934	-0.0018	***	-2.7840	-0.0017	***	-2.6879
G type2	0.0013	**	2.0122	0.0010	*	1.7570	0.0011	*	1.8010	0.0010		1.6197
No. of observations	73		73		73		73					
Log likelihood	-30.6991		-33.8121		-34.0536		-33.4596					
Akaike info criterion	1.0053		1.0883		1.0948		1.1085					
McFadden R-squared	0.3360		0.2686		0.2634		0.2511					

หมายเหตุ: (1)*, **, *** มีนัยสำคัญที่ 0.1, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

(2) ¹ ไม่รวมกรุงเทพมหานคร

(3) DEPENDENCY RATIO=จำนวนเด็ก+จำนวนผู้สูงอายุ/จำนวนประชากรทั้งหมด

(4) G type1: จำนวนจากรายจ่ายภาครัฐต่อหัว ปีงบประมาณ 2547 หมวด การซื้อเพลิงและพลังงาน การเกษตร

G type2: จำนวนจาก การศึกษา การสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ การเคหะและชุมชน และการศาสนาวัฒนธรรมและนันทนาการ

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงิน (ต่อ)

Variables	Olson							
	Model 3.1		Model 3.2		Model 3.3		Model 3.4	
	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.
CONSTANT	10.2364	1.2555	7.3477	0.4707	-4.5751	-0.4122	-7.9850	-1.1863
Economic								
LNGPP PER CAPITA	-1.7424 **	-2.1685						
LNINCOME			-1.4884	-0.8278				
LNDEBT					-0.0485	-0.0564		
LNPOVERTY							0.2196	0.7045
K	0.0306	0.6962	-0.0308	-0.8385	-0.0394	-1.0862	-0.0419	-1.1661
EDUCATION	9.2801 *	1.7503	6.1370	1.1288	3.1905	0.7661	6.1784	1.1277
DEPENDENCY RATIO	25.3484 **	2.3663	23.2150 **	2.2714	22.1451 **	2.1649	20.5325 **	1.9825
G type1	-0.0010 **	-2.4290	-0.0011 ***	-2.6845	-0.0011 ***	-2.8151	-0.0011 ***	-2.7254
No. of observations	73		73		73		73	
Log likelihood	-33.0320		-35.5350		-35.8744		-34.9088	
Akaike info criterion	1.0409		1.1076		1.1167		1.1208	
McFadden R-squared	0.2855		0.2314		0.2240		0.2186	

หมายเหตุ: (1)*, **, *** มีนัยสำคัญที่ 0.1, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

(2) * ไม่รวมกรุงเทพมหานคร

(3) DEPENDENCY RATIO=จำนวนเด็ก+จำนวนผู้สูงอายุ/จำนวนประชากรทั้งหมด

(4) G type1: ค่ารวมจากรายจ่ายภาครัฐต่อหัว ปีงบประมาณ 2547 หมวด การซื้อเพลิงและพลังงาน การเกษตร

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์การที่มีแรงจูงใจทางการเงิน (ต่อ)

Variables	Olson							
	Model 4. 1		Model 4.2		Model 4.3		Model 4.4	
	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.
CONSTANT	12.1344	1.5512	12.2386	0.8746	-3.3104	-0.3255	-11.7406 *	-1.7837
Economic								
LNGPP PER CAPITA	-2.1944 ***	-2.7071						
LNINCOME			-2.2703	-1.3913				
LNDEBT					-0.2785	-0.3483		
LNPOVERTY							0.3434	1.1784
K	0.0626	1.5269	-0.0111	-0.3543	-0.0224	-0.7224	-0.0266	-0.8552
EDUCATION	9.4355 *	1.7960	6.6215	1.2452	2.1892	0.5297	6.3506	1.1825
DEPENDENCY RATIO	24.5397 **	2.4048	23.1318 **	2.3798	20.8297 **	2.1872	21.2317 **	2.1420
G type2	0.0002	0.4143	-0.0001	-0.2420	-0.0001	-0.3610	-0.0002	-0.4421
No. of observations	73		73		73		73	
Log likelihood	-36.7714		-40.4374		-41.3558		-40.0801	
Akaike info criterion	1.1406		1.2383		1.2628		1.2625	
McFadden R-squared	0.2046		0.1253		0.1054		0.1029	

หมายเหตุ: (1)*, **, *** มีนัยสำคัญที่ 0.1, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

(2) ¹ ไม่รวมกรุงเทพมหานคร

(3) DEPENDENCY RATIO=จำนวนเด็ก+จำนวนผู้สูงอายุ/จำนวนประชากรทั้งหมด

(4) G type2: ค่าใช้จ่าย การศึกษา การสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ การเคหะและชุมชน และการศาสนาวัฒนธรรมและนันทนาการ

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน

Variables	Putnam							
	Model 5.1		Model 5.2		Model 5.3		Model 5.4	
	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.
CONSTANT	9.9962	0.8264	10.4140	0.4996	15.0799	1.1419	12.2438	1.4181
Economic								
LNGPP PER CAPITA	0.1002	0.1170						
LNINCOME			0.0820	0.0381				
LNDEBT					-0.3084	-0.3499		
LNPOVERTY							0.0829	0.2086
K	-0.0390	-0.8378	-0.0354	-1.0544	-0.0330	-0.9971	-0.0353	-1.0208
EDUCATION	-6.0084	-1.1008	-6.0432	-0.9679	-5.6073	-1.0213	-7.6490	-1.1863
DEPENDENCY RATIO	-19.9163	-1.4657	-20.0901	-1.4910	-20.9870	-1.5188	-22.2297	-1.4665
G total	0.0001	0.4945	0.0001	0.4926	0.0001	0.4673	0.0001	0.5525
Region								
CENTRAL ¹⁾	-2.4805 **	-2.0324	-2.4884 **	-2.0430	-2.5310 **	-2.0406	-3.2121 **	-2.2507
NORTH	-0.2102	-0.1205	-0.2392	-0.1365	-0.3174	-0.1856	-1.0676	-0.5529
NORTHEAST	-0.6700	-0.4262	-0.7422	-0.5089	-0.8598	-0.6166	-1.6168	-0.9696
No. of observations	73		73		73		73	
Log likelihood	-34.5744		-34.5805		-34.5195		-31.6433	
Akaike info criterion	1.1620		1.1621		1.1605		1.1135	
McFadden R-squared	0.2225		0.2224		0.2238		0.2618	

หมายเหตุ: (1)*, **, *** มีนัยสำคัญที่ 0.1, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

(2)¹⁾ ไม่รวมกรุงเทพมหานคร

(3) DEPENDENCY RATIO=จำนวนเด็ก+จำนวนผู้สูงอายุ/จำนวนประชากรทั้งหมด

(4) G total คือรายจ่ายภาครัฐต่อหัว ینگประมาณ 2547

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองปัจจัยกำหนดการมีองค์กรที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน (ต่อ)

Variables	Putnam							
	Model 6.1		Model 6.2		Model 6.3		Model 6.4	
	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.	Coeff.	t-Stat.
CONSTANT	11.9617	0.9712	11.2563	0.5329	14.1584	1.0719	11.6993	1.3492
Economic								
LNGPP PER CAPITA	-0.0379	-0.0430						
LNINCOME			0.0288	0.0133				
LNDEBT					-0.2081	-0.2354		
LNPOVERTY							0.1512	0.3711
K	-0.0273	-0.5675	-0.0289	-0.8266	-0.0273	-0.7966	-0.0265	-0.7151
EDUCATION	-7.9724	-1.3638	-8.0376	-1.2206	-7.7032	-1.2933	-10.9936	-1.4348
DEPENDENCY RATIO	-23.4233	-1.6410	-23.3157	-1.6446	-23.8792	-1.6584	-25.2166	-1.6200
G type1	-0.0001	-0.1364	-0.0001	-0.1325	0.0000	-0.1141	-0.0001	-0.2669
G type2	0.0006	1.0792	0.0006	1.0816	0.0006	1.0393	0.0008	1.2670
Region								
CENTRAL ⁽¹⁾	-2.5505 **	-2.0451	-2.5495 **	-2.0428	-2.5867 **	-2.0371	-3.2451 **	-2.2389
NORTH	-0.4284	-0.2453	-0.4059	-0.2289	-0.4553	-0.2644	-1.2404	-0.6464
NORTHEAST	-0.8100	-0.5109	-0.7675	-0.5184	-0.8374	-0.6005	-1.7454	-1.0456
No. of observations	73		73		73		73	
Log likelihood	-34.0204		-34.0212		-33.9934		-30.8518	
Akaike info criterion	1.1739		1.1739		1.1732		1.1192	
McFadden R-squared	0.2350		0.2350		0.2356		0.2802	

หมายเหตุ: (1)*, **, *** มีนัยสำคัญที่ 0.1, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

(2)⁽¹⁾ ไม่รวมกรุงเทพมหานคร

(3) DEPENDENCY RATIO=จำนวนเด็ก+จำนวนผู้สูงอายุ/จำนวนประชากรทั้งหมด

(4) G type1: จำนวนจากรายจ่ายภาครัฐต่อหัว ปีงบประมาณ 2547 หมวด การซื้อเพลิงและพลังงาน การเกษตร

G type2: จำนวนจาก การศึกษา การสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ การเคหะและชุมชน และการศาสนาวัฒนธรรมและนันทนาการ

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววิลาวัลย์ ดำจติ เกิดเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2526 ภูมิลำเนาจังหวัดตรัง สำเร็จการศึกษาจากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2547 เกียรตินิยมอันดับสอง หลังจากนั้นได้ทำการศึกษาต่อในหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2548



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย